

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE

ÚSTAV TRANSLATOLOGIE

Hana Mohrová

**HISTORICKÝ ROMÁN WALTERA SCOTTA V ANGLO-AMERICKÉM
KONTEXTU A V ČESKÝCH PŘEKLADECH**

**WALTER SCOTT'S HISTORICAL NOVEL IN ANGLO-AMERICAN CONTEXT
AND IN CZECH TRANSLATIONS**

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: **PhDr. Eva Kalivodová**
2008

Praha,

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 27. srpna 2008

Chtěla bych tímto poděkovat PhDr. Evě Kalivodové za ochotu a trpělivost, se kterou tuto diplomovou práci vedla, a za čas, který mi věnovala při konzultacích. Ráda bych také poděkovala Prof. PhDr. Martinu Procházkovi, CSc., Prof. PhDr. Bohuslavu Mánkovi, CSc. a Ph.D. Taře Wallace za cenné rady.

Obsah

I. ÚVOD	1
II. ŽIVOT WALTERA SCOTTA	3
III. RECEPCE A OHLAS DÍLA WALTERA SCOTTA V ANGLOSKOTSKÉM KONTEXTU	6
IV. RECEPCE A OHLAS DÍLA WALTERA SCOTTA V SEVEROAMERICKÉM KONTEXTU	16
V. RECEPCE A OHLAS DÍLA WALTERA SCOTTA V ČESKÉM KONTEXTU	27
VI. PŘEKLAD JAKO RECEPCE	35
VII. ROMÁN WAVERLEY, OR ‘TIS SIXTY YEARS SINCE V ČESKÉM PŘEKLADU	39
7.1. PŘEKLADATELKY PRVNÍHO ČESKÉHO PŘEVODU ROMÁNU WAVERLEY	41
7.2. INSTRUMENTÁLNÍ ROLE NĚMECKÝCH PŘEKLADŮ ROMÁNU WAVERLEY	42
7.3. TRANSLATOLOGICKÁ ANALÝZA ČESKÉHO PŘEKLADU ROMÁNU WAVERLEY	50
7.3.1 Narativní kondenzace	55
7.3.2 Hlediska vyprávění a subjektivizace děje	58
7.3.3 Nesympatie k exhibicionistickému a historizujícímu scottovskému vypravěči	60

7.3.4 Poetizace a etnický kolorit	62
7.3.5 Nedostatky pochopení	66
7.4. ZHODNOCENÍ PRVNÍHO ČESKÉHO PŘEKLADU ROMÁNU WAVERLEY	68
VIII. ZÁVĚR	70
IX. RESUMÉ	74
X. SUMMARY	76
XI. BIBLIOGRAFIE	78
XII. SEZNAM PŘÍLOH	83

I. Úvod

V této teoreticko-empirické diplomové práci se budeme po krátkém ohlédnutí za životem spisovatele Waltera Scotta zabývat prvotní recepcí nového a světově přivítaného žánru, historického románu uvedeného Walterem Scottem, v kulturním kontextu angloskotském, originálním; severoamerickém, především jižanském, a v kontextu českém. Rozlišení angloskotského a severoamerického respektive „jižanského“ kontextu, které jsou stejnojjazyčné, poslouží prokázání skutečnosti, že každý jedinečný kulturní kontext modeluje svou interpretaci, která může založit kulturní vliv. V jinojjazyčném prostředí, jako je české, může taková kulturní interpretace dát podnět jazykovým překladům.

O životě a díle Waltera Scotta, zakladatele žánru moderního historického románu, bylo ve světě napsáno mnoho publikací. Těch, které se zabývají studiem recepce Scottových děl, jejich přijetím kritikou i čtenáři, již tolik není. Významným přínosem pro toto studium je publikace zabývající se evropskou recepcí děl Waltera Scotta s názvem *The Reception of Sir Walter Scott in Europe* vydaná v roce 2007 v Londýně, jejíž součástí je také ojedinělá studie zkoumající recepci tohoto skotského spisovatele u nás z pera anglisty Martina Procházky s názvem *From Romantic Folklorism to Children's Adventure Fiction: Walter Scott in Czech Culture*. Přínosná je také monografie o scottovské recepci autora Jamese T. Hillhouse *The Waverley Novels and Their Critics* z roku 1968 a v neposlední řadě také souborné vydání dobové kritiky Scottova díla s názvem *Scott: The Critical Heritage* seříděné editorem Johnem O. Haydenem z roku 1970. Pro studium samotného textu originálu je nepostradatelná publikace Edinburské univerzity z cyklu zabývajícího se rekonstrukcí prvních vydání Scottova rozsáhlého prozaického díla s názvem *Edinburgh Edition of the Waverley Novels – Waverley* z roku 2007.

Dále se v rámci recepce v českém kontextu zaměříme na překlad jako receptivně produktivní akt. Popíšeme české překlady Scottových historických románů *Old Mortality*, *Ivanhoe* a *Waverley*, vzniklé do konce 70. let 19. století, včetně jejich zařazení do českého kontextu a zvážení vlivu na přijímající kulturu.

Dalším zájmem této práce bude studium podoby vlastního českého jazykového překladu Scottova románu *Waverley, or 'Tis Sixty Years Since*, který s názvem *Waverley aneb Před šedesáti lety* publikovaly Dora Hanušová a Paulina Králová roku 1875. Výběr tohoto překladu pro zevrubnější translatickous analýzu je motivován odborným hodnocením, které jej považuje za první moderní český převod Scottova historického

románu.¹ Translatologická analýza ověří možnosti vnímání převodu specificky tohoto románu jako přepracování a pokusí se odhalit, zda byl řízen nějakou strategií v závislosti na dobové hodnotové orientaci přijímající kultury. Popíše tedy i dobový kontext překladu z hlediska stavu domácí literatury a kultury a jejích potřeb, jakož i z hlediska dobové překladatelské normy. Usuzování na strategii musí být korigováno pozorností vůči stavu vývoje literární řeči. Proto bude pozornost věnována i potenciální instrumentální roli existujících německých překladů Scottových románů vzniklých v období mezi 20. a 70. lety 19. století.

¹ Viz. článek Martina Procházky s názvem From Romantic Folklorism to Children's Adventure Fiction: Walter Scott in Czech Culture ve sborníku věnovaném recepci děl Waltera Scotta v Evropě, *The Reception of Sir Walter Scott in Europe*, s. 180.

II. Život Waltera Scotta

Walter Scott se narodil 15. srpna 1771 v Edinburghu v právnícké rodině. Ve dvou letech ho postihla dětská obrna, která způsobila ochrnutí pravé nohy. Záhy byl Scott poslán ke svému dědečkovi Robertu Scottovi na farmu Sandyknowe na anglicko-skotském pomezí. Zde se zotavoval ze své nemoci a především poslouchal balady skotského autora Allana Ramsaye, které mu předčítala teta Janet (Jenny). Kromě toho s nadšením poslouchal vyprávění své babičky o rodinných předcích, kteří byli loajálními stoupenci dynastie Stuartovců. Babička Scottovi vyprávěla také příběhy o bojích mezi Skoty a Angličany v této oblasti anglicko-skotského pomezí. Od svého nejtěplejšího dětství tak byl Scott v kontaktu s historií své země a prostřednictvím svých předků ji pociťoval přímo osobně. V roce 1775 zemřel Scottův dědeček a malý Walter se vrátil do Edinburghu. Posléze se svou tetou Janet odjel do anglického města Bath, aby zde podstoupil vodní léčbu. Ta sice nepomohla tak, jak si jeho otec představoval, ale i přes nevyléčitelné ochrnutí nohy, byl Scott natolik silný a těšil se tak dobrému zdraví, že mohl začít chodit do školy. Vrátil se tedy do Edinburghu a začal zde navštěvovat dnešní Royal High School. Během studií Scott hodně četl, především rytířské romány a básně autorů Spensera, Ariosta a Boiarda. Nevyhýbal se ani historickým knihám a cestopisům. Neúnavně chodil po Edinburghu a seznamoval se s jeho historickými památkami, což později zúročil ve svých dílech. Scottův otec se však brzy znovu začal obávat o synovo zdraví, a tak byl Scott poslán ke své tetě Janet do městečka Kelso. Scott zde navštěvoval střední školu, na které se seznámil se svým budoucím obchodním partnerem Jamesem Ballantynem. Roku 1783 začal Scott studovat na edinburské univerzitě klasická studia. Po dvou letech však kvůli zdravotním potížím studia opustil a odjel na rok ke své tetě Janet do Kelsa. V roce 1786 působil jako praktikant v právní firmě svého otce. Díky jeho klientele pocházející převážně ze skotské Vysočiny, měl Scott poprvé možnost tuto oblast, kterou později ztvárnil ve svých románech, navštívit. Jedním z prominentních klientů Waltera Scotta staršího byl veterán jakobitského povstání Alexander Stewart z Invernahyle, který tvrdil, že se utkal v souboji se samotným legendárním Rob Royem. Malebná skotská Vysočina mladého Waltera okouzila a stala se kulisou velké části jeho děl.

Scott se nakonec rozhodl pro studium advokacie. V roce 1792 studia dokončil a další čtyři roky působil v Edinburghu jako právník. Roku 1797 se poté, co ho jeho první velká láska Williamina Belsches definitivně odmítla, vydal na výlet do oblasti Lake District, kde poznal svou budoucí ženu Charlotte Carpentier. Vzali se na Štědrý den téhož roku. Mladí manželé Scottovi měli čtyři děti, nejstarší dceru Charlottu Sophii, syna Waltera, dceru

Annu a nejmladšího Charlese. Scott měl po narození nejstarší dcery Charlotty Sophie obavy, zda bude schopen finančně zajistit svou rodinu, a tak požádal roku 1799 o místo šerifa v hrabství Selkirkshire. Do tohoto úřadu byl nakonec opravdu jmenován a zastával jej až do své smrti. Výhodou byla možnost vykonávat povolání advokáta v Edinburghu a zároveň na období mezi půlkou července a půlkou listopadu působit v úřadu šerifa v Selkirku. V počátcích svého působení v Selkirku sbíral Scott lidové balady v nedalekém Ettrickdale. Roku 1804 se se svou rozrůstající se rodinou přestěhoval do pronajatého sídla Ashestiel vzdáleného asi devět a půl kilometru od Selkirku. Právě zde Scott napsal svá básnická díla, která ho proslavila, jako *The Lay of the Last Minstrel*, *Marmion* a *The Lady of the Lake*. V roce 1806 byl Scott jmenován do funkce vrchního úředníka nejvyššího soudu v Edinburghu, což mu umožnilo ukončit advokátní praxi.

V roce 1811, poté, co Scottovým skončil pronájem Ashestiel, zakoupil Scott pozemek farmy Cartley Hole s cílem postavit si na něm sídlo podle vlastních představ. Farma se nalézala v oblasti anglicko-skotského pomezí, mezi městy Kelso a Melrose a Scott ji záhy přejmenoval na Abbotsford. Do roku 1825 zvětšil Scott původní pozemek nákupem okolních pozemků desetinásobně. Domek, který nechal na místě původní farmy postavit a který mezi lety 1816 až 1818 rozšířil o západní čtyřbokou věž, jídelnu a přijímací pokoj, se postupně proměnil ve venkovskou vilu. Nakonec však ani takto upravená vila nestačila rozvětvené rodině a častým návštěvám a neodpovídala titulu baroneta, kterým se Walter Scott od roku 1818 pyšnil, proto byla roku 1821 zahájena velká přestavba. Na místě původního domu vyrostlo dvoupatrové venkovské sídlo, které připomínalo skotský hrad s věžičkami a cimbuřím. V domě se, podobně jako ve Scottových dílech, mísilo prastaré s moderním. Plynové osvětlení a splachovací záchod s relikviemi národní a rodinné historie, středověkými zbraněmi, brněním a starými obrazy.

Po sérii velmi úspěšných básnických děl nabídl roku 1813 princ regent Scottovi místo dvorního básníka. Po zvážení svého pracovního nasazení při výkonu dvou funkcí, šerifa v Selkirku a úředníka nejvyššího soudu v Edinburghu, a na radu svého mecenáše vévody z Buccleuch, nabídku nakonec odmítl. Na toto místo doporučil svého přítele básníka Roberta Southeyho. Roku 1815 po obrovském úspěchu románů *Waverley* a *Guy Mannering*, kdy Scott zůstával jako autor těchto děl oficiálně v anonymitě, navštívil Londýn, kde měl tu čest povečeřet s princem regentem, který chtěl osobně poznat „autora románu *Waverley*.“ Roku 1822 se Scott podílel na organizaci první návštěvy hannoverského monarchy, krále Jiřího IV. ve Skotsku.

Od roku 1805 byl Scott tajným společníkem tiskárny Jamese Ballantyna, která pro nakladatelství Archibalda Constabla tiskla všechna Scottova díla. Roku 1809 pomohl Scott

založit bratrovi svého přítele Johnu Ballantynovi vlastní nakladatelství, a stal se tak partnerem firmy John Ballantyne and Co. Rozešel se totiž se svým dosavadním vydavatelem Archibaldem Constablem kvůli tomu, že vydával literární časopis *The Edinburgh Review*, do něhož Scott zpočátku sice také přispíval, s jehož politickou podporou Whigů se však nakonec nemohl ztotožnit. Nebyl také nadšen nepříznivou kritikou své básně *Marmion* z pera šéfredaktora tohoto časopisu Francise Jeffreyho. Jako spoluvlastník nakladatelství a tiskárny Scott rozhodoval o tom, co firma John Ballantyne and Co. vydá. Při výběru titulů si však nevedl moc dobře a nerozvážné vydávání publikací, které byly téměř neprodejné, a ambiciózní projekt encyklopedie hlavních událostí daného roku z oboru literatury, vědy, umění či obchodu s názvem *The Edinburgh Annual Register*, způsobily finanční ztrátu. Když vydavatelství John Ballantyne and Co. roku 1813 zkrachovalo, odkoupila její majetek firma Archibald Constable and Co., která se stala hlavním vydavatelem Scottových děl až do roku 1826. Před prvním finančním krachem Scotta zachránil jeho mecenáš vévoda z Buccleuch. Firma Archibald Constable and Co. však podobně jako vydavatelství Johna Ballantyna pokračovala v neuvážených finančních transakcích. Rozsáhlá přestavba Abbotsfordu a okázalý způsob života byly velmi nákladné. Aby byl Scott schopen vše financovat, nechával si od svého vydavatele Archibalda Constabla vyplácet zálohy za díla, která ještě nenapsal. Scott si navíc jako obchodní partner a od roku 1816 do roku 1822 jediný vlastník tiskárny Jamese Ballantyna vzal v bance velký úvěr. Vzhledem k tomu, že vydavatelství Archibalda Constabla a tiskárna Jamese Ballantyna byly propojené, a to nejen díky osobě Waltera Scotta, ale také díky směnkám, které měly obchodnímu partnerovi pomoci získat u banky úvěr, znamenal krach jedné z firem krach všech obchodních partnerů. Na sklonku roku 1825 byl bankrot firmy Archibald Constable and Co. nevyhnutelný. Kromě toho postihla Scotta ještě další katastrofa, když mu na jaře roku 1826 zemřela jeho milovaná žena Charlotte.

Dluh Waltera Scotta jako soukromé osoby a také jako partnera ve společnosti Jamese Ballantyna dosáhl částky 121 tisíc liber šterlinků. Scott prodal svůj dům v Edinburghu, na sídlo v Abbotsfordu uvalil hypotéku. Nechtěl o něj však přijít, a tak ho již na počátku blížící se finanční krize přepsal na svého syna a tím ho vymanil z nároku věřitelů. Scott odmítl finanční pomoc svých přátel a příbuzných a rozhodl se, že svůj dluh splatí prací. Do prosince roku 1827 vydělal prodejem nového románu *Woodstock*, sbírky dvou povídek a novely *Chronicles of the Canongate* a životopisem *The Life of Napoleon Buonaparte* 40 tisíc liber šterlinků. Asi nejlukrativnějším projektem bylo vydání čtyřiceti osmi svazků *Waverley Novels* v autorem upravené edici Magnum Opus mezi lety 1829 a 1833. Do své

smrti v roce 1832 se Scottovi podařilo snížit vlastní dluh na 53 tisíc. Celý dluh byl splacen až v roce 1847 prodejem zbývajících autorských práv.

Scottovo zvýšené pracovní nasazení vedlo k celkovému zhoršení jeho zdravotního stavu. Již v lednu roku 1826 Scotta postihla slabá mrtvice, v roce 1831 mrtvice, po které zůstal ochrnutý. Aby se zotavil, odcestoval se svým zetěm Johnem Lockhartem do Itálie. Na tuto cestu přispěla také britská vláda tím, že svému národnímu hrdinovi dala k dispozici loď. Po návratu do Abbotsfordu však 21. září 1832 zemřel. Je pochován v Dryburgh Abbey po boku své ženy.

III. Recepce a ohlas díla Waltera Scotta v angloskotském kontextu

Walter Scott se začal o literaturu zajímat již během svých studií na edinburské Royal High School. Silně na něj působil Shakespeare nebo Spenser, ale i tradice románu 18. století zastoupená Richardsonem, Smollettem a Skotem Mackenziem. Během let se jeho zájem začal prohlubovat, jeho vášní se vedle italské a francouzské literatury stala stará skandinávská a islandská literatura a mytologie. Díky příteli z univerzity, Adamu Fergusonovi, synovi osvíceného skotského myslitele Adama Fergusona, se Scott seznámil s Ossianovými básněmi autora Jamese Macphersona. A v kruhu edinburských literátů, kteří se scházeli u Fergusonových doma, se dokonce osobně setkal s Robertem Burnsem. Na počátku své advokátní praxe Scott působil v regionech na hranici mezi Anglií a Skotskem. Rozvíjel zde svou lásku k baladám a národním písním a při svých cestách po kraji je sbíral. V této době se také zajímal o německou literaturu, především o díla hnutí *Sturm und Drang*. Asi nejvíce ho zaujaly balady Gottfrieda Augusta Bürgera. Jeho zájem byl tak veliký, že se začal učit německy, aby tato díla mohl později překládat do angličtiny. Počátky jeho vstupu na literární scénu se datují právě vydáním anglického překladu Bürgerových balad roku 1796.² O pár let později přeložil mimo jiné i Goethovo drama *Götz von Berlichingen*.

Scottovým skutečným vstupem do literatury se však stalo vydání sbírky skotských balad *Minstrelsy of the Scottish Border* mezi lety 1802-1803. V roce 1805 vystoupil s první původní básní *The Lay of the Last Minstrel*, která ho rázem proslavila. Během tří let vyšla

² Gottfried August Bürger, zakladatel německé umělé balady, byl nejhorlivěji překládaným německým básníkem v raném období českého národního obrození (Veselý in Hrala, 2002, s. 131). Ve svých baladách vycházel z hovorové němčiny, lidové poezie a z kramářských písní, takže tehdy nepřiliš vyvinutý český jazyk se s překladem jeho lidově vyslovených myšlenek dokázal lépe vyrovnat, než například s jazykově i myšlenkově náročnějšími autory, jako byli Goethe nebo Schiller (ibid., s. 131).

v šesti edicích a v následujících deseti letech se prodalo 27 tisíc výtisků (*Walter Scott Digital Archive*).³ Po ní následovala v roce 1808 báseň líčící události bitvy u Flodden Field, *Marmion*. Za vrchol Scottovy básnické tvorby je považována báseň *The Lady of the Lake* z roku 1810, která zobrazuje příběh putování krále Jakuba v přestrojení, jeho spor s klanem Douglasů a city k dceři Jamese Douglase. Toto dílo se setkalo s neuvěřitelným úspěchem u čtenářů. Během osmi měsíců se prodalo 25 tisíc výtisků. Scottova sláva pronikla daleko za hranice Velké Británie až do Spojených států amerických. Jezero Katerine, do jehož okolí je příběh zasazen, se stalo vyhledávaným místem výletníků. Dobové britské kritiky byly téměř jednohlasně pochvalné (*Walter Scott Digital Archive*).

Romantické básně, které následovaly, byly sice čtenářstvem vřele přijímány, nedosáhly však takových kvalit, ani tak úspěšného prodeje jako *The Lady of the Lake* nebo *Marmion*. Výrazně menší komerční úspěch básně *Rokeby*, než jaký Scott očekával, a především moudrá prozřetelnost a sebekritické vnímání dané situace vedlo k uvědomění, že „nová nad obzor vystupující hvězda, Byron, by jej zastínila,“ a proto „obrátil se na pole jiné, na kterém mu kynula ještě větší sláva. Jal se psáti historické romány, ...“ To uvádí autor jedné z raných historiografických prací v češtině Václav Emanuel Mourek (1890, s. 95). Neopomenutelný je také vliv spisovatelky Marie Edgeworth, která ve svých dílech přibližovala irský způsob života. Její romány sklidily velký úspěch u anglických čtenářů, kteří se tak dozvěděli více o irských zvycích a tradicích. Scott chtěl po jejím vzoru svými historickými romány přiblížit anglickým čtenářům doznívající skotské tradice, život a mravy skotských klanů, které byly postupně decimovány pod anglickou nadvládou.

Zhruba od roku 1805 se Scott snažil ve svých dílech ztvárnit nedávné prudké změny ve skotské společnosti související se ztracenou národní samostatností a mizející kulturní svébytností. Na jeho dílech je patrný vnitřní konflikt autora mezi snahou racionálně přijmout skutečný život současnosti a nostalgií po aristokratickém Skotsku za vlády Stuartovců. Výsledkem tohoto snažení byl první z řady devíti takzvaných skotských historických románů, které se odehrávají ve Skotsku 17. a 18. století, *Waverley, or 'Tis Sixty Years Since* z roku 1814. Pro Waltera Scotta to byla románová prvotina a ačkoli byl už v té době známým a úspěšným básníkem, trval na tom, aby jeho první román ze skotské historie vyšel anonymně. Měl k tomu několik důvodů. Vedle skutečnosti, že román byl počátkem 19. století považován za podřadný žánr ve srovnání s narativními básněmi, jichž byl Scott do té doby tak úspěšným autorem, byla dalším důvodem autorovy anonymity také obava z možného neúspěchu. Scott svůj první román považoval za jakýsi experiment,

³ Uvádíme citace z webové stránky knihovny Edinburské univerzity. V textu odkazujeme pomocí názvu této stránky podle pravidel pro webové citace MLA cite, plná citace adresy je uvedena v seznamu literatury.

jehož pomocí chtěl zjistit, co se čtenářům líbí. Jeho inkognito jako autora přetrvávalo až do roku 1827, kdy se k autorství všech svých historických románů nakonec přiznal. Tehdejší kritikové a Scottovo nejbližší okolí však již dávno tušilo či dokonce vědělo, že autorem těchto děl je sám Scott. Jeho autorství se stalo „veřejným tajemstvím.“ S jeho odhalením čekal podle vlastních slov tak dlouho proto, že zvědavost spojená s touhou zjistit, kdo je autorem románů, přispívala k zájmu o jeho tvorbu obecně. William Todd a Ann Bowden ve své knize *Sir Walter Scott, A Bibliographical History 1796-1832* (1998) uvádějí, že vůbec poprvé se Scottovo jméno objevilo na titulní straně románu *Waverley* vydaného už v roce 1822 nakladatelstvím Schumann v saském Zwickau.

Po vydání románu *Waverley* se ze Scotta stal „The Great Unknown“ a „Wizard of the North.“ Romány, které Scott jako nesmírně plodný autor po *Waverley* napsal, měli, kvůli zachování anonymity autora, na titulní straně místo jména uvedeno jen „by the author of *Waverley*.“ Proto se jeho historickým románům takto označeným začalo souhrnně říkat *Waverley novels*.

Česky vyšel román *Waverley* poprvé v roce 1875 pod názvem *Waverley aneb Před šedesáti lety*; další překlad vyšel roku 1925 s názvem *Waverley čili Bylo to před šedesáti lety* a podtitulem *dobrodružný román*.⁴ Naposledy byl tento román převeden do češtiny roku 1962. Hlavní hrdina, mladý britský kapitán Edward Waverley, vychovaný v loajálnosti k hannoverské dynastii, je převelen k posádce na pomezí Anglie a Skotska. Zde navštíví přítele svého konzervativního strýce, barona Bradwardina. Je okouzlen nejen romantickou krajinou, ale také baronovou dcerou Rose. Ze zvědavosti však odchází na skotskou Vysočinu, kde poznává tradiční život horalů. Spřátelí se s náčelníkem jednoho z klanů Fergusem Mac Ivorem, zamiluje se do jeho sestry Flory a brzy zjistí, že horalové připravují povstání, které má na britský trůn vrátit Stuartovce v osobě Charlese Edwarda. Waverley je za své styky s horaly propuštěn z armády a posléze se postaví na stranu vzbouřenců a bojuje s nimi v bitvě u Prestonpans (1745). Pro horaly je tato bitva porážkou a po ní následuje tvrdé potrestání vzbouřenců. Waverley je však omilostněn, protože v bitvě zachránil anglického důstojníka. Poté, co jej Flora odmítne, se vrátí na anglicko-skotské pomezí a vezme si Rose za ženu. Fiktivní milostný příběh se mísí s historickými událostmi, které Scott znal z vyprávění pamětníků. Očima hlavního hrdiny čtenáři poznávají život obou zneprátelených stran.

⁴ Zdá se, že ve 20. letech 20. století, kdy došlo k „inflaci překladů Scottových románů“ (Kalivodová in Hrala, 2005, s. 56), byly Scottovy romány označovány jako „dobrodružné“ – například řada překladů vydávaná během roku 1925 nakladatelstvím A. Svěcený a přeložená Zdeňkem Matějem Kudějem. Hlavním důvodem této „nálepky“ byl pravděpodobně tržní zájem nakladatelů (ibid., s. 56).

Obrovskou popularitu románu *Waverley*, který stál u zrodu nového žánru, historického románu, v Anglii, dokládají nesčetná vydání a počet výtisků, pečlivě setříděných W. Toddem a A. Bowdenovou. Do roku 1821 vyšla ve Velké Británii už osmá edice a celkový náklad činil asi 11 500 výtisků (Todd a Bowden, 1998). Sám Scott v předmluvě k vydání *Opus Magnum* z roku 1829 uvádí, že v několika edicích románu *Waverley* do té doby vyšlo mezi 11 a 12 tisíci výtisky. Podle autora Scottovy biografie Johna Lockharta byl první náklad tohoto románu čítající tisíc výtisků rozprodán během pěti týdnů. Během jednoho roku od vydání románu *Waverley* se na trhu objevila už šestá edice (Hayden, 1970, s. 3). Scott se tedy zasloužil o vylepšení reputace románu, který byl do té doby vnímán jako podřadný žánr, a navíc ukázal, že romanopisectví se může stát dosti výnosným zaměstnáním. Podle Lockharta měla Scottovi jeho díla vynést v roce 1822 deset až patnáct tisíc liber šterlinků ročního příjmu (ibid., s. 3).

Kritika byla tímto dílem nadšena. Vyjadřovala se pochvalně o snadno plynoucím stylu a především velké znalosti historie. Podle Francise Jeffreyho spočívaly kvality tohoto románu mimo jiné v síle charakteristiky postav, svěžesti popisných pasáží a líčení skutečných lidských činů, nikoli jen snových prožitků. (*Walter Scott Digital Archive*). Vyjádřil však také své výhrady k tomu, že je na první pohled patrné, že román *Waverley* byl dokončen ve velkém spěchu a poukázal také na to, že část popisující dospívání Edwarda *Waverleyho* je lopotná a zdlouhavá (Hillhouse, 1968, s. 13). John Wilson Croker přispívající svými recenzemi do londýnského časopisu *Quarterly Review* se jako jediný ohradil proti nesrozumitelnosti dialogu skotských postav a také proti historickým nepřesnostem (*Walter Scott Digital Archive*).

Roku 1815 vydal Scott další „skotský“ román *Guy Mannering*, hned po něm v roce 1816 následoval román *The Antiquary* (česky jako *Starožitník* vydán roku 1929).⁵ Ve stejném roce vyšla první řada románů vydávaných pod názvem *Tales of My Landlord*, která obsahuje román *The Black Dwarf*, gotický příběh na folklórní motivy odehrávající se v jižním Skotsku v 18. století, a román *Old Mortality* (česky jako *Puritáni* vydán roku 1841), líčící povstání radikálních puritánů za svobodu vyznání a varující před náboženským fanatismem. V roce 1817 následoval román *Rob Roy* (česky vydán roku 1927 a 1959). Druhou řadu *Tales of My Landlord* vydanou roku 1818 tvoří román *The Heart of Midlothian* (česky jako *Srdce Edinburku* vydaný roku 1958; název je ironickým názvem edinburského vězení, které stejně jako město leží v centru hrabství Midlothian). Jednou z inspirací tohoto románu byla historická událost, při níž rozvášněný dav usmrtil

⁵ Udáváme zde data vždy prvního vydání daného překladu do češtiny.

roku 1736 v edinburském vězení velitele městské gardy, Johna Porteous, jenž dal střílet do lidí, známá jako Porteous riot. Při střelbě zahynulo asi šest lidí a Porteous byl skotským soudem za svůj čin odsouzen k trestu smrti. Těsně před vykonáním rozsudku však Porteous dostal královskou milost. Skotsko a Anglie byly již od roku 1707 součástí Unie, přičemž Skotsko přišlo o vlastní parlament a bylo řízeno nikoli z Edinburghu, ale ze vzdáleného Londýna. Zachovalo si však svou vlastní soudní pravomoc. Vzdálený monarcha však rozsudek smrti vyneseny skotským soudem nad velitelem městské gardy zrušil, a vyvolal tím v obyvatelstvu pocit bezpráví. To vtrhlo do věznic a Porteous pověsilo.

Děj románu zachycuje v protichůdných osudech sester Jeanie a Effie Deansových rozpory mezi zákonem a svědomím, pokorným přijetím tradice a romantickou revoltou. Zbožná Jeanie se nesníží ke lži ani pro záchranu života sestry, obviněné z vraždy svého nemanželského syna. Effie odmítne uprchnout, když na vězení zaútočí dav, a je odsouzena k smrti. Jeanie se rozhodne vydat se pěšky do Londýna, aby u královny Karolíny získala milost pro svou sestru. Zde se Scott nechal inspirovat příběhem Helen Walker, která šla pěšky z Edinburghu do Londýna prosit o omilostnění své sestry Isobel, obviněné z vraždy svého dítěte. Jednotlivé postavy Skotů, které Jeanie na své nelehké cestě potkává, jsou vylíčeny ve světle postav Angličanů. Vidíme zde srovnání anglické a skotské kultury, soudnictví, ale i dialektu nebo prostředí, v němž žijí. Jeanie je na tehdejší typické ženské románové postavy vylíčena jako silná, aktivní a dominantní hrdinka. Nakonec se jí podaří získat pro svou sestru milost. Effie si vezme svého někdejšího milence, stane se šlechtičnou a po tragické manželově smrti (nevědomky ho zabije jeho a Effiin syn, jenž se stal členem loupežné bandy) dožije v klášteře. Jeanie stráví zbytek života s milovaným mužem, vesnickým duchovním, obklopena rodinou a vděčnými farníky. Tento román je dnes považován za jeden ze Scottových nejlepších historických románů především pro své hluboké téma a psychologické prokreslení postav obyčejných lidí. Poprvé se hlavní hrdinkou Scottova románu stala místo poněkud pasivního vznešeného mladého muže chudá, zato však aktivní dívka. V době svého vydání byl tento román kritikou přijat poněkud vlažně. Ta se zaměřila především na poslední čtvrtý svazek románu, jehož konec považovala za příliš zdouhavý a nepřírozený (*Walter Scott Digital Archive*). Skotský protoryovský časopis *Blackwood's Magazine* Scotta podezřívá z toho, že hlavním motivem prodlužování tohoto románu byl zisk. Londýnský časopis *The Monthly Review*, který jako první britský časopis začal uveřejňovat recenze, shledal Effiin přerod v Lady Stauntonovou a smrt jejího manžela za nevěrohodné (*Walter Scott Digital Archive*). Třetí řada *Tales of My Landlord* z roku 1819, která zahrnuje romány *The Bride of Lammermoor* (česky jako *Nevěsta z Lammermooru* vydán roku 1925 a 1985) a *A Legend of Montrose*

(česky *Pověst o Montrosovi*, vydán roku 1954), uzavírá soubor devíti historických románů se skotskou tematikou. Tyto dva romány vznikly v době Scottových zdravotních potíží, proto je musel diktovat. Jádrem prvního románu je shakespearovsky pojatá tragédie milenců ze zneprátelených rodů – stoupců Stuartovců a představitelů režimu, nastoleného po vyhnání Jakuba II. ze Skotska roku 1689. Děj druhého románu se odehrává za občanské války, při střetu stoupců Karla I. se skotskými puritány.

Vedle dvou výše zmíněných románů vydal Scott ve stejném roce i čtenářsky velmi úspěšný román *Ivanhoe* (česky jako *Richard Lev a Templáři angličtí* vydán roku 1865, jako *Ivanhoe* vydán roku 1914, 1925, 1956 a 1957), kterým opustil pole skotské historie a ukázal, že je schopen zpracovat i látku ze středověkých anglických dějin. Děj románu se odehrává na sklonku 12. století, při návratu krále Richarda Lví srdce z křížové výpravy. V následujících dvou románech vydaných v roce 1820 *The Monastery* a *The Abbot* (česky jako *Opat* vydaný roku 1929) se Scott ještě vrátil ke skotským dějinám. Román *Kenilworth* z roku 1821 (česky vydán roku 1877, 1921 a 1965) se odehrává na dvoře královny Alžběty I. Ve stejný rok vydaný román *The Pirate* (česky jako *Piráť* vydán roku 1927) se zabývá málo známou historií Shetlandských ostrovů. V roce 1822 vyšel román *The Fortunes of Nigel* a o rok později román *Peveril of the Peak*. V tomto období však začala být kritika na Scottova díla rozpolcená. Mnozí kritikové Scottovi vyčítali ukvapenou kompozici, nedbale promyšlené zápletky a opakování stejných či podobných postav a událostí. Anglický ekonom a recenzent Nassau Senior ve své kritice románu *The Fortunes of Nigel* otištěné v toryovském časopise *The Edinburgh Quarterly* v roce 1822 napsal:

All his readers must have observed the three characters that form the prominent group of almost every novel. A virtuous passive hero, who is to marry the heroine; a fierce active hero, who is to die a violent death, generally by hanging or shooting; and a fool or bore, whose duty it is to drain to the uttermost dregs one solitary fund of humor (citováno podle Hayden, 1970, s. 14).

Roku 1823 vydal Scott román *Quentin Durward* (česky jako *Bludný rytíř* vydán roku 1896, jako *Králov lučištník* vydán roku 1948, jako *Quentin Durward* vydán roku 1925, 1960), v němž poprvé zpracoval i dějiny evropské a jehož děj se odehrává ve Francii Ludvíka XI. Román *St. Ronan's Well* z roku 1823 je jediným dílem, jehož děj se odehrává v 19. století. Román *Redgauntlet* vydaný roku 1824 (česky jako *Železná pěst* vydán roku 1925) je považován za jeden z nejautobiografičtějších Scottových románů. Mnoho odborníků se domnívá, že postava mladého právníka Alana Fairforda je Scottovým autoportrétem (*Walter Scott Digital Archive*). V roce 1825 vyšla řada románů s názvem *Tales of the Crusaders*, která zahrnovala romány *The Talisman* (česky jako *Talisman* vydán ve dvou

různých překladech roku 1926, roku 1947 a 1959) a *The Betrothed*. První ze dvou posledně jmenovaných románů zachycuje osudy Richarda Lví srdce na křížové výpravě v Palestině. Tento román je stále velmi populární především v Evropě, i když je často vydáván jako kniha pro děti a mládež (*Walter Scott Digital Archive*).⁶ Anglickou historií, konkrétně občanskou válkou, se zabývá také román *Woodstock* z roku 1826 (česky vydán roku 1929). V roce 1827 Scott vydává první řadu *The Chronicles of the Canongate* jako jedinou sbírku dvou povídek *The Highland Widow* a *The Two Drovers* a novely *The Surgeon's Daughter*. Roku 1828 vyšla druhá řada *The Chronicles of the Canongate* zahrnující román *The Fair Maid of Perth* (česky jako *Perthská krasavice* vydán roku 1929). Toto dílo je považováno za poslední větší čtenářský i kritický úspěch tohoto autora. Scottovy pozdní romány vydané po roce 1828 se vyznačují klesající uměleckou úrovní. Patří sem romány *Anne of Geierstein* z roku 1829 a dva romány ze čtvrté řady *Tales of My Landlord* z roku 1831, *Count Robert of Paris* (česky jako *Hrabě Robert z Paříže* vydán roku 1925 a jako *Hrabě pařížský* vydán také roku 1925) a *Castle Dangerous* (česky jako *Nebezpečný hrad* vydán roku 1926 společně s románem *Talisman*). Od roku 1829 začal Scott své romány revidovat, připojil k nim rozsáhlý aparát poznámek a předmluvy. Takto upravené byly romány vydávány od roku 1829 do roku 1833 pod Scottovým jménem v edici s názvem *Magnum Opus*.

Přijetí Scottových románů čtenáři i kritikou bylo fenomenální. Dokládají to jednak rekordní počty prodaných výtisků, jednak dobové kritiky. Pokud bychom chtěli Scottovu nesmírnou popularitu nějak shrnout, postačilo by strohé tvrzení: „no writer before him had been so well received by his contemporaries – ever“ (Hayden, 1970, s. 1). Editor souborného vydání dobové kritiky Scottova díla s názvem *Scott: The Critical Heritage* John O. Hayden (1970, s. 1) dále uvádí, že každé vydání Scottova historického románu bylo událostí. Literární časopisy se předháněly v získání kopie díla, které šlo do tisku (často za nemalé peníze), aby mohly jako první uveřejnit na svých stránkách jeho recenzi.

Můžeme říct, že převážná část dobové kritiky nešetřila chválou a odrážela nadšení čtenářstva. Scott byl jako geniální spisovatel mnoha kritiky kladen na druhé místo hned za Shakespeara, a to především proto, že oba dokázali stvořit velké množství různorodých postav. Jedním z výrazných kritiků, který Scottova díla velmi obdivoval a citlivě analyzoval, byl Francis Jeffrey působící jako redaktor ve významném skotském časopise

⁶ Na tuto zajímavou skutečnost týkající se také vydávání většiny Scottových děl v průběhu 20. století u nás upozorňuje Procházka (in Pittock, 2007, s. 189). Zhruba od 50. let do současnosti jsou Scottovy romány vydávány převážně jako dobrodružné čtení pro děti. Dokládá to nejen počet adaptací upravených s ohledem na děti a mládež (například romány *Talisman* či *Quentin Durward* s českým názvem *Králov lučištník* z nakladatelství Brněnské tiskárny), ale i skutečnost, že většina těchto románů vyšla ve Státním nakladatelství dětské knihy a později v Albatrosu.

Edinburgh Review. Jeffrey tento časopis založil společně se Sydneyem Smithem a Henrym Broughamem už v roce 1802. Postupem času se tento čtvrtletník stal jedním z nevlivnějších médií v Británii a zaměřoval se především na politiku a kulturu, byl velkým zastáncem Whigů a volal po politické reformě. Mezi přispěvatele do tohoto časopisu patřili například literární kritik William Hazlitt nebo sám Sir Walter Scott, který jej však posléze opustil, neboť politické přesvědčení časopisu se neslučovalo s jeho podporou Toryů. Pro Jeffreyho byl Scott nejvýraznějším zjevem své doby, jehož vlivu se od dob Voltaira a Rousseaua nikdo nevyrovnal (Hillhouse, 1968, s. 8). O Scottových historických románech prohlásil: „for many years together had occupied and delighted me more than anything else that ever came under my critical survey“ (citováno podle Hillhouse, 1968).

Jak ve své monografii o scottovské recepci uvádí Hillhouse (1968, s. 12), je ovšem mylné se domnívat, že by si čtenáři ani kritika nebyli vědomi nedostatků Scottova vypravěčství. Naopak, už tehdy se našlo mnoho čtenářů i recenzentů, kteří díla dokázali analyzovat s chladnou hlavou a poukazovali na různá slabá místa. Mezi často vytýkané problémy v oblasti stylu patří přílišná rozvláčnost děl a autorova upovídánost. Zdlouhavé a nudné úvody, které až příliš pomalu odhalují to, jakým směrem se chce autor ve svém příběhu ubírat. Dokonce i Jeffrey, který si Scottovy historické romány upřímně oblíbil, měl vůči těmto nedostatkům výhrady a ve svých kritikách na ně upozorňoval (Hillhouse, 1968, s. 13). Jedním z ostřejších Scottových soudobých kritiků byl ministr námořnictva a dlouholetý přispěvatel londýnského časopisu *Quarterly Review* John Wilson Croker, kterému se nezamlouvalo především míchání historie s fiktivním milostným příběhem (*Walter Scott Digital Archive*). Časopis *Quarterly Review* byl roku 1809 založen v Londýně na popud tehdejšího ministra zahraničí a pozdějšího ministerského předsedy George Canninga jako anglický a toryovský protipól vlivného zastávce Whigů, skotského časopisu *Edinburgh Review*. K jedněm z prvních přispěvatelů kromě Crokera patřili i Poet Laureate Robert Southey, esejista Charles Lamb a po odchodu z *Edinburgh Review* také Walter Scott.

Významný britský esejista a literární kritik William Hazlitt ve svém eseji uveřejněném roku 1824 v londýnském časopise *The New Monthly Magazine* nepěje tolik chvály na Scotta básníka jako na Scotta romanopisce. Je přesvědčen o tom, že Scottův přístup k uměleckému dílu je vhodnější pro román než pro poezii. Oceňuje jeho oproštění se od sentimentality a ornamentu básní a příklon k věrnému zobrazení skutečnosti:

Sir Walter has found out (oh, rare discovery!) that facts are better than fiction; that there is no romance like the romance of real life; and that, if we can but arrive at what men feel, do, and say in striking and singular situations, the result will be more lively,

audible and full of vent than the fine-spun cobwebs of the brain (*The New Monthly Magazine*, 1824, s. 297-304).

Vyzdvihuje také Scottovy rozsáhlé znalosti historie, které mu umožňují přiblížit čtenářům autentické příběhy doby dávno i nedávno minulé:

Highland manners, characters, scenery, superstitions, northern dialect and costume, the wars, the religion, and politics of the sixteenth and seventeenth centuries, give a charming and wholesome relief to the fastidious refinement and over-laboured lassitude of modern readers, like the effect of plunging a nervous valetudinarian into a cold-bath... (ibid., s. 297-304).

I přesto, že je Scott neustále pod drobnohledem veřejnosti a píše jeden román za druhým, jeho díla tím, podle Hazlitta, nijak výrazně netrpí: „His worst is better than any other person's best“ (ibid., s. 297-304). Hazlitt se však nevyhýbá ani kritice Scotta. Poukazuje na nedostatky, které si uvědomovalo nejen čtenářstvo, ale také další kritikové. Podivuje se nad tím, že v díle tak velkého spisovatele se nachází „incessant instances of bad and slovenly English ... , more, we believe, than in any other works now printed“ (ibid., s. 297-304).

Nadšeným čtenářem a obdivovatelem Scottových děl byl i jeho přítel a významný edinburský právník Lord Cockburn, který ve svých pamětech vzpomínal na jeho romány takto: „the unexpected newness of the thing, the profusion of original characters, the Scotch language, Scotch scenery, Scotch men and women, the simplicity of the writing and the graphic force of the descriptions, all struck us with an electric shock of delight. ...“ (citováno podle Hillhouse, 1968, s. 8). Je zřejmé, že zde přesně vystihl některé z důvodů obrovského čtenářského úspěchu Scottových historických románů. Jejich oblíbenost napříč všemi společenskými vrstvami dokládá dopis napsaný neznámým skotským pastýřem z roku 1820. Autor dopisu vyzdvihuje především přesnost spisovatelova skotského dialektu a skotské frazeologie. Z děl, která se mu dostala do rukou, má nejraději romány *The Legend of Montrose* a *The Monastery* (Hayden, 1970, s. 197).

Tehdejší čtenáři však všechny zmíněné vady a nedostatky nepovažovaly za tak zásadní, aby kvůli nim Scottova díla přestávali číst. Upozorňovalo se na ně, ale v zápětí se hned vychvalovaly nesmírné klady jeho vypravěčského stylu (Hillhouse, 1968, s. 14). Dobré stránky románů dokázaly tehdejším čtenářům vykompenzovat ty méně dobré. Záliba kritiky a široké veřejnosti se však neopírala jen o Scottovu tvůrčí schopnost, ale také o jeho kvality jako člověka. Jeho milou, veselou a přívětivou povahu bez sebemenších stop samolibosti a domýšlivosti nejlépe zobrazil v biografii *Life of Sir Walter Scott* Scottův zeť John Lockhart. Scott byl považován za hrdinu, morálního a spravedlivého. Jako

takového ho vnímala i anglická spisovatelka a myslitelka Harriet Martineau, jak to potvrzuje její článek z roku 1833 ve skotském politickém měsíčníku *Tait's Edinburgh Magazine*, v němž označila Waltera Scotta za morálního hrdinu, i když si to podle ní sám ani neuvědomoval:

He has softened national prejudices; he has encouraged innocent tastes in every region of the world; he has imparted to certain influential classes the conviction that human nature works alike in all; he has exposed priestcraft and fanaticism; he has effectively satirized eccentricities, unamiablenesses, and follies; he has irresistibly recommended benignity in the survey of life, and indicated the glory of a higher kind of benevolence; and finally, ha has advocated the rights of woman with a force all the greater for his being unaware of the import and tendency of what he was saying (citováno podle Hayden, 1970, s. 340).

V příkrém kontrastu k tomuto převládajícímu vnímání Scotta jako morálního spisovatele stojí názor skotského esejisty, historika a filozofa Thomase Carlyla z roku 1838. Tento propagátor německé literatury a filozofie ve svých dílech směřoval k překonání romantického nihilismu a vytýčení hlavní orientace progresivního intelektuála 19. století na společensky prospěšnou tvůrčí práci (Procházka, 2003, s. 188). Scottovo dílo určené širokým masám považoval hlubokomyslný Carlyle za povrchní (Chudoba, 1947, s. 251). I přes svůj obdiv k Walteru Scottovi jej Carlyle obviňuje z toho, že jeho dílo nepřináší lidstvu žádnou filozofii, žádnou myšlenku, že je příliš materialistické a tím pádem frivolní:

Not profitable for doctrine, for reproof, for edification ... the sick heart will find no healing here, the darkly struggling heart no guidance; the Heroic that is in all men no divine awakening voice (citováno podle Hillhouse, 1968, s. 3).

Viktoriánská společnost Carlylovo hodnocení Scotta jako mělkého autora po vydání jeho článku horlivě probírala, posléze však tento názor odmítla (Hayden, 1970, s. 18).

Vnímání Scottových osobních kvalit ještě zesílilo v posledním desetiletí Scottova života, především po jeho finančním krachu, kdy se ze všech sil snažil svůj obrovský dluh splatit prací. Toto uctívání Scotta jako hrdiny prokázalo jeho románům velkou službu, neboť udržovalo na živu zájem o Scottův život a dílo a také uctivý respekt vůči tomuto národnímu romanopisci a jeho románům. (Hillhouse, 1968, s. 166). Dokládají to také slova jednoho amerického recenzenta newyorského časopisu *Harper's Weekly* ještě téměř čtyřicet let po Scottově smrti:

Some authors we almost ignore, although their works are familiar; but in the case of Scott the man can not be disassociated from his works. At the mention of „Waverley“ or the „Lay“ the mind recalls not only the poem or the novel, but the great magician who called into being those enchanting works (*Harper's Weekly*, 1871).

K přetrvávání Scottovy popularity a zájmu o jeho tvorbu výrazně přispělo vydání autorova životopisu z pera jeho zetě Johna Lockharta pod názvem *Life of Sir Walter Scott* roku 1838. Scottova popularita trvala ještě nejméně padesát let po jeho smrti. Jak uvádí John Hayden (1970, s. 17) na počátku 60. let 19. století se v Británii objevila levná vydání Scottových románů, která si získala velkou oblibu především nižších společenských vrstev. Levné edice Lockhartem sepsané biografie *Life of Sir Walter Scott* se v roce 1871 prodalo 180 tisíc výtisků. Toto číslo dokazuje, že Scottova popularita ještě neutichala. V tom samém roce však anglický kritik a novinář Leslie Stephen ve svém článku uveřejněném v anglickém literárním časopise *The Cornhill Magazine* tvrdil, že Scottovo renomé začíná slábnout (ibid., s. 17). Během viktoriánského období ostrá kritika Scotta a jeho děl v podstatě neexistovala (Hillhouse, 1968, s. 168). Začala se objevovat až v devadesátých letech 19. století, v době, kdy se v Británii začal prosazovat francouzský realismus.

O 20. století a hlavně jeho 2. polovině můžeme říci, že v posledních desetiletích se o Scotta zajímají spíše literární vědci než literární kritici, jakými byli Jeffrey, Hazlitt, Carlyle nebo Stephen (ibid., s. 21).

IV. Recepce a ohlas díla Waltera Scotta v severoamerickém kontextu

Zájem o Waltera Scotta a jeho tvorbu se nerozšířil jen po Evropě, ale zachvátil dosti pochopitelně také Spojené státy americké. Ustavující se moderní americká kultura v této době sice usilovala o národní svébytnost, byla však stále vázána na britské kulturní dění, ať už formou přejímání nebo transformování podnětů či soupeření. Ačkoli jde o stejnojjazyčnou kulturu, mohla by mít recepce Scottovy tvorby v době národně kulturní emancipace ustavujícího se moderního amerického národa jinou, specificky americkou podobu.

Skotský autor se v Severní Americe prosadil nejdříve jako básník zobrazující romantickou a drsnou krajinu své domoviny a příběhy jejích neohrožených a čestných obyvatel. Zajímavé je to, co stálo za prvním Scottovým úspěšným uvedením na americkou literární scénu. Andrew Hook, autor studií skotsko-amerických vztahů s názvem *From Goosecreek to Gandercleugh: Studies in Scottish-American Literary and Cultural History* (1999, s. 96-98), zmiňuje Scottovu přítelkyni z dětství Joannu Grahamovou, která se se svou matkou přestěhovala z Edinburghu do New Yorku a provdala se za úspěšného obchodníka a filantropa Divieho Bethuna. Scott s Joannou Grahamovou ve stálém kontaktu pravděpodobně nebyl, avšak roku 1805 jí poslal autorský výtisk svého prvního básnického

díla *Lay of the Last Minstrel*. Touto cestou se báseň dostala do newyorských literárních kruhů. Bylo nutné rozhodnout, zda je dílo, které bylo vydáno v Británii, vhodné pro vydání také ve Spojených státech. Skupina newyorských kritiků rozhodla, že ne, protože báseň byla příliš vázána na místo svého vzniku, a tak postrádala univerzální platnost. Ne všichni s tímto verdiktem souhlasili, a tak Newyorčan David Longworth otiskl její úvodní část v roce 1805 v almanachu *Belles-Lettres Repository*. Celá báseň vyšla ke konci roku ve Filadelfii, následující rok v New Yorku a později také v Charlestonu v Jižní Karolíně. V průběhu dalších čtyř let byla vydána i v dalších městech. Od té doby byla další Scottova básnická díla v Americe vydávána velmi brzy po jejich vydání v Británii. Kolem roku 1812 se začaly objevovat sbírky Scottových básní. Básník Walter Scott stál na vrcholu své slávy. V recenzi newyorského časopisu *The American Review* se uvádí, že básně *Lay of the Last Minstrel* se prodalo pět tisíc výtisků a básně *The Lady of the Lake* čtyři tisíce výtisků během prvního roku od jejich vydání. Přední americké literární časopisy pěly na Scottovy básně *Lay of the Last Minstrel* a *Marmion* chválu, ne nepodobnou té, kterou otiskl skotský časopis *The Edinburgh Review*. Významný filadelfský literární časopis *The Port Folio* dokonce přetiskl přímo článek z *The Edinburgh Review* (Hook, 1999, s. 96-98).

Oblibu Scottových básnických děl v Americe, podobně jako v Británii a Evropě, posléze předčila nesmírná popularita jeho historických románů, o čemž svědčí počet vydaných výtisků. Právník a politik Charles Jared Ingersoll ve svém projevu pro Americkou filozofickou společnost na univerzitě ve Filadelfii roku 1823 uvedl, že od roku 1814 vyšlo z amerických tiskáren téměř dvě stě tisíc vydání Scottových historických románů čítajících dohromady pět set tisíc svazků (*The North American Review*, 1824, s. 157). V jednom z článků věnovaných americké literatuře ve skotském časopise *Blackwood's Magazine* uvedl roku 1825 jeho autor, Američan John Neal, toto: „half a million of the great Scotch novels, we dare say, have re-issued from the American press. They are read by everybody-everywhere-all over the States“ (Patee, 1937, s. 196). Nevídanou popularitu Scottových historických románů u amerických čtenářů sdílel téměř jednotný a hlavně pochvalný hlas kritiky. Jedinou výjimku tvořil po krátkou dobu filadelfský literární časopis *The Port Folio*, který hlásal, že tak slabý román jako *Waverley* nemůže být dílem Waltera Scotta. Brzy se však i zde objevovaly jen pochvalné recenze každého dalšího Scottova díla. (Hook, 1999, s. 99).

V souvislosti s dosud bezprecedentním úspěchem Scottových historických románů, které se v Americe staly bestsellerem, vzrůstala konkurence mezi jednotlivými nakladateli (Randall, 1935, s. 40). Romány, následující po veleúspěšném *Waverley*, byly v Americe dotiskovány okamžitě po obdržení kopií z Británie. Nebylo totiž výjimkou, že se celé edice

nových románů prodaly během prvního dne jejich vydání (ibid., s. 40). Ve snaze vydělat co nejvíc probíhal tisk a distribuce velmi hektickým a převážně pirátským způsobem (Hillhouse, 1968, s. 11). K problematice pirátských výtisků a zákonem nijak neupravených autorských práv v Americe se ve svých příspěvcích do skotského časopisu *Blackwood's Magazine* vyjádřil i americký literární kritik John Neal, který v praxi pirátského vydávání evropských autorů spatřoval ohrožení vlastní americké tvorby:

The consequence, you will perceive, of this practice in our country, is, that until the authors or publishers of European works, have the wisdom to take out copy-rights in this country, their reputation will be at our mercy; they will be subject to all sorts of bookselling piracy and tricks; they will get nothing out of the vast profit, that is obtained here, by the sale of their works; and our native authors cannot contend with them for a day; because it is more profitable for a bookseller, in America, to re-publish established works, of established authors, ... than to publish native works, ... (Patee, 1937, s. 236).⁷

Náskok několika dnů před ostatními mohl nakladateli zajistit slušné peníze (Randall, 1935, s. 40). Scottův edinburský vydavatel Archibald Constable po několik let posílal prostřednictvím firmy Robinson & Co. se sídlem v Leedsu starší nebo neprodejné knihy do Ameriky (Todd a Bowden, 1998, s. 451). Poté začal Constable těmto prostředníkům poskytovat obtahy knih, které se v Británii právě tiskly, převážně populárních historických románů Waltera Scotta. Tato tajná operace započala pravděpodobně v roce 1817 odesláním signálních archů k románu *Rob Roy*. Archy, které ještě neprošly korekturou, byly z bezpečnostních důvodů zapečetěny a postupně odesílány ve dvou a více zásilkách tak, že první měla americkému nakladateli zajistit náskok před konkurencí, a druhá tisk zbylé části textu. Americkým agentem firmy Robinson ve Filadelfii byl Thomas Wardle, který se v roce 1819 spojil s filadelfským nakladatelem jménem Mathew Carey. (ibid., s. 451). Z dopisu jednoho Američana Marii Edgeworth vyplývá, že jisté nakladatelství ve Filadelfii zaplatilo za archy potřebné pro tisk románu *Woodstock* 150 liber šterlinků (Hillhouse, 1968, s. 10). Archy byly zaslány ihned po dokončení tisku v Anglii, obratem použity pro dotisk v Americe a uvedeny na trh tři týdny před zásilkou výtisků anglického vydání tohoto románu. Na tisku se podílelo osmdesát pět zaměstnanců. První edice se prodalo devět tisíc výtisků, z toho osm tisíc výtisků hned první den (ibid., s. 11). Careyho firma začala po celé zemi rozesílat vlastní výtisky prvních svazků jednotlivých románů, aby tak předstihla konkurenci (Todd a Bowden, 1998, s. 451). Jakmile dorazila další část textu z Anglie, následoval tisk zbylých svazků. Tato praxe však vedla k nesrovnalostem v

⁷ Ani v Čechách se do 20. let 20. století neuznávala autorská práva. Do té doby tak byla překladová produkce levnější než původní díla (Kalivodová in Hrala, 2002, s. 61).

textech nejméně u čtyř románů. Například u románu *The Pirate* chyběla jedna kapitola, u *The Fortunes of Nigel* úvodní dopis a román *Quentin Durward* byl ochuzen o autorův závěr (ibid., s. 452). Mezi americkými a anglickými vydáními byly tedy rozdíly, které spočívaly ve vynechaných stranách a nerevidovaném textu. Chybějící strany však nebyly výsledkem Scottovy detailní korekce vlastních románů, nýbrž pirátských metod filadelfského nakladatele Careyho (Hillhouse, 1968, s. 11). Dalším rozdílem byl počet svazků jednoho románu. Anglická třísvazková vydání byla americkými nakladateli zhuštěna do dvou svazků (Randall, 1935, s. 47).

Otázka, proč byl Scott v Americe tak nesmírně populární, je velmi zajímavá. Jeho přičiněním se Skotsko stalo pro čtenáře na celém světě a obzvláště v Americe tou nejromantičtější zemí světa. Nepřispěl k tomu však jen on sám. Je všeobecně známo, že skotští básníci, romanopisci a dramatici byli na přelomu 18. a 19. století v Americe velmi oblíbení (Hook, 1999, s. 106-108). Relativně dlouhá literární tradice Skotska, představovaná od 18. století skotskými anglicky píšícími autory, především básníkem a dramatikem Johnem Homem a jeho hrou *Douglas*, básníkem Jamesem Macphersonem a jeho sbírkou *Ossianových* básní, vydávanou Macphersonem za překlad básní starověkého gaelského barda Ossiana, způsobila u Američanů obrovský zájem o skotskou krajinu, skotské tradice a skotské myslitele i horaly. Tuto anglo-skotskou literární tradici doplňovala také literatura psaná skotštinou, tedy jakousi skotskou formou angličtiny, zastoupená básníkem Allanem Ramsayem a jeho pastorálou *The Gentle Shepherd* a ve Skotsku nesmírně oblíbeným básníkem Robertem Burnsem. Na této tradici se silnými romantickými prvky projevujícími se zájmem o hrdinskou minulost a společnost vzdálenou civilizované přítomnosti Scott stavěl, a když sám začal o Skotsku psát, byla už tato země a její kultura předmětem velkého zájmu amerických čtenářů. Popularitu skotských autorů podporoval samozřejmě i fakt, že v Americe žilo mnoho skotských imigrantů. Andrew Hook ve svých studiích skotsko-amerických vztahů (1999, s. 110) uvádí, že právě těchto skutečností Walter Scott využil a že právě dlouhá tradice skotských balad a skotských písní umožnila Scottovu nevídanou popularitu v Americe.

Tato skotská literární tradice, která tak oslovila americké čtenáře, měla svůj počátek v jednom z nejvýznamnějších období skotské historie. Skotské osvícenství 18. století proměnilo Skotsko ze zaostalé země sužované chudobou a náboženským fanatismem v intelektuální a vědecké centrum Evropy. Andrew Hook (1999, s. 22) se však domnívá, že o vytvoření národní skotské identity se více zasadili spíše skotští básníci, romanopisci a dramatici 18. a 19. století, kteří si získali čtenáře na celém světě, než skotští osvícenští myslitelé. Scottovi a dalším autorům se podařilo stvořit charakter národní literatury, která

se stala vzorem pro ustavující se literaturu americkou. „For the new republic of the US the Scottish message was clear and widely understood ... What a new nation needed to invent itself, to create a national identity and gain cultural recognition and international respect, was above all a distinctively national literature“ (ibid., s. 22).

Scott měl vliv na dílo Washingtona Irvinga. Tento americký spisovatel pocházel z anglo-skotské rodiny. Jeho otec se narodil na skotském souostroví Orkneje a se svou anglickou ženou se později usadil v New Yorku. V roce 1815 se Irving přestěhoval do Anglie, kde zůstal 17 let. V létě roku 1817 Irving navštívil Waltera Scotta v jeho sídle Abbotsfordu. Scott obdivoval Irvingovo dílo *History of New York* a seznámil ho s bohatstvím německého folklóru. Německé pověsti vzbudily v Irvingovi takový zájem, že se naučil německy, aby je mohl číst. Později je transformoval do svých slavných povídek v díle *The Sketch Book*. Jednou z nich je i povídka *Rip van Winkle*, v níž se mu poprvé podařilo zapojit prvky americké historie.

To, co v Americe způsobilo vydání Scottových *Waverley novels*, označil odborník zabývající se studiem Waltera Scotta George Harrison Orians za „romance ferment“ (1932, s. 408-431). Po válce mezi Amerikou a Spojeným královstvím v letech 1812-1815 zesílil americký patriotismus a touha po národní literatuře, která by zpracovávala americká témata a pocházela od amerických autorů. Byl to právě Scott, kdo svými historickými romány zobrazujícími dávnou národní historii vyvolal u amerických literátů snahu o vytvoření historických románů, které by podobně zobrazovaly také americkou historii. Američany na Scottových románech nejvíc přitahovalo především vylíčení skotských národních rysů a kulturní specifčnosti podtržené užitím skotského nářečí. V souvislosti s těmito snahami však američtí literáti a novináři brzy začali skepticky nahlížet na možnost použití scottovského historického románu pro zobrazení čistě amerických historických témat, zvláště když se Amerika nemohla chlubit žádnými prastarými ruinami, tak nezbytnými pro dobrý romantický příběh. Tento paralyzující efekt, který způsobily *Waverley novels*, brzy prolomil James Fenimore Cooper svým románem *The Spy* z roku 1821 (Orians, 1932, s. 408-412). Cooperův román byl oslavován především proto, že měl na první pohled mnoho společného se Scottovými historickými romány (Hook, 1999, s. 111). Ke své velké nelibosti dostal James Fenimore Cooper přezdívku „the American Scott“, především proto, že silné americké prvky Cooperova díla byly velmi podobné silným skotským prvkům Scottova díla (ibid., s. 112). Šlo především o podobnost na rovině výběru doby a prostředí, témat, zájmu o zvyky a způsob života, které neměly nic společného s civilizovanou společností Cooperovy současnosti a jejím sociálním uspořádáním. Ještě významěji se Scottův vliv na Cooperova díla promítl do zobrazení rozporu mezi uspořádáním původní

domorodé společnosti a civilizací. Vyličení zvyků a způsobu života skotských horalů v kontrastu k mnohem progresivnějším a modernějším částem Skotska a k celé Anglii lze přirovnat ke Cooperovu líčení pohraniční oblasti dosud neosídleného území patřícího Indiánům v kontrastu s rozvinutější společností osadníků. Ani u Scotta, ani u Coopera si nejsme jistí, na čí straně autor románu vlastně stojí, u obou se totiž projevuje boj mezi rozumem a citem (Hook, 1999, s. 112).

Pocit národního uvědomění, který v Američanech Scottovy romány vzbudily, měl významný dopad na americký Jih, i když se zpožděním. Myšlenka jižanského nacionalismu, která se mezi lety 1850 a 1860 začala vyvíjet především v Jižní Karolíně, se opírala o četbu Scottových *Waverley novels* (Osterweis, 1949, s. 42). Historik Rollin Osterweis se poukazuje na významné postavení Waltera Scotta a jeho děl v kultuře a společenském životě amerického Jihu věnoval v knize s názvem *Romanticism and Nationalism in the Old South*. Zabývá se rozdílnými podmínkami recepce myšlenek a témat romantismu mezi americkým Severem a Jihem. Tvrdí, že po roce 1831 byl Jih, na rozdíl od progresivního a vždy otevřeného Severu, neměnnou společností, která se ze všech sil snažila svůj charakter zachovat a která si přesně vybírala, jaké romantické myšlenky projdou přes jižanskou „intelektuální blokádu“ (Osterweis, 1949, s. 11). Scott samozřejmě poskytoval většinu oblíbených témat, avšak nebyl na utváření romantické nálady Jihu sám. Mezi oblíbené autory podílející se na vývoji jižanského romantismu patřili irský básník Thomas Moore, anglický básník George Gordon Byron a anglický spisovatel Bulwer-Lytton. Významný vliv na jižanské myšlení měl také skotský esejista a historik Thomas Carlyle především díky svým myšlenkám o sociální subordinaci, třídních rozdílech a obraně otroctví. To vše jen posilovalo jižanský nacionalismus v 50. letech 19. století a upevňovalo přesvědčení Jihu zachovat status quo (ibid., s. 29-34). Agrární Jih byl ekonomicky závislý na pěstování bavlny, cukrové třtiny a tabáku. Vzhledem k horkému podnebí byla tato práce velmi náročná, a tak se osvědčil systém plantáží, na kterých z velké části pracovali otroci. Toto uspořádání jižanské společnosti před Občanskou válkou bylo jedním z důvodů zvýšené vnímavosti vůči rytířským myšlenkám a motivům:

The plantation of the pre-Civil War South was the counterpart of the medieval manor. The planter was the repository of social dignity, of judicial power, of political leadership, for his neighborhood, in quite the same fashion as the 18th century English squire whom he strove to emulate. The presence of the Negro slaves, however gave an added intensity to feudal feeling in the South (Osterweis, 1949, s. 16-17).

Motiv středověkého rytířství byl také tím nejvlivnějším, který na americký Jih ze Skotska pronikl a celý ho prostoupil. Stal se jakýmsi kultem, který zosobňoval ideál venkovského

aristokrata, kultivovaného a zdvořilého ochránce žen a slabých, tedy kult galantního rytíře. Postupem času se jižanská společnost začala považovat za ztělesnění těchto rytířských ideálů a četba děl autora, který je zobrazil, se, jak popisuje William E. Dodd ve své historiografické knize o americkém Jihu s názvem *The Cotton Kingdom, a Chronicle of the Old South* (1919, s. 63), stala základem dobrého vychování: „Before 1850 it was good form for Southern gentlemen to place Sir Walter Scott's novels on their library shelves and for all Southern boys and girls to read these books as the great models of life and good breeding.“

Asi největší vliv na posílení kultu rytířství na americkém Jihu měl první Scottův „neskotský“ román *Ivanhoe*. Nejenže postavy tohoto románu byly po celém Jihu velmi dobře známé, ale byly po nich pojmenovávány jižanské plantáže, jižanské děti i koně (Osterweis, 1949, s. 45). Dalším významným projevem vlivu románu *Ivanhoe* bylo pořádání středověkých turnajů po vzoru turnaje v Ashy-de-la-Zouche, zobrazeného v tomto díle, které pořádala vyšší střední vrstva z Marylandu, Virginie, Karolíny a Louisiany (ibid, s. 45). Anglistka Grace Warren Landrum ve své studii *Sir Walter Scott and His Literary Rivals in the Old South* z roku 1930 uvádí, že nejranější zmínky o turnaji nalezla ve virginském deníku *Richmond Enquirer* z roku 1845. Popisuje se zde již zavedený turnaj, který se konal v oblíbeném letovisku Fauquier White Sulphur Springs ve Virginii. Další turnaje z doby před Občanskou válkou se konaly v Capon Springs v Západní Virginii, ve virginském Warrentonu, Jordan Springs, Huguenot Springs a Orkney Springs a byly pravděpodobně výsledkem komerčních zájmů lázeňských korporací, které tímto do svých zařízení přilákali mnoho lidí (Orians, 1941, s. 344). Kromě jižanských novin, významného virginského deníku *Richmond Enquirer*, otiskoval články informující o pořádání těchto turnajů i newyorský politický časopis *Harper's Weekly*. Přibližoval v nich pravidla, atmosféru a důležitost těchto klání.⁸ Šlo o přehlídku jezdeckého umění a sportovního ducha v kombinaci s okázalou oslavou zašlých časů

⁸ The general mode of procedure at a tournament is as follows: A ring, from two to three inches in diameter, is suspended on a hook high enough to allow the riders to pass under it, each rider or knight is armed with a long spear, and in his turn tilts the ring at full speed; the speed is 100 yards in five seconds. If he carries off the ring he scores one; if he misses it, or is not up to the required speed when he takes it, he does not score. Three tilts or courses in succession is the general number tried; the knight who takes the ring oftenest has the honor of choosing the Queen of Love and Beauty, the next best choosing the Maids of Honor. After the tilting is completed the knights are drawn up in line in front of the judges' stand, who then name the successful gallants and the honors they are entitled to. They then proceed to the ladies' stand and make choice of the Queen of Love and Beauty and her Maids of Honor; the whole cavalcade then form in procession, the beauties in a carriage, the gallant knights on horseback, and proceed to the ball-room, where is erected a throne, to which the Queen and her maids are conducted; after which the knights, under their distinguishing names—such as Knight of Orange, Knight of Columbia, etc., etc.—are presented to the Court of Love and Beauty. (*Harper's Weekly*, 1865, s. 636-637).

evokovaných tehdy populární četbou historických románů. Z článků také vyplývá, že turnaje byly oblíbenou zábavou většiny obyvatelstva, ať už v roli diváků či aktivních účastníků. Článek z roku 1876, který pojednává o výstavě Centennial Exhibition ve Filadelfii při příležitosti stoletého výročí nezávislosti Spojených států, podává informace o tom, že tento druh sportu prezentovaný na této výstavě a hojně navštívený (shlédlo ho 75 tisíc diváků), byl na Jihu velmi rozšířen, zatímco na Severu šlo více méně o novinku (*Harper's Weekly*, 1876).

Vedle oživení středověkých turnajů se vliv Waltera Scotta na Jihu projevoval i užíváním výrazů, které si od tohoto skotského spisovatele vypůjčil, jako slova „chivalry“, které se neustále objevovalo na stránkách jižanských periodik; „Southron,“ skotská verze slova „Southerner“, a „aristocratical“ (Osterweis, 1949, s. 46-47).

Za jednou z nejzávažnějších reakcí na díla Waltera Scotta a jejich vliv na americký Jih stojí americký spisovatel Mark Twain. V knize *Life on the Mississippi*, poprvé vydané v roce 1883 a popisující autorův pobyt na řece Mississippi během roku 1874, vyjadřuje Twain své překvapení nad tím, že i několik let po americké občanské válce přežívají na Jihu ve velké míře myšlenkové stereotypy, svérázná mluva či historizující stavby typické pro jižanský kult vyznávající rytířství (Osterweis, 1949, s. 49). Ve 40. kapitole knihy *Life on the Mississippi* s názvem *Castles and Culture* zaznívá Twainovo rozčarování nad tím, jak nesmírný vliv mají Scottovy knihy na celou jižanskou kulturu, a nad tím, že Jih se z jejich vlivu stále ještě nevymanil (Osterweis, 1949, s. 49). Twain jde však ve své kritice a obviňování Waltera Scotta ještě dál a ve 46. kapitole s názvem *Enchantments and Enchanters* označuje popularitu a vliv Scottových děl za „Sir Walter disease“, která znemožnila vývoj jižanské společnosti a způsobila její zpátečnický charakter. Scott, jenž tento charakter svými historickými romány zformoval, je tak, podle Twaina, do značné míry zodpovědný za Občanskou válku:

Then comes Sir Walter Scott with his enchantments, and by his single might checks this wave of progress, and even turns it back; sets the world in love with dreams and phantoms; with decayed and swinish forms of religion; with decayed and degraded systems of government; with the sillinesses and emptinesses, sham grandeurs, sham gauds, and sham chivalries of a brainless and worthless long-vanished society. He did measureless harm; more real and lasting harm, perhaps, than any other individual that ever wrote. ... There [in the South], the genuine and wholesome civilization of the nineteenth century is curiously confused and commingled with the Walter Scott Middle-Age sham civilization, and so you have practical common-sense, progressive ideas, and progressive works, mixed up with the duel, the inflated speech, and the jejune romanticism of an absurd past that is dead, and out of charity ought to be

buried. ... Sir Walter had so large a hand in making Southern character, as it existed before the war, that he is in great measure responsible for the war (Twain, 1899, s. 326-330).

Jak říká Grace Warren Landrum (1930, s. 256), tato kritika by pravděpodobně upadla v zapomnění nebýt některých jejích zastánců v pozdějších letech, kteří ji dále rozvíjeli. Jedním z nich byl i historik H. J. Eckenrode, který ve svém článku pro bostonský literární časopis *The North American Review* s názvem *Sir Walter Scott and the South* v roce 1917 obvinil Scotta z toho, že způsobil odchýlení amerického Jihu od demokratických přesvědčení prezidenta Thomase Jeffersona, úzce spjatých s vírou v práva a povinnosti občanů, v agrární ekonomiku, ale zároveň s odmítáním aristokracie, a udal jeho směřování ke kastovnímu systému. Tím se jižanská společnost otočila zády k demokracii a nastolila feudální systém, který byl v rozporu s industriálním vývojem Severu, což vedlo k Občanské válce. V této souvislosti přišel Eckenrode s novým označením amerického Jihu jako synonymem k používanému výrazu „Dixie“, když napsal: „Beyond doubt Scott gave the South its social ideal, and the South of 1860 might be not inaptly nicknamed Sir Walter Scottland“ (Eckenrode, 1917, s. 595-603). Jeden z předních odborníků zabývajících se studiem Waltera Scotta, George Harrison Orians, Eckenrodeovy argumenty odmítá jako nedostatečně podložené a příliš zjednodušené (1941, s. 342-359). Domnívá se, že vliv Waltera Scotta na proměnu charakteru jižanské společnosti, na její odklon od demokratického k aristokratickému přesvědčení a na zálibu Jihu v pořádání turnajů, je zastánci Twainovy ostré kritiky příliš přeceňován. Podle Orianse nejsou schopni vidět pluralitu skutečných příčin, jako je například záliba jižanské společnosti v jezdeckém umění a okázalých oslavách, které obyvatele vytrhovaly z monotónního života na jižanských plantážích; snaha anglických imigrantů vytvořit v Americe společenské zřízení analogické tomu, které znali z domovské Anglie, s ideálem venkovských pánů 18. století; a v neposlední řadě literární vliv jiných na Jihu prokazatelně oblíbených literátů v čele s autorem téměř stovky historických románů G. P. R. Jamesem, jehož *History of Chivalry* z roku 1831 byla na Jihu dobře známá, básníkem Byronem a spisovatelem Bulwerem-Lyttonem (Orians, 1941, s. 342-359). Osterweis (1949, s. 52) je přesvědčen, že Walter Scott měl jistý vliv na zálibu Jihu v kultu rytířství v pozitivním smyslu. Do života převážně agrární společnosti přinesl zábavu a zbavil ji tak všudypřítomné nudy a monotónnosti. Připouští však také, že svým způsobem přispěl i k rozvoji myšlenky jižanského nacionalismu tím, že této myšlence, zrozené především z místních podmínek a událostí, dodaly Scottovy historické romány půvab a potvrdily její správnost:

When the retention of a civilization, based on slavery and the plantation system, seemed no longer possible within the framework of the Union, the people turned, in 1860, to the idea of separate Southern nationality. Sir Walter's tales of Scotland, striving to express her cultural nationalism against the restraining pressures of the English, had struck sympathetic response in the South (ibid., s. 52).

Orians (1941, s. 348) i Hook (1999, s. 105) se shodují na neexistenci důkazů, které by prokázaly, že čtenáři v Charlestonu nebo New Orleans četli Scotta s větším zapálením než v Bostonu nebo New Yorku. Soudobí badatelé, anglista James Chandler ve svém eseji s názvem *The History Novel Goes to Hollywood: Scott, Griffith and Film Epic Today* (1990, s. 265) i anglistka Alison Easton v eseji *Nation Making and Fiction Making: Sarah Orne Jewett, The Tory Lover, and Walter Scott, Waverley* (2002, s. 143) shodně zbavují Scotta viny: Scottův vliv na americký Jih je třeba definovat na základě toho, jakým způsobem byla jeho díla jižanskou společností čtena, jak si je čtenáři sami interpretovali. „They took from it what they wanted or needed“ (Easton, 2002, s. 143).

To je také případ Thomase Dixona, jehož román *The Clansman* čerpá ze Scottových *Waverley novels*. Dílo Waltera Scotta mělo vliv na mnoho autorů, ať už tím, že motivovalo jejich vlastní tvorbu, jako tomu bylo například u Jamese Fenimora Coopera, nebo plodilo nespočet imitací, jako v případě Williama Gilmora Simmse. Můžeme však říci, že Thomas Dixon si Scotta interpretoval po svém a i přesto, že se snažil napodobit strategii výstavby Scottova historického románu i jím použitá témata, vyznačuje se jeho román *The Clansman* drastickým zjednodušením scottovských motivů a myšlenek.

Baptistický kněz, dramatik, zákonodárce a právník Thomas Dixon pocházel z Jižní Karolíny a počátkem 20. století napsal trilogii historických románů mapujících období rekonstrukce po občanské válce v Americe. Je s podivem, že si tento žánr vybral v době, kdy nesmírná obliba Scottových děl již utichla. Druhý z jeho trilogie historických románů, *The Clansman*, vyšel roku 1905. Všechny tři tyto romány (první byl *The Leopard's Spots* z roku 1903 a třetí *The Traitor* z roku 1907) byly podle autora Dixonova životopisu Raymonda A. Cooka reakcí na divadelní adaptaci románu Harriet Beecher Stowe *Uncle Tom's Cabin*.

Angered by what seemed to him a great injustice to the South, he could hardly keep from leaping to his feet and denouncing the drama a false. Finally, when the performance was over, he rose with tears in his eyes and vowed bitterly that he would someday tell the 'true story' of the South (citováno podle Fiedler, 1979, s. 44).

Můžeme říci, že Dixonův „pravdivý příběh“ ve skutečnosti znamenal „jeho příběh,“ neboť ze srovnávací analýzy provedené autorkou této diplomové práce⁹ vyplývá, že na rozdíl od Scottova objektivního zobrazení historických událostí podává Dixon vysoce selektivní pohled na období rekonstrukce.

Po Scottově vzoru se v románu *The Clansman* mísí historie dvou rodin, Stonemanových ze Severu a Cameronových z Jihu s historickými událostmi období rekonstrukce. Příběh vykazuje jisté paralely k prvnímu ze Scottových historických „skotských“ románů, *Waverley*. Oba zobrazují období konfliktu dvou regionů v rámci jednoho státu, kde vývoj jednoho z regionů je progresivnější než vývoj druhého. V obou vystupují mladí hrdinové, kteří se dobrovolně staví na stranu „nepřátel“ a bojují za jejich věc i přesto, že je předem ztracená. Hlavní protagonista Scottova románu Edward Waverley se vydává na skotskou Vysočinu a bojuje po boku horalů a Dixonův hlavní hrdina Phil Stoneman cestuje na Jih a pomáhá jižanům v obraně proti útlaku Severu a dočasné vládě radikálů. Oba se zamilují, Phil ze Severu do ideálu jižanské dívky, Margaret a Angličan Waverley dokonce do dvou dívek, horalské „princezny“ Flory a Rose ze skotsko-anglického pomezí. Samotný název románu evokuje slavné skotské klany a příjmení jižanské rodiny připomíná významný klan Cameronů, po jehož boku Waverley bojoval v druhém jakobitském povstání v roce 1745. Dixon tuto spojitost potvrzuje ve svém úvodním slově adresovaném čtenáři, v němž říká, že Jih byl ve snaze vymanit se z útlaku Severu veden duchem klanů starého Skotska (Dixon, 1970, s. 2).

Potud sahají podobnosti těchto dvou románů. Zásadní rozdíly se projevují na rovině psychologického prokreslení postav a motivů jejich chování, které vycházejí z předchozího vývoje postav vyličených autorem. Dixon ve svém románu *The Clansman* neposkytuje čtenářům dostatečnou motivaci činů svých postav, vidíme jen jejich nahodilé jednání, které jde ruku v ruce s cílem autora zobrazit zločinné chování Severu jako utiskovatele andělsky čestného a trpícího Jihu. Milostné vzplanutí Waverleyho ke dvěma dívkám je složité a má svůj vývoj. Silný a romantický cit k nacionalistické Floře, který není opětován, se nakonec změní v umírněný cit k Rose vycházející z logiky příběhu. U hlavního protagonisty Phila Stonemana nesledujeme, na rozdíl od Waverleyho, vnitřní boj mezi láskou ke dvěma ženám a už vůbec ne mezi oddaností dvěma protichůdným stranám. Nedělá mu problém postavit se na stranu jižanů, i když ještě nedávno bojoval v občanské válce za Unii. Naopak Waverley neustále váhá, má-li se přidat na stranu horalů. A když tak nakonec

⁹ Srovnávací analýza byla provedena během studijního pobytu v USA a je podrobněji zpracována v seminární práci s názvem *Parallels between Dixon and Scott*, která je součástí této diplomové práce jako příloha číslo 6.

v bitvě u Prestonpans učiní, nemůže nezachránit anglického generála Talbota. Scottovo objektivní zobrazení obou stran konfliktu, jeho prokreslení psychologického vývoje postav a jejich smíšených pocitů předznamenává možné řešení národní situace. Naznačuje pozvolnou proměnu starého modelu skotské společnosti, který se stává minulostí, v progresivní společnost, kterou představuje Anglie. Dává k dobru možnost spojení, ze kterého mohou všichni profitovat. Dixon však striktně odděluje chladný a rezervovaný Sever od hrdinného a pohostinného Jihu, do svého románu zapojuje nenávist mezi bělochy a černochoy, staví proti sobě bělochy ze Severu a Jihu a obhajuje vytvoření tajné rasistické instituce jakou je Ku Klux Klan,¹⁰ která se odvolávala na myšlenku rytířství, na Jihu tak populární. Dixon si od Scotta vypůjčil některé prvky jeho romanopiseckého umění a pokusil se je přenést do svého historického románu *The Clansman*. V rukou Dixona se však tyto prvky proměnily v jednostranné, nikoli objektivní vidění doby rekonstrukce, které nepřichází s nabídkou smíru, jako Scottův románový obraz, nýbrž podněcuje násilí a nenávist; v otřepaný romantický příběh založený na náhodilém jednání postav a v neposlední řadě v obhajobu rasismu. Ze všech těchto důvodů jde u Dixona především o překroucené a zdeformované čtení Scotta a myšlenek, které svými romány vyjadřoval. Mohli bychom hovořit i o jistém zneužití Scottových historických románů.

V. Recepce a ohlas díla Waltera Scotta v českém kontextu

Jak již bylo řečeno, Walter Scott se stal literárním fenoménem nejen ve své domovině, ale také v Americe a v Evropě. Karel Sabina tuto skutečnost ve svém článku v *Lumíru* vyjádřil takto: „...tehdy mocně pohyboval čtenářstvem evropským, historický román se stal heslem románového světa. Walter Skott, tento prorok minulosti, ovšem čarovným pérem okouzlel čtenářstvo. Jím nabyly dávné doby nové barvitosti,“ ... (Sabina, 1858, s. 1051). K českým obrozencům se jeho díla dostávala nejdříve v německých překladech. Období, v němž Walter Scott vstupuje do české literatury, dnes nejčastěji označujeme jako preromantické. Vývoj české kultury a literatury korespondoval s obdobnými proměnami

¹⁰ Po vydání románu *The Clansman* ho Dixon zpracoval také jako divadelní hru a později začal pracovat i na filmovém scénáři. Spojil se s mladým režisérem D. W. Griffithem, který podle Dixonových románů *The Leopard's Spots* a *The Clansman* natočil v roce 1915 kontroverzní film s názvem *The Birth of a Nation*, který podporoval rasismus a oslavoval tajnou rasistickou organizaci Ku Klux Klan. Tento němý film se stal svým technickým a narativním zpracováním senzací. Patří mezi nevlivnější a nejkontroverznější filmy všech dob. Po uvedení filmu do kin, vypukly v mnoha velkých amerických městech pouliční nepokoje. V jiných městech bylo promítání filmu zakázáno, protože jeho rasistický obsah vyvolal útoky bílých namířené proti černochoům (*Wikipedia*). Kim Magowan ve svém eseji *Coming between the „Black Beast“ and the White Virgin: the Pressures of Liminality in Thomas Dixon* (1999, s. 79) tvrdí, že ke konci období rekonstrukce tato organizace už prakticky neexistovala. Počet jejích členů se však prudce zvýšil v 10. a 20. letech 20. století a obnova této organizace byla připisována do značné míry vlivu Dixonova románu a Griffithova filmu.

v různých evropských literaturách, i když s jistým časovým posunem. Mezi těmito proměňujícími se literaturami probíhala komunikace a vzájemné ovlivňování. (Kalivodová in Hrala, 2005, s. 51). Není proto divu, že dílo tak významného světového spisovatele našlo odezvu i v Čechách.

Zásadním úkolem literatury národního obrození, především v jeho počátcích, bylo ustavení spisovného jazyka a rozvíjení domácí literatury, jejichž vývoj byl v předešlých staletích násilně přerušena historicko-politickými poměry v zemi. Vzhledem k tomu, že domácí česká tvorba byla v počátcích národního obrození téměř nerozvinutá, sloužily k jejímu obohacení převážně překlady z cizích literatur. „Proto je velmi důležitá otázka výběru díla pro překlad a skutečnost, zda byl případný překlad publikován, protože se tím ozřejmuje stanovisko, co ze světové literatury bylo považováno za vhodné či nutné v češtině zpřístupnit širším vrstvám konstituujícího se moderního národa“ (Mánek, 1991, str. 8). Nejblíží kulturou, z níž mohla kultura česká vycházet, byla německy mluvící kulturní oblast. Specifickou situací české obrozenské společnosti navíc byla její bilingvnost, kdy se překlady z němčiny do češtiny zdály být „zbytečné“ (Macura, 1983, s. 70-71). Avšak vzhledem k tomu, že české národní obrození bylo především „nacionální konfrontací [právě] s kulturou německou,“ začalo hledat zdroje a oporu pro oživení češtiny ve slovanství (Kalivodová in Hrala, 2005, s. 51). K tomu přispěl i Němec Johann Gottfried Herder, jenž Slovanstvu přisuzoval významnou roli v budoucím vývoji lidstva a inspiroval tak české národní buditele. České národní obrození se však obracelo i k jiným kulturám, například ke kultuře skotské. Ta se totiž také obracela ke své minulosti, aby se posílila ve svém národním uvědomění v situaci anglické nadvlády. Podobně jako v Severní Americe, tak i v Čechách byly nadšeně přijaty údajné překlady zpěvů keltského barda Ossiana. Jejich autorem byl skotský básník James Macpherson. O převod této poezie do češtiny se pokusili čeští obrozenci Jungmann, Čelakovský, Palacký či M. Z. Polák. Josef František Hollmann vydal svůj překlad s názvem *Ossianovy básně* knižně v roce 1827 (Kalivodová in Hrala, 2005, s. 51-52). Vedle keltské poezie barda Ossiana inspiroval nově se konstituující moderní národy 19. století, jakými byli Češi i Američané, také Walter Scott svou romantikou a silným národním vyzněním své tvorby.

Můžeme říci, že počátky české recepce děl Waltera Scotta spadají do roku 1825, kdy vyšel překlad básně *The Fire King* od Simeona Karla Macháčka. Tato adaptovaná verze Scottovy básně vyšla pod názvem *Ohenník* v časopise *Čechoslav*. (Procházka in Pittock, 2007, s. 173) O rok později vydává F. L. Čelakovský svůj překlad Scottovy slavné básně *The Lady of the Lake* pod názvem *Panna jezerní*. Čelakovský se při překladu inspiroval u polského překladatele Karola Sienkiewicze a zhotovil prozaický překlad. Své rozhodnutí

použit při překladu rytmizovanou prózu zdůvodňuje stručností Scottovy angličtiny ve srovnání s češtinou (ibid., s. 174). Čelakovského *Panna jezerní* byla vstupem epičnosti „uchováající historii a národní tragiku“ do české literatury, v jejíž zdrojích chyběla a pro jejíž projev byla překlady přizpůsobována (Kalivodová in Hrala, 2005, s. 53).

Z básnických děl Waltera Scotta se dále překladu dočkala roku 1836 báseň *The Lay of the Last Minstrel*, kterou rozměrem originálu a pod názvem *Píseň posledního skotského Barda* do češtiny převedl Josef František Hollmann.

Je zřejmé, že čeští překladatelé a obrozenci se nejprve zaměřovali na překlad Scottových básní, avšak jeho neméně slavné historické romány byly u českého publika také velmi populární.¹¹

Scottovou čtenářkou byla mladá Světlá stejně jako mladý Pfleger; po překladech z něho volali Neruda a Ferd. Schulz; jeho oblibu výstižně naznačil ještě Hurban Vajanský v *Suché ratolesti* scénou v bibliotéce Rudopolských: ve starých skříních se na všech knihách nakupil prach, jen ne na románech Scottových (Hýsek, 1926, s. 113).

Pro český překlad Scottových historických románů byl pravděpodobně obecně zásadní vzrůstající zájem o beletristická díla a také obrovská popularita historického románu nastartovaná jeho tvorbou. Ve 30. a 40. letech 19. století nebyl již v české kultuře nedostatek vědeckých prací obracejících svou pozornost na kritické zkoumání minulosti. Významným představitelem těchto snah byl především František Palacký. Avšak poučná a zároveň zábavná literatura s historickými tématy mohla působit na širší okruh čtenářů než vědecké spisy. Proto se zájem obrozenských literátů začíná obracet k historickému románu či historické povídce, ať již původní či překladové. Romantické si uvědomovali, jakým bohatstvím látek i historických postav české dějiny oplývají a jak málo jsou tyto látky zpracovány (Hýsek, 1926, s. 75).

Mnoho významných obrozenců proto obdivovalo a uznávalo historické romány Waltera Scotta především pro jeho znalé a autentické podání historických událostí a vyzdvihování zašlé národní slávy. „Nadšení pro něho vzbudilo touhu také po českém Scottovi“ (Hýsek, 1926, s. 111). Sám Čelakovský v roce 1825 volal po vytvoření původního historického románu: „Kýžbychom my, jenom jediným tak vypracovaným původním románem se vykázati mohli. A naše dějiny k tomu!! Z těch by ani za sto let se nevyčerpali, zvláště z prostředních století.“ (citováno podle Procházka in Pittock, 2007, s. 177). Zároveň Čelakovský uznává obtížnost těchto snah a lituje, že sám nemá podrobné historické znalosti a kreativní sílu podobnou Scottovi (ibid., s. 177). Čelakovský Scotta

¹¹ Procházka uvádí (in Pittock, 2007, s. 174), že povědomí o Scottově díle se v Čechách všeobecně rozšířilo až po vydání souboru překladů románů v Německu a Rakousku mezi lety 1822-1834.

uznával pro jeho líčení národní historie, které považoval za velmi přínosné. Proto si velmi vážil krátkého děkovného dopisu, který od Sira Waltera Scotta obdržel poté, co redaktor čtvrtletníku *Westminster Review* a slavista John Bowring poslal Čelakovského překlad *Panny jezerní* přímo Scottovi. Ve zmíněném dopise vyjadřuje Scott Čelakovskému vděčnost za převod jeho díla do jiného jazyka, zároveň však lituje, že jej vzhledem k neznalosti tohoto cizího jazyka nemůže posoudit (ibid., 2007, s. 178). Z tohoto dopisu nebyl u vytržení jen Čelakovský, ale celá Praha, která „dychtila vidět rukopis velkého Mistra“ (Chudoba, 1947, s. 245).

Sabina ve svém článku *Slovo o románu a o českém zvláště* také volá po původním českém historickém románu. I on si uvědomuje úskalí takového počínání a výjimečnost Scottovy situace. „Walter Scott choval jednu z nejkrásnějších sbírek starobyklých pověstí, písní a vůbec zajímavých skládání starověkosti. ... Taková plnost pohnutek a pomůcek jen málo kterému dopřána jest, byť i Scottův talent měl, a komu oné dopřána, ten zase této nemá“ (Sabina, 1858, s. 568).

Potřebou vytvořit původní český historický román se, vedle Čelakovského a později i Sabiny, zabývá i časově pozdější článek historika Karla Tiefertunka z roku 1876 uveřejněný v *Časopisu Musea království českého*. Podle něj je přítomnost sice také bohatá na látky, které by romanopisci mohli zpracovat, varuje však, že „snadno by mohla do práce [o současnosti], na tak mladých a neukončených zjevech založené, vlouditi se nekalá tendence, jež by více ošklivosti a pohoršení než příjemnosti a poučení způsobila. ... Větší volnost a vděčnější pole otvírá se tvořivosti romanopiscův v minulosti našeho národu. Historie stala se základem našeho života; historie vzbudila opět vědomí národní a utvrdila je, ...“ (Tiefertunk, 1876, s. 531). Odvolává se na Máchu, pro kterého byl historický román, čerpající látky z národních dějin, „ozdobou literatury národní“ (ibid., s. 529). Vyjadřuje lítost nad Máchovou předčasnou smrtí, neboť nebýt jí, mohl mít český národ již v první polovině 19. století svého Waltera Scotta. Tiefertunkovo hodnocení Scottových románů je velmi podobné jeho anglickým kolegům. Oceňuje především „harmonické sloučení historické pravdy se smyšlenkou,“ a také to, že „karaktery jeho jsou pravdivé neb aspoň k pravdě podobné; spatřujeme tu skutečné lidi a nikoli nepřirozené figury a pouhé personifikace abstraktních ideí“ (ibid., s. 525). Pozitivně hodnotí skutečnost, že Scott zobrazuje všechny děje i postavy objektivně a ve svých románech nemoralizuje (ibid., s. 525). Nevyhýbá se však ani kritice, kterou známe také od anglických recenzentů i čtenářů. Scottovu vypravěčskému stylu neunikne žádný detail, jenže to, podle Tiefertunka, vede k tomu, že někdy bývá „rozvláčným a nudným; často na začátku neb uprostřed románu i

vypravování své příliš rozvádí, čímž zajímavosti pozbývá a pozornost čtenářovu unavuje“ (ibid., s. 527).

Scottova historická próza měla zjevně vliv i na původní tvorbu některých českých literátů. Mezi ně patřil dramatik, prozaik a básník Václav Kliment Klicpera, autor historické povídky *Točník* z roku 1828. Klicpera se snažil najít způsob, „jak v epické i dramatické tvorbě propojit historii, poutavost a poučení. ... je svými přáteli přímo vyzýván, aby se stal českým Scottem“ (Kalivodová in Hrala, 2005, s. 53). Ve své povídce *Točník* sice na scénu uvádí historickou postavu českého krále Václava IV., nedaří se mu však skloubit autenticitu historických postav s výmluvným vyličením prostředí (Procházka in Pittock, 2007, s. 184). Josef Krasoslav Chmelenský k tomu jen s lítostí dodává:

Kéž by nám, jak Anglii Walter Scott, romantický básník z lůna naší vlasti se vyvinul, jenž by otevřev knihu historie vlastenecké živé pravdy z ní čerpal zvláště v těch oddílech, kde se bujná látka v úzké stěny herny vtěsnati nedá! Takové práce jsou nám teď tím důležitější, dokavade úplné historie vlastenecké nemáme (citováno podle Hýsek, 1926, s. 112).

Nadšeným čtenářem Scottových románů byl také Tieftrunkem vzpomínaný Karel Hynek Mácha. Ty ho pravděpodobně inspirovaly k napsání historické povídky *Křivoklad*, která vyšla roku 1834 a měla být součástí povídkového cyklu *Kat*, tetralogie o hradech (Křivoklad, Valdek, Karlův Týn a Vyšehrad). Děj povídky se odehrává za vlády Václava IV. Procházka (in Pittock, 2007, s.184-185) poukazuje na skutečnost, že Mácha v této povídce přepracoval pasáž ze 13. kapitoly německého překladu Scottova románu *The Abbot*.

Silnou měrou k rozvoji českého románu a povídek s historickými tématy přispěl i další obdivovatel Waltera Scotta, Josef Kajetán Tyl. Tohoto předního českého spisovatele a dramatika inspirovalo Scottovo dílo natolik, že se po jeho vzoru pokusil o historickou povídku *Statný Beneda aneb Založení probošství vyšehradského*. Neměl však tak rozsáhlé kulturně historické znalosti jako Scott. V roce 1837 napsal podle dvou epizod ze Scottova románu *Ivanhoe* báseň s názvem *Richard Lev na pahorku svatojirském a boj u dimanatu na poušti* pro účely plastických obrazů pro únorové představení ve Stavovském divadle. Šlo o méně obvyklý veršovaný překlad prózy (Mánek, 1991, s. 15). Tyl román *Ivanhoe* později přeložil a ukázkou tohoto překladu uveřejnil roku 1841 ve *Vlastimilu*. K vydání celého překladu však nikdy nedošlo. (Hýsek, 1926, s. 113-115).

Prvním do češtiny převedeným románem byl *The Tale of Old Mortality* vydaný v originále roku 1816. Překlad do češtiny s názvem *Puritáni* zhotovil a vydal roku 1841 knihtiskař a nakladatel Václav Špínka. Zajímavé jsou poznatky Evy Kalivodové (in Hrala,

2005, s. 54) a Martina Procházky (in Pittock, 2007, s. 179) týkající se možných důvodů výběru tohoto románu pro překlad do češtiny. Oba se ve svých článcích shodují na tom, že právě příběh románu *Old Mortality* mohl korespondovat s tématy českých dějin, ke kterým se obrozenci v té době obraceli, především s tématem husitského hnutí. Příběh odboje skotských protestantů v 17. století je naznačen už v českém titulu románu (Kalivodová in Hrala, 2005, s. 54). Špinkův překlad je hodnocen jako kultivovaný a věrný, zároveň však pro dnešního čtenáře plný již značně archaických vazeb (Masnerová in Hrala, 2002, s. 36) a lexikální nedostatečnosti. Chybí autorova předmluva a také celá první kapitola, která „bývá u Scotta vypravěčovou autentizací příběhu“ (Kalivodová in Hrala, 2005, s. 54). Špinkova čeština není ve 40. letech 19. století stále ještě natolik vyvinutá, aby dokázala převést „Scottův bohatý, proměnlivý vypravěčský styl, přecházející od humoru a ironie k poučování“ (ibid., s. 55). Z dobové krátké zprávy v *České včele* z roku 1843 o vydání dlouho očekávaného překladu prvního z velkých Scottových historických románů se od Františka Douchy dozvídáme, že milovníkům zábavného čtení jistě přijde vhod lehký srozumitelný sloh překladu (*Česká včela* 10, 1843, s. 256).

Druhým Scottovým románem, který byl do češtiny přeložen, je *Ivanhoe*. Tento dobrodružný středověký román z roku 1819 je prvním „neskotským“ prozaickým dílem, které zobrazuje obecný princip čestného a spravedlivého boje proti útlaku mocných. Překladatel František Šír překlad dokončil už v roce 1853, ale vydal ho až roku 1865 pod názvem *Richard Lev a templáři angličtí*. Tak o tom alespoň hovoří zpráva v *Pražských novinách* číslo 17 z roku 1853: „Pan profesor Šír dohotovil překlad výtečného románu Waltera Skotta pod názvem: *Iwanhoe* i zaslal jej do Prahy k vydání. Přáli bychom, aby místo leckajého chamradí o vydání tak znamenitého románu proslulého básníka i románopisce Anglického se postaralo se strany našich nakladatelův.“ Jen tak mimochodem se tu v jedné krátké větě uvádí, že překlad je samozřejmě „zdařilý“.

Šír překládá ve srovnání se Špinkou „mnohem volněji, zhutňuje a někdy i redukuje obsahovou informaci věty ... dokáže často obratně řešit složitá souvětí, ale vynechává části textu“ (Masnerová in Hrala, 2002, s. 39). Nemůžeme si být jisti, co k tomu překladatele vedlo. Možná snaha podat českým čtenářům vskutku dobrodružný a rytířský příběh z historie. V úvodním slově překladatel říká, že „pravým hrdinou je tu Richard“, čímž jako by vysvětloval změnu názvu románu (ibid., 2002, s. 39). Je patrné, že se soustředí na Richarda Lví srdce, ten je pro něj hlavní postavou románu. Snad i proto se uchyluje ke krácení těch pasáží, které jeho „autorskému“ přístupu k překladu nevyhovují (Kalivodová in Hrala, 2005, s. 55).

Jan Neruda ve své kritice tohoto překladu v *Literárních listech* číslo 10 z roku 1865 zmiňuje oblíbenost historických povídek a románů u českých čtenářů a předpovídá románu *Ivanhoe* velkou čtenářskou popularitu. Oceňuje překladatelův znalý úvod, v němž čtenářům osvětluje historické pozadí a dobové poměry. Za nepotřebné však považuje jeho úvodní pojednání „o významu a hodnotě“ jednotlivých postav románu (Neruda, 1911, s. 192-193). Překlad posuzuje na základě stanovení stručné charakteristiky Scottova vypravěčského stylu: „Sahá obyčejně do dob mocného politického hnutí, běře postavy typické, ... vyhýbá se vsí reflexi a vypravuje jen děje, vyplítaje všechny myšlenky své v dialog jednajících osob“ (ibid., s. 192). Všechny znaky charakteristické pro Scottův sloh Šír podle něj zachovává. Neruda považuje překladatelovy vysvětlivky za vítané, neboť většina českých čtenářů prý není tak dobře obeznámena s anglickou historií (ibid., s. 192-193). Ve své kritice se však nijak nedotýká Šírova krácení textu. Mohli bychom se tedy domnívat, že Šírova překladatelská strategie neodporovala dobové překladatelské normě, která tíhla, zdá se, k adaptačnímu přístupu (viz o něm dále).

V pořadí třetím překladem historického románu Waltera Scotta v 19. století se stal první ze „skotských“ románů *Waverely*. Vyšel roku 1875 a tentokrát se ho zhostily dvě ženy, Dora Hanušová a Paulina Králová. Důvody, proč si vybraly právě tento román, nám pomůže osvětlit jejich krátká předmluva ke společnému překladu. V ní zmiňují velikost Waltera Scotta nejen jako básníka, jehož talent uznával a svým překladem *Panny jezerní* čtenářům přiblížil český velikán František Ladislav Čelakovský, čímž se jako překladatelky hlásí k obrozenské kulturní tradici. Jejich cílem, v souladu s ruchovsko-lumírovskou intencí, bylo také zřejmě seznámit čtenáře s něčím nečeským, cizím a zajímavým - se skotskou historií, romantickou skotskou přírodou a zvláštnostmi skotských horalů. Snažily se tímto překladem přispět k obohacení domácí literatury (Scott, 1875, s. 1). I v tomto převodu do češtiny nalézáme krácení textu a až autorské zásahy v podobě celých souvětí či vět shrnujících určitý děj, které v anglickém originálu přítomny nejsou.

Lze říci, že v případech krácení překladu, tedy jak u Šíra, tak u Hanušové s Královou, nejde o jejich jazykovou nekompetentnost či stylovou nevybavenost. Snad se tu opravdu projevuje netrpělivost překladatelů spolu s překladatelskou vyjevující se normou. Snaží se relativně rozvláčné vyprávění učinit dynamičtější a podat je jako dobrodružně romantický příběh na pozadí historických událostí tak, aby byl přístupný širšímu okruhu čtenářů (Kalivodová in Hrala, 2005, s. 56). Možná je i související spojitost s tehdejší nakladatelskou a s tím spojenou překladatelskou politikou, kterou v časopise *Vlastimil* už v roce 1841 osvětlil Josef Kajetán Tyl, když zde uveřejnil ukázkou svého překladu románu *Ivanhoe*. Zmiňuje se tu o tom, že překládá i Scottovy *Křížáky* - pravděpodobně román

Talisman (Procházka in Pittock, 2007, s. 181). Překlad měl nahradit neexistující produkci domácího historického románu. Za dobrý překlad ale Tyl tehdy považoval jeho zkrácenou formu, neboť „obtížno by větší části obecnstva našeho bylo romány třídílové kupovati anebo u čtení všemi podrobnostmi spisu takového se probrati“ (Hýsek, 1926, s. 114-115). Je patrné, že Tyl hodnotí překlad na základě jeho možného působení a funkce v české kultuře – české čtenářstvo nebylo na čtení dlouhých románů ještě navyklé. Česká čtenářská kultura nebyla ještě rozvinutá.

Do konce 19. století vyšly knižně kromě výše zmíněných románů *Old Mortality* překladatele Václava Špinky (česky jako *Puritáni* vydán dvakrát roku 1841 a 1844), *Ivanhoe* překladatele Františka Šíra (česky jako *Richard Lev a Templáři angličtí* vydán roku 1865) a *Waverley* překladatelek Dory Hanušové a Pauliny Králové (česky vydán roku 1875) ještě romány *Kenilworth* z pera Dory Hanušové (česky vydán dvakrát roku 1877 a 1880) a *Quentin Durward* v překladu Jana Wagnera (česky jako *Bludný rytíř* vydán v roce 1896).

V průběhu prvních čtyř desetiletí 20. století byly vydávány další překlady Scottovy historické prózy, obzvláště plodná byla 20. léta 20. století, kdy mezi sebou soupeřilo nakladatelství J. R. Vilímka a A. Svěceného. Vilímkova edice *Romány Waltera Scotta* vycházela od roku 1926¹² a obsahovala překlady románů s českými názvy *Talisman* a *Nebezpečný hrad* v jednom svazku (1926 a 1935), dále *Ivanhoe* (1926), *Rob Roy* (1927), *Piráť* (1927), *Starožitník* (1929), *Woodstock* (1929) a *Kenilworth* (1930). Edice nakladatelství A. Svěcený *Vybrané romány Waltera Scotta* vyšla během roku 1925 a všech pět románů – *Waverley* čili *Bylo to před šedesáti lety*, *Hrabě pařížský*, *Ivanhoe*, *Železná pěst* a *Quentin Durward* – přeložil Zdeněk Matěj Kuděj. Kromě toho vyšly ještě ve 20. letech 20. století romány *Opat* (1929), *Perthská krasavice* (1929), další překlad románu *Talisman* také z roku 1926 a další překlad románu *Hrabě Robert z Paříže* z roku 1925. Právě ve 20. letech dosáhla Scottova literární přítomnost v Čechách svého vrcholu. Některé jeho romány byly nakladateli označeny za „dobrodružné,“ pravděpodobně z důvodu tržních zájmů (Kalivodová in Hrala, 2005, s. 56). Knižní produkce především překladová v meziválečném období bujela, neboť v té době ještě nebyl běžný odkup autorských práv překládaných autorů, a překlad tak byl lacinější než původní dílo (Kalivodová in Hrala, 2002, s. 61).

¹² Procházka (in Pittock, 2007, s. 180) však uvádí, že Vilímek vydal román *Ivanhoe* už v roce 1914 a v roce 1921 román *Kenilworth* jako součást edice *Spisy Waltera Scotta*. Ta však nebyla úspěšná a nakonec ji nahradila edice *Romány Waltera Scotta* započatá v roce 1926.

Po roce 1945 do současnosti vyšly ještě další dva překlady románu *Ivanhoe* z roku 1956 a 1957, další překlad románu *Talisman* z roku 1959, *Quentin Durward*, určený pro čtenáře od 12 let, z roku 1960, *Rob Roy* z roku 1959 a *Kenilworth* z roku 1965. Adaptace pro děti se v roce 1947 dočkal román *Talisman* a v roce 1948 román *Quentin Durward* s českým názvem *Králův lučištník*. V 50. letech byly vydány překlady *Pověst o Montrosovi* (1954) a *Srdce Edinburku* (1958). V roce 1962 vyšel třetí překlad románu *Waverley aneb Před šedesáti lety* a v roce 1985 *Nevěsta z Lammermooru*. Zhruba od 50. let do dnešní doby se Scottovy historické romány často objevují jako dobrodružné čtení pro děti a mládež. Tuto roli zastávají v české kultuře dodnes (Procházka in Pittock, 2007, s. 189). Jistou výjimkou by však mohly být například romány vydané nakladatelstvím SNKLHU, přejmenovaného v roce 1961 na SNKLU a od roku 1966 známého již jako Odeon, které vyšly v edici Světová četba (*Pověst o Montrosovi*), a v edici Klub čtenářů (*Waverley aneb Před šedesáti lety* a *Nevěsta z Lammermooru*).

VI. Překlad jako recepce

Jak již bylo řečeno výše, spadá období počátků recepce Scottových děl u nás do doby obrozenského kulturního procesu, v němž byl literární vývoj zahrnující tvorbu vlastní i překladovou podřízen myšlence národní svébytnosti. I přesto, že se ustavující česká literatura snažila vymanit z vlivu němčiny, byla „nejčastějším zprostředkujícím článkem u literatury konsumní ... [právě] němčina“ Levý (1957, s. 76). Bylo běžné, že se čeští čtenáři i překladatelé seznamovali se světovými díly krásné literatury nejdříve prostřednictvím německých překladů. V období národního obrození nastala pro české překladatelství až paradoxní situace. České čtenářstvo bylo navyklé číst neměcky. Nejen „konzumní,“ ale také odborná literatura a také poezie byly překládány do češtiny pro publikum, které však bylo bez problémů schopno přijímat tyto texty v jejich německém překladu či původní německé verzi spíše než v českém převodu.

Překladatel se vlastně na první pohled účastní komunikačního aktu „zbytečně,“ nenavazuje komunikaci mezi autorem a příjemcem, [...] nerozšiřuje okruh možných čtenářů díla, ale naopak jeho převedením do češtiny jako by jej symbolicky dokonce zužoval na omezený počet zasvěcených (Macura, 1983, s. 70-71).

Německé překlady se tak staly prvním médiem české recepce děl světových autorů. Procházka (in Pittock, 2007, s. 174) zmiňuje skutečnost, že teprve až po vydání německých překladů historických románů Waltera Scotta v edici *Walter Scott's Romane* vydávané ve Zwickau mezi lety 1822-1831, v edici *Walter Scott's Werke* z let 1825-1830 vydávané ve

Vídni a Štýrském Hradci a v edici *Walter Scott's sämtliche Werke* vydávané ve Stuttgartu mezi lety 1826-1833 vstoupil Scott do povědomí českých čtenářů. Tuto skutečnost dokládá i Hýsek ve své monografii o Josefu Kajetánu Tylovi (1926, s. 112-113), když uvádí, že ačkoli Scottovy velké romány stále nebyly v roce 1834 ještě přeloženy do češtiny, byl „horlivě čten v překladech německých.“ I čeští překladatelé dobře znali německé a polské překlady děl světové literatury, která chtěli sami překládat do češtiny. Není ničím neznámým, že česká literatura 19. století používala překládání z druhé ruky. Jak říká Levý (1957, s. 76-77), nebyl tento typ překladu zpočátku považován za nelegitimní, protože z velké části vycházel z překladů německých, tedy z jazyka, který většina obrozenců ovládala lépe, než jazyky literatur, ze kterých překládala. Kritické hlasy se začaly ozývat až na sklonku národního obrození, v druhé polovině 19. století, kdy se kladl větší důraz na „přesnou reprodukci předlohy“ (ibid., s. 76). V předbřeznovém stádiu národního obrození bylo velmi obvyklé krácení a adaptace původních děl. Již výše jsme zmínili vyjádření J. K. Tyla ve *Vlastimilu*, který říká, že dobré překlady je nutné vydávat ve zkrácené formě, protože české čtenářstvo není schopno vstřebat, ani si z finančních důvodů dovolit rozsáhlé třídílné romány (Hýsek, 1926, s. 115).

Ze studia dvou raných českých překladů amerického bestselleru 19. století autorky Harriet Beecher Stowe *Uncle Tom's Cabin* z roku 1853 provedeného Evou Kalivodovou¹³ vyplývá, že oba překlady jsou značně krácené a adaptační. Oba překladatelé, František Matouš Klácel, autor překladu s názvem *Strýc Tomáš aneb Obrazy ze života černých otroků v Americe*, a Josef Vojáček, jehož překlad má název s nádechem ironie - *Strejček Tom čili Otroctví ve svobodné Americe* - sice zvolili odlišnou komunikační strategii (Klácelův překlad klade důraz na závažnost tématu, Vojáčkův spíše na zábavnost populární a dobrodružné četby); oba však vytvořili samostatný český způsob převyprávování. Zdá se tedy, že ještě v polovině 19. století je Tylem doporučovaná praxe běžným překladatelským územ, který souvisí především s nízkou pokročilostí českého čtenářstva, které nebylo zvyklé konzumovat rozsáhlá románová díla.

Odklon od těchto zprvu běžných a uznávaných metod překládání byl dán až vývojem českého jazyka i české čtenářské obce schopné číst díla v češtině. Nicméně ještě v prvním převodu románu *Waverley* do češtiny z roku 1875 se dosud projevuje krácení původního textu. V souvislosti s tímto krácením jsme se pokusili ověřit hypotézu, zda nebyl při převodu do češtiny použit německý překlad. Provedli jsme srovnání narativního pojetí a

¹³ Výsledky studia těchto překladů jsou uvedeny v článku Evy Kalivodové s názvem *Český liberalismus nebo české zápečnictví? Jak se Chaloupka strýčka Toma stala v Čechách dětskou literaturou, který je součástí sborníku *Mýty, symboly, instituce, vzory chování, které nás přežily* a je v současné době v tisku.*

způsobu krácení mezi dvěma překlady německými¹⁴ a prvním překladem českým. Způsob výběru německého textu ke srovnání, srovnávací analýza a její výsledky jsou obsaženy v kapitole 7.2. Skutečnost, proč ještě v roce 1875 došlo při překladu do již plně rozvinutého jazyka české literatury ke krácení a subjektivnímu adaptačnímu přístupu k originálu, by nám vedle hypotézy o trvání normy požadované Tylem mohla objasnit výtky na adresu Scottových románů, vyslovená i Tieftrunkem v *Časopisu Musea království českého* – jejich rozvláčnost až nudnost, která unavuje čtenářovu pozornost (Tieftrunk, 1876, s. 527). Možná se překladatelky rozhodly, že se v českém převodu Scotta těchto chyb vyvarují, a tím dílo tohoto velikána zakčnají a českým čtenářům podají dobrodružně romantický historický román.

Tato diplomová práce se ve své empirické části dále zabývá právě analýzou adaptačního překladu historického románu *Waverley* z roku 1875. A proč právě tímto překladem? Proto, že jde o překlad prvního ze skotských románů a zároveň prvního z chronologické řady Scottových historických románů, který je, jak si troufáme tvrdit, prvním moderním překladem prozaického díla Waltera Scotta do češtiny, především díky vyvinutější češtině a způsobu vyjadřování (viz Procházka in Pittock, 2007, s. 180). Zajímá nás pak, kam, tedy na co a jak, klade tento „moderní“ adaptační překlad narativní důraz – i proto, že překladatelky ve své krátké předmluvě naznačují jako motiv také zájem o cizí, které by již nemuselo být přizpůsobováno vlastním zájmům českým. To by signalizovalo pokročilost kulturního vědomí zbavujícího se národní sebestřednosti, překlad by mohl sloužit jako důkaz. Pro srovnání zde uvádíme jen nástin již zjištěných závěrů zkoumání předchozích dvou českých překladů Scottových románů *Old Mortality* a *Ivanhoe*.

Překlad byl v době obrozenské důležitou „součástí obrozenského boje národnostního a politického“ (Levý, 1957, s. 79) Jeho politické poslání, ale také silný tlak vládní cenzury předurčovaly výběr děl pro překlad i překladatelskou interpretaci (ibid., 1957, s. 79). To pravděpodobně platí i o prvním českém překladu Scottova románu *Old Mortality* z roku 1841. Motívem výběru právě tohoto díla mohly být historické události v něm zobrazené, které korespondovaly s objevovaným českým tématem husitského hnutí (viz. s. 32 této práce). Kromě vynechané autorovy předmluvy a celé první kapitoly je Špinkův překlad věrný, nikoli volný. Jeho ve 40. letech 19. století ještě nedostatečně vyvinutá čeština byla příliš impotentní na to, aby dokázala vyjádřit Scottův bohatý jazyk. Navíc na nás jeho

¹⁴ Pro srovnání narativního pojetí a způsobu krácení byly vybrány dva německé překlady, které mohly české překladatelky pro svůj převod do češtiny použít. Ranější německý překlad je dostupný v Národní knihovně v Praze, pozdější německý překlad byl mezi lety 1840-1880 mnohokrát přetiskován.

vazby dnes „působí značně archaicky“ (Masnerová in Hrala, 2002, s. 37). Pro ilustraci tu uvádíme krátkou ukázkou ze závěru Špinkova překladu a stejný úryvek originálu:

Panna Marta opřela nynj lewau nohu o mřjž u ohniště, položila pravý hnát přes koleno, položila se na lenoch sesle, a pohlžela do stropu. Wida gi w takowém přemýšlugjejm stawu, nadál gsem se, že na dalšj otázky přemeyšlj, pročež uchopiw se klobauku, dal gsem gj dobrau noc, prwé než by gj zlý honjej duch wjce otázek wnukl (citováno podle Kalivodová in Hrala, 2005, s. 55).

Miss Buskbody now placed her left foot on the fender, crossed her right leg over her knee, lay back on the chair, and looked towards the ceiling. When I observed her assume this contemplative mood, I concluded she was studying some farther cross-examination, and therefore took my hat and wished her a hasty good-night, ere the Demon of Criticism had supplied her with any more queries (Scott, 1831, s. 214).

Při výběru dalšího Scottova románu pro překlad sehrála svou roli pravděpodobně skutečnost, že autorovy skotské romány zobrazují historické události související s jistým napětím ve skotské společnosti rozdělené na tábor vůči anglické monarchii loajální a tábor proti anglické dominanci bojující, nejsou českému historickému vývoji podobné (Kalivodová in Hrala, 2005, s. 55). Proto byl vybrán příběh obecného rytířského boje za čest a spravedlnost v románu *Ivanhoe*, jehož český překlad vyšel až 12 let po svém dokončení v roce 1865. Ve srovnání se Špinkovým překladem, je nám Šírův jazyk „už syntakticky i lexikálně značně bližší“ (Masnerová in Hrala, 2002, s. 39). Šír na rozdíl od Špinky překládá volněji, vynechává věty i celé odstavce, „zhuťňuje a někdy i redukuje obsahovou informaci věty, např. The outward appearance of these two men formed scarce a stronger contrast than their look and demeanour – I povahy a chování obou si odporovaly“ (citováno podle Masnerová in Hrala, 2002, s. 39). Do popředí staví postavu krále Richarda Lví srdce, jak napovídá i Šírem zvolený název románu *Richard Lev a Templáři angličtí*. Této skutečnosti je podřízena i Šírova strategie krácení těch pasáží, které podle něj zamlžují to hlavní (Kalivodová in Hrala, 2005, s. 56). Lexikálně vybavenější čeština Šírovy doby i jeho lepší stylová vybavenost dokáží řešit složitá souvětí, v překladu nejsou vynechána místa, která by byla hůře srozumitelná, proto se můžeme jen domnívat, že „jeho cílem byla větší hutnost i dramatičnost vyprávění“ (Masnerová in Hrala, 2002, s. 39). Eva Masnerová ve svém příspěvku ve sborníku *Kapitoly z dějin českého překladu* (2002, s. 39) ještě dodává, že při srovnání Špinkova a Šírova překladu nelze přehlédnout, jakým vývojem český jazyk a způsob vyjadřování za dobu téměř 25 let prošel. Šírův překlad by mohl naznačovat příklon k adaptační tendenci požadované Tylem. Tuto tendenci potvrzují i oba překlady *Uncle Tom's Cabin - Strýc Tomáš aneb Obrazy ze života černých otroků v Americe* a *Strejček Tom čili Otroctví ve svobodné Americe*, vzniklé také v 50. letech 19. století.

První fáze národního obrození, Felixem Vodičkou označená za přípravnou, se zaměřovala na vytvoření jazykových prostředků pro českou literaturu i cestou překládání a na získání širokého okruhu čtenářstva (Levý, 1957, s. 86). Další fáze, Vodičkou označená za vrcholné období obrozenského, se odklonila od cílů popularizačních k záměrům tvůrčím. Překlad měl od druhé poloviny 19. století, v době poobrozenské, „cíle spíše informativní než tvůrčí“ (ibid., s. 151). Jak vyplývá z výše uvedeného, byl překlad v době obrozenské podřízen potřebám českého literárního vývoje a cizí bylo namnoze přizpůsobováno českému. Doba poobrozenská, období, kterému tradičně říkáme ruchovsko-lumírovské se již zajímá o cizí, začíná se s ním poměřovat, a snaží se v českém převodu zachytit jinonárodní kulturní specifickou (Kalivodová in Hrala, 2005, s. 56-57). Tato skutečnost se odráží také v předmluvě překladatelek k jejich převodu románu *Waverley* do češtiny, v níž snad poodhalují i svou překladatelskou strategii:

Pokoušíme se, podati zde čtenářstvu českoslovanskému první onen román Waltera Scotta u překladu takovém, aby jednak poetické líčení mravův a poměrův Skotska v osmáctém století ve své původnosti, jednak živé popisy tamějších krajin ve své barvitosti a svěžesti ničeho neutrpěly (Scott, 1875, s.1).

Zda svému záměru překladatelky dostály, uvidíme v kapitole zabývající se translátologickou analýzou českého převodu románu *Waverley*.

VII. Román *Waverley*, or ‘Tis Sixty Years Since v českém překladu

Tento román poprvé vyšel 7. července 1814 v Edinburghu a v Londýně. Český převod románu *Waverley* poprvé vyšel v roce 1875 a jeho autorkami byly Dora Hanušová a Paulina Králová a vydavatelem Theodor Mourek v Praze. Po něm následoval překlad z pera Zdeňka Matěje Kuděje vydaný v roce 1925 A. Svěceným v Praze. V roce 1962 vyšel v SNKLU v překladu Hany Skoumalové.

Román patří do řady devíti takzvaných skotských románů a je zasazen do doby jakubovského povstání roku 1745, jehož cílem bylo obnovit vládu rodu Stuartovců dosazením Charlese Edwarda Stuarta na anglický trůn. Hlavním hrdinou je mladý Edward Waverley, kterého vychovával jeho strýc Sir Everard, sympatizant jakobitů. Edwardův otec se kvůli kariéře odklonil od politických názorů a přesvědčení své rodiny a stal se zastáncem hannoverské dynastie. Edward vyrůstá v liberální domácnosti a hodně času tráví četbou poezie a romantických příběhů, na jejichž základě si vytváří vlastní snový svět.

V roce 1745 je poslán ke dragounům, jejichž posádka má sídlo na hranici Anglie a Skotska. Nedaleko odtud na panství Tully-Veolan žije dávný přítel Sira Everarda baron Bradwardine se svou dcerou Rose, ke které začne mladý Edward pociťovat náklonnost. Touha po dobrodružství vyvolaná divokou a romantickou krajinou v okolí panství ho přiměje navštívit místního lupiče Donalda Bean Leana a později také panství Glennaquoich, sídlo mladého náčelníka horalů a zarytého jakobity, Fergus MacIvora.

Zde na Edwardovu romantickou a citlivou povahu silně působí až fanatické nadšení pro snahy jakobitů, které ztělesňuje především Fergusova půvabná sestra Flora. Edwardovy kontakty s horaly ho však jako Angličana kompromitují v jeho regimentu, a tak je z něj propuštěn a posléze zatčen. Rose ho osvobodí a Edward se rozhodne připojit se k Fergusovi a jakobitům i přesto, že je sám přesvědčen o tom, že snaha posadit Charlese Stuarta na anglický trůn nemá šanci na úspěch.

Princ Charles Edward si Edwarda Waverleyho získává svým šarmem a přátelskou vstřícností, Flora svou oddaností jakobitským snahám a Fergus svou silnou osobností. Edward se dostane do vřavy bitvy u Prestonpans, v níž zachrání generála anglické armády, Talbota. Po ztroskotání jakobitských snah se musí Waverley skrývat a později je osvobozen jen díky vděčnosti a přičinění generála Talbota. Je také svědkem procesu s Fergusem a jeho následovníky. Poté, co je Fergus odsouzen k smrti a Flora Edwarda definitivně odmítá, ožení se Waverley s Rose. Ta zosobňuje racionální a realistickou budoucnost Skotska sjednoceného s Anglií v protikladu ke svéráznému a vášnivému Skotsku zosobněnému Florou.

Hlavním tématem Scottova příběhu je připomenutí klanů skotské Vysočiny, jejich způsobu života a jejich tradic, které byly po osudné bitvě u Cullodenu, násilně a důkladně ničeny Angličany. Scottův román je vzpomínkou na horaly nebo spíše oživením toho, jaká skotská Vysočina před osudným rokem 1745, před rozrušením původního klanového zřízení, byla, a zároveň hledáním cesty společné anglo-skotské budoucnosti, jakou již dříve nastoupila jihovýchodní část Skotska, tedy skotská Nížina. Ve svém díle Scott, jako jeden z představitelů anglického romantismu, zapojuje prvky typicky romantické – častá líčení skotské přírody, která je svou divokostí a krásou romantická v pravém slova smyslu, citace lidové poezie, či poněkud přehnaně romanticky patetickou scénu Flory přednášející staré zpěvy uprostřed rozeklaných hor.

Důležitým rysem románu *Waverley* je Scottova snaha dodat dobovému koloritu na atraktivitě, podat bohatou historii angloskotského pomezí v celé její pravdivosti pomocí konkrétních událostí a co nejdříve evokovat atmosféru doby. K tomu Scott využívá svých rozsáhlých znalostí, které získal studiem historických knih, a především z vyprávění

pamětníků slavné skotské minulosti. Scott chce však své čtenáře bavit, proto není jeho román čistě národopisnou studií, ale romantickým příběhem, který má poopravit dosavadní mínění o Skotech, a v neposlední řadě čtenáře také rozesmát.

Pro Scottův rukopis jsou typická dlouhá souvětí naplněná bezpočtem vsuvek a detailních líčení, často oddělených středníky, které jsou (v pozdějším vydání *Magnum Opus*) doplněny rozsáhlými poznámkami pod čarou. Scott vypravěč se uprostřed svého příběhu obrací ke čtenáři, a tím svůj příběh rozmělnuje a ubírá mu na akčnosti. Pro dokreslení skutečné atmosféry oné doby využívá výrazů a zvolání v gaelštině a skotštině a způsobů mluvy typických pro oblast, z níž daná postava pochází. Zapojuje do textu původní lidovou poezii zahrnující horalské písně či pořekadla.

7.1. Překladatelky prvního českého převodu románu *Waverley*

Autorkami prvního českého překladu románu *Waverley* z roku 1875 jsou Dora Hanušová a Paulina Králová. Obě byly členkami Ženského výrobního spolku a spolupracovaly s jeho časopisem *Ženské listy* a také členkami Náprstkova Amerického klubu dám. Tyto osvícené zastánkyně ženské emancipace se vedle překladatelské činnosti věnovaly také vlastní tvorbě.

Dora (pokřtěná Theodora) Hanušová se narodila roku 1841 ve Lvově v rodině českého filozofa, právníka, univerzitního profesora a bibliotékaře Ignáce Jana Hanuše. Základní vzdělání společně se svými dvěma sestrami Klemeňou a Milinou získala doma. Složila univerzitní zkoušku z francouzštiny a vyučovala v letech 1862-1866 na soukromé dívčí škole v Jičíně. Mezi lety 1866 a 1869 byla pořadatelkou knihovny Amerického klubu dám. (*Ženské listy* č. 2, 1908, s. 25-29). Od nového školního roku 1875 vyučovala francouzštinu v Ženském výrobním spolku, který s Karolínou Světlou a Eliškou Krásnohorskou spoluzakládala a v jehož výboru do roku 1880 pracovala (*Ženské listy* č. 10, 1875, s. 162). V letech 1890-1892 byla členkou výboru Minervy. V *Ženských listech* začala od roku 1875 publikovat zejména cestopisné črty s romantickými popisy krajiny a milostnou zápletkou. Za zmínku stojí také její článek v *Ženských listech* z roku 1879 o George Eliotové, v němž tvorbu Eliotové hodnotí pozitivně, oceňuje její literární přínos a podivuje se nad hloubkou jejího vzdělání, tak neobvyklého pro ženu své doby. Lituje, že její dílo nebylo zatím přeloženo do češtiny (*Ženské listy* č. 1, 1879, s. 1-8). Kromě překladu Scottova románu *Waverley* (s Paulinou Královou) přeložila i další Scottův román *Kenilworth* (1877), román Charlese Dickense *Nikudy ven!* (1881-1890 sešitově) a román *David Copperfield* 1,2

(1903). V její literární práci se odrážejí myšlenky ženské emancipace. Dora Hanušová zemřela roku 1920 v Praze.

O Paulině Králové toho mnoho nevíme. Narodila se roku 1836, byla členkou Ženského výrobního spolku a Amerického klubu dám. Roku 1874 vydala svůj překlad slavného spisu ošetřovatelky a válečné hrdinky Florence Nightingale *Kniha o ošetřování nemocných*, o kterém se v *Ženských listech* z roku 1875 dočteme toto:

Spis ten, jehož plyným, přesným překladem sl. Králova získala sobě velkou zásluhu, a který činnému nakladateli p. Ottovi velmi ke cti poslouží, neměl by u nás nikde scházeti, i u nás měla by býti pochopena důležitost zdravotní, jejížto praktické vykonávání vždy leží hlavně v rukou ženy. Přecházejíce ku obsahu díla, podotýkáme, že po krátkém a věcném upozornění překladatelky na důležitost spisu, který původně r. 1860 anglicky vyšel (*Notes on nursing*), podává spisovatelka v mistrném úvodu všeobecné myšlenky základní o nemoci, které stojíce na stanovisku nových bádání lékařských, mají vyvrátiti mnohý předsudek, jenž až dosud vadí lékaři v účinném přispění (*Ženské listy* č. 1, 1875, s. 10).

Přeložila také ve své době velmi populární americký román Marie Susanny Cummins s názvem *Lampařova schovanka*, který vycházel v letech 1872 a 1873 v časopise *Libuše*. O tomto překladu se zmiňuje krátký článek v *Hlídce literární* 9 z roku 1892. V roce 1880 se stala druhou ženou Vojtěcha Šafaříka, prvního profesora chemie na české části Karlo-Ferdinandovy univerzity. Jeho vědeckou celoživotní láskou byla astronomie, kterou s ním sdílela také jeho žena Paulina. Byla první českou popularizátorkou astronomie a autorkou publikací týkajících se této oblasti - *Dějiny dalekohledu* z roku 1896 a *William Herschel a jeho sestra Karolina* z roku 1900. Paulina Šafaříková zemřela roku 1920.

7.2. Instrumentální role německých překladů románu *Waverley*

V této části diplomové práce bychom se nejdříve chtěli zmínit o možné instrumentální roli německých překladů při převodu románu do češtiny překladatelkami Dorou Hanušovou a Paulinou Královou. Vycházíme z hypotézy vyslovené Evou Kalivodovou v článku *Romantika, klasičnost a gender v českých překladech Waltera Scotta*, který vyšel ve sborníku *Český překlad II (1945-2004)*, zda pro zjištění překladatelské strategie obou překladatelek není na místě podrobit studiu také překlad německý.

Norbert Bachleitner, profesor srovnávací literatury na univerzitě ve Vídni, ve svém článku zabývajícím se překladatelskou praxí v Německu v první polovině 19. století s názvem *Übersetzungsfabriken. Das Deutsche Übersetzungswesen in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts* (Bachleitner, 2002 s. 7) uvádí, že mezi lety 1814 (vydání originálu) a 1875 (vydání české verze) vyšlo několik německých překladů jednotlivých románů a od

roku 1822 celkem sedm souborných vydání německých překladů Scottových prozaických i básnických děl.

Jako první začalo tyto překlady vydávat nakladatelství Schumann v saském Zwickau mezi lety 1822-1831 v edici s názvem *Taschenbibliothek der ausländischen Klassiker*. Zde vyšel v roce 1823 německý překlad románu *Waverley* s názvem *Waverley oder: 's ist nun sechzig Jahre* z pera Carla Richtera. Richterův překlad byl nakladatelstvím Schumann tentokrát v Lipsku znovu vydán v edici *Walter Scott's sämtliche Romane* roku 1844. Později byl přetisknut v roce 1865 nakladatelstvím Hendel v Halle.

V roce 1828 vyšel další překlad tohoto románu pod názvem *Waverley, oder so war's vor sechzig Jahren* v edici *Walter Scott's sämtliche Werke*, vydaný nakladatelstvím Franckh ve Stuttgartu, a jeho autorem byl Leonhard Tafel. Mezi lety 1826-1834 vycházela v nakladatelství Hennings und Hopf v duryňském městě Gotha edice s názvem *Walter Scott's sämtliche Werke* v novém překladu Josepha Meyera. A v letech 1823-1828 edice s názvem *Walter Scotts Werke* v lipském nakladatelství Gleditsch. V roce 1829 vyšel německy román *Waverley* (pravděpodobně šlo o přetisk Tafelova překladu) v nakladatelství Gerhard v tehdy německém Gdaňsku. Podobně si počínala také vídeňská nakladatelství Mausberger a Strauß, která ve svých edicích od roku 1825 využívala již existující překlady, a nakladatelství J. A. Kienreich ve Štýrském Hradci, které přetisklo překlady nakladatelství Franckh (Bachleitner, 2002, s. 39).

V roce 1840 vyšel román *Waverley* hned ve dvou překladech. Jeden vyšel z pera Carla Immerera a Henryho Clifforda v edici *Walter Scott's ausgewählte Romane* v nakladatelství Heubel v Hamburgu a druhý překlad vyhotovil Carl Herrmann pro edici *Ausgewählte Werke von Walter Scott* a pod názvem *Waverley oder Vor sechzig Jahren: Ein historischer Roman* ho vydalo nakladatelství Heinricha Hoffa v Mannheimu. Tento překlad Carla Herrmanna vyšel v dalších vydáních v roce 1851 v nakladatelství Hoffmann ve Stuttgartu v edici *Walter Scott's sämtliche Werke*, pravděpodobně v témže roce jej přetisklo i nakladatelství Carl Zieger v Lipsku, které ho vydalo znovu v roce 1880.¹⁵

Asi nejvíce a nejdříve se překladům Scottových děl do němčiny začala věnovat nakladatelství Schumann v saském městě Zwickau a nakladatelství Franckh ve Stuttgartu (Bachleitner, 2002, s. 15). Šlo o výnosný obchod a neustálý boj s konkurencí. Nakladatelství mezi sebou soupeřila o to, kdo vydá které dílo dříve a za co nejpříznivější

¹⁵ Hned při prvním nahlédnutí do tohoto překladu, na jehož titulní straně se dočteme, že jde o nové vydání revidované Ignazem Emmanuelem Wesselym, zjistíme, že první kapitola, která je v anglickém originálu označena jako *Introductory*, je tu mylně považována za obecný úvod knihy a přeložena jako *Einleitung*. V Herrmannově překladu z roku 1851 se tato chyba nevyskytuje, šlo pravděpodobně o omyl vzniklý až v roce 1880, nebo o výsledek revize provedené panem Wesselym.

cenu pro čtenáře. Proto musely překlady vznikat velmi rychle, čemuž bohužel odpovídala také jejich kvalita. Rozjela se rozsáhlá organizovaná překladatelská činnost, která byla připodobňována k překladatelským továrnám. Umožnilo ji jednak rozšíření čtenářského publika, ale také technický pokrok, který byl nezbytným předpokladem pro rozvoj knižní produkce a také pro rozmach těchto překladatelských továren. Počátky rozmachu překladů ze světové literatury do němčiny byly spojeny s úspěchem historických románů Waltera Scotta. V roce 1827 bylo v Německu k dispozici 60 tisíc výtisků Scottových děl. Praxe německých nakladatelů připomínala praxi nakladatelů amerických, o které jsme se zmínili výše. Snažili se získat signální archy originálu přímo od anglických nakladatelství, aby je mohli v co možná nejkratší době nechat svými překladateli převést do němčiny a vydat nejlépe ve stejnou dobu jako originál (ibid., s. 7-8). Tato spěšná překladatelská praxe byla hojně kritizována v dobových literárních časopisech. Recenzenti kritizovali především nízkou kvalitu překladů, které byly pořízeny ve spěchu ve snaze předejít konkurenční nakladatelství (ibid., s. 41). Recenzenti poukazovali také na to, že i bez chaotického a spěšného způsobu překládání muselo být pro překladatele nesnadné vypořádat se se všemi nejasnostmi či dvojsmysly Scottových děl (ibid., s. 8).

Jen pro doplnění stručného náhledu do německé překladatelské praxe 19. století uvádíme jeden teoretický pohled na překlad, který mohl určovat dobovou překladatelskou normu v Německu. Jednou z výrazných osobností na poli německé teorie překladu byl Friedrich Schleiermacher, který roku 1813 vydal spis zabývající se překladem s názvem *Ueber die verschiedenen Methoden des Uebersetzens*. Rozlišuje tlumočení (Dolmetschen), tedy převod textů hospodářských a obchodních a překlad (Übersetzen), tedy převod vědeckých a uměleckých textů. S tímto rozdělením souvisí také způsob, jakým překladatel k překladu přistupuje. Co se týče uměleckých textů, může překladatel svého čtenáře přiblížit k autorovi původního díla, nebo naopak přiblíží autora originálu k jinojazyčnému čtenáři. Druhou možnost považuje Schleiermacher za fakticky nemožnou a historicky nesmyslnou (Apel, 1983, s. 56-57). První možnost či metodu označuje Schleiermacher za zcizování (Verfremden). Ta spočívá ve vytvoření překladatelského jazyka, který se odchyluje od platných norem domácího jazyka a tím v něm zvyrazňuje cizí či neznámé prvky jazyka výchozího (Koller, 1992, s. 68).

Pro srovnávací analýzu byl použit Richterův překlad z roku 1844 vydaný nakladatelstvím Schumann v Lipsku pod názvem *Waverley oder: 's ist nun sechzig Jahre a Herrmannův překlad vydaný nakladatelstvím Carl Zieger pravděpodobně v roce 1851 pod*

názvem *Waverley oder Vor sechzig Jahren: Ein historischer Roman*.¹⁶ Překlad Carla Richtera byl vybrán jako zástupce jednoho z nejranějších německých překladů prvního z dlouhé řady historických románů Waltera Scotta, jejichž převodu do němčiny se od 20. let 19. století systematicky věnovalo právě nakladatelství Schumann. Navíc je tento překlad dostupný v Národní knihovně v Praze i v Moravské zemské knihovně v Brně, české překladatelky ho tak mohly využít. Druhý z analyzovaných německých překladů byl vybrán jako zástupce pozdější německé překladatelské produkce Scottova prozaického díla, který se zdá být vedle Richtera překladu dalším německým převodem hojně přetiskovaným až do konce 19. století.

Překlad Carla Richtera byl pořízen ze třetího vydání Scottova románu *Waverley*, což dokládá předmluva ke třetímu vydání (*Vorrede zur dritten Original-Auflage*), která samotnému textu překladu předchází. Naopak překlad Carla Herrmanna byl pořízen z originálu vydaného po roce 1829 běžně zvaného jako *Magnum Opus*,¹⁷ v němž se objevily úpravy provedené Scottem samotným. Výraznou změnou ve srovnání s předchozími vydáními původního románu jsou tu rozsáhlé historiografické poznámky, ale také drobná doplnění textu ve formě vsuvek, úprava výrazů či vět v gaelštině, nebo podoba vlastních jmen. Analýza byla provedena na reprezentativním vzorku tří kapitol – 2., 22. a 24., které korespondují s reprezentativním vzorkem zvoleným také pro podrobnou translatickou analýzu překladu tohoto Scottova románu do češtiny. Richterův překlad byl srovnán s textem prvního vydání románu *Waverley*, který rekonstruoval tým odborníků sdružených kolem Edinburské univerzity v čele s Peterem Garsidem a který je vydán v publikaci *Edinburgh Edition of the Waverley Novels – Waverley*.¹⁸ Herrmannův překlad byl podroben srovnání s vydáním *Magnum Opus* z roku 1830.

Německé překlady byly tedy nejdříve srovnány s originálem a posléze s českým překladem, ve snaze zjistit podobnosti či odlišnosti překladatelské strategie německých překladatelů a českých překladatelek. Ve srovnání s originálem jsou oba německé překlady velmi obsahově i formálně věrné, zachovávají rozdělení do kapitol a až na drobné výjimky

¹⁶ Na titulním listu tohoto vydání bohužel schází rok, avšak po objednání překladu z roku 1851 vydaného nakladatelstvím Hoffmann ve Stuttgartu v Bavorské státní knihovně v Mnichově jsme obdrželi vydání nakladatelství Carl Zieger v Lipsku. Z toho usuzujeme, že obě vydání vyšla ve stejném roce.

¹⁷ Tato skutečnost vyplývá ze srovnávací analýzy Herrmannova německého překladu s prvním vydáním originálu a vydáním *Magnum Opus* z roku 1830.

¹⁸ Podle *Edinburgh Edition of the Waverley Novels – Waverley* (Garside, 2007, s. 409) byl na tisk prvních dvou svazků třetí edice románu *Waverley* použit text první edice a na třetí svazek posloužil text edice druhé. Ve srovnání s první edicí nahradil Scott ve 22. kapitole třetí edice, na popud svého přítele pana Morritha, například jméno malíře Clauda [Lorraine] jménem malíře Poussina (ibid., s. 412). Vzhledem k tomu, že text třetího vydání vychází z velké části (pokrývající i námi vybrané kapitoly podrobené analýze) z vydání prvního, a že se nám nepodařilo sehnat původní třetí vydání románu *Waverley*, srovnávali jsme německý překlad třetího vydání románu s původním vydáním prvním.

kopírují i původní členění do odstavců. Jsou často doslovné, a tím někdy i méně srozumitelné. Zdá se, že byly provedeny v souladu s dobovými nároky na takzvaný zcizující překlad, ve kterém je možné vystopovat struktury jazyka výchozího. Je u nich patrné, že pro překladatelské strategie obou překladatelů byla autorita Scotta jako spisovatele a jeho stylu primární. Oba se snaží zachovat dlouhá, rozvláčná souvětí s mnoha vsuvkami a detaily vyprávění. V souvislosti s touto až doslovnou věrností vůči originálu si však oba překladatelé nedali pozor na takzvané „faux amis“, a tak se u Carla Richtera objevuje slovo *Doggen* (dogy, str. 201 R)¹⁹ tam, kde je v originále slovo *dogs*, nebo *Folie* (fólie str. 183 R) místo významově správného převodu anglického *foils* jako doplněk. Můžeme říci, že nelogickou slovníkovou chybou v Richterově překladu je převedení anglického *Welch-woman* (Scottův ve třetím vydání ještě neopravený odlišný pravopis *Welch* místo *Welsh*, s. 11 1.V), tedy velšská či Velšanka, jako *italienischer Ammenmilch* (italská kojná, str. 21 R). Pravděpodobně pod dojmem podobnosti německého slova *welsch* jako adjektiva s významem *romanisch, französisch a italienisch*. Dále se v textu objevují překlepy, například *Sassenach* (str. 208 R) místo *Sassenagh* (str. 127 1.V), *Duinéwassal* (str. 208 R) místo *Duinhé-wassal* (str. 127 1.V) nebo *Konal* (str. 183 R) místo *Conan* (str. 127 1.V).

Narozdíl od překladatele Herrmanna má Richter potřebu poskytovat čtenářům jakési vysvětlivky, ať už pomocí poznámky pod čarou ke jménu *Clippurse*, v níž podává německou verzi *Beutelschneider* (česky kapesní zloděj či lichvář, str. 17 R), nebo pomocí dovysvětlující informace v závorce přímo v textu. Nejvíce patrné je to ve 24. kapitole na konci (viz. vyjádření kurzívou):

Er wollte eben weiter fragen, aber Callum Beg sagte ziemlich vorlaut, wie es Edward schien: „der Tighearnach (d. h. der Häuptling) sehe es nicht gern, daß der Sassenach (*englische*) Duinéwassal (*Edelmann*) mit vielem Reden belästigt würde, da er nicht wohl sein.“(str. 207, 208 R)

Diesem gab sie noch drei oder vier Nummern von dem Caledonischen Merkur, der einzigen Zeitung, die damals im Norden des Tweed (*Schottland*) erschien. (str. 209 R).

Tato skutečnost je pravděpodobně dána tím, že Richterův překlad vznikl už v roce 1823 jako jeden z prvních německých překladů Scottových děl, kdy nebylo povědomí o skotských reáliích mezi německým čtenářstvem pravděpodobně nijak rozšířené.

V překladu Carla Herrmanna se objevuje také případ „faux amis“, když převádí anglické *Roundhead* jako *Rundkopf* (str. 11 H), což je označení známější spíš pro hřebík s

¹⁹ Při uvádění stránek jednotlivých ukázek jsme použili následující zkratky - pro ukázky z Richtera překladu uvádíme za daným číslem stránky písmeno R, ukázky Herrmannova překladu jsou označeny písmenem H, Magnum Opus písmeny MO a první vydání Scottova románu *Waverley* je označeno jako 1.V. Ukázky z českého překladu jsou označeny písmenem Č za daným číslem stránky.

kulatou hlavou než stoupenec parlamentu v době občanské války v Británii. V překladu je mnoho překlepů u původních jmen, jako *Sleet* (str. 181 H) místo *Sleat* (str. 238 MO), *Liedsay* (str. 190 H) místo *Lindsay* (str. 249 MO), *Duihen* (str. 198 H) místo *Duinhé* (str. 261 MO), von *Nadrez* (str. 199 H) místo *Narvez* (str. 261 MO). Objevují se i vynechávky reálií a jmen - *Boiardo* (str. 179 H), a také vynechávky pravděpodobně způsobené přehlédnutím, jako by byl překlad vyhotoven ve spěchu – neuvedení sestry Sira Everarda Rachel ve výčtu osob (str. 9 H). S tím souvisí také větší výskyt záměn slov jako *Edward* místo *Everard* (str.10 H), *Überzeugung* místo *Übersetzung* (str. 179 H), nebo nesprávný počet 200 mužů (str. 191 H) místo v originálu uvedené číslovky 300 (str. 251 MO). Podobně jako Richter, nebo možná pod vlivem znalosti Richtera překladu, přidává i Herrmann do textu na stejném místě vysvětlivku pro německé čtenáře: *Duihen-Wassel (englischer Edelmann)* (str. 198 H).

Je zajímavé, že u obou překladatelů se objevuje stejná slovníková chyba, možná měl autor pozdějšího překladu, tedy Carl Herrmann, k ruce překlad jednoho ze svých předchůdců, Carla Richtera. V popisu romantické krajiny ve 22. kapitole zmiňuje Scott *two pine trees laid across* (str. 233 MO), které jsou do němčiny v obou překladech shodně převedeny jako *Fichtenstämme* – česky kmeny smrků (str. 176 H a str. 186 R). I v českém překladu se v tomto místě objevuje slovníková chyba, zde jsou však borovice zaměněny za *jedle* (str. 137 Č).

Již jsme zmínili skutečnost, že předlohou pro překlad Carla Herrmanna byla podle výsledků srovnávací analýzy pravděpodobně verze originálu vydaná v souborném vydání všech *Waverley novels* známá jako Magnum Opus. Očekávali bychom tedy ve velmi věrném překladu také převod rozsáhlých historiografických a kulturních poznámek autora, které Scott k vydání románu v Magnum Opus připojil. Přeloženy jsou však jen dvě poznámky pod čarou ve 2. kapitole, poznámky z kapitoly 22 a 24 převedeny nejsou.

*) Wo der Ritter St. Georg oder wie er auch genannt wurde, der alte Prätendent, seinen Hof hielt, je nachdem seine Lage ihn zwang, seinen Wohnort zu ändern. (str. 8 H)

**) Lange das Orakel der Landedelleute von der Hochtory-Partei. Die alten Zeitungen wurden in Manuscript geschrieben und durch Schreiber copirt, welche dann die Copien an die Subscribenten einsendeten. Der Politiker, durch den sie compilirt wurden, sammelte seine Kenntnisse in Kaffeehäusern, und bat oft um einen Extravorschuß, in Erwägung der Extraausgaben, welche mit dem Besuche solcher Orte verbunden waren. (str. 8 H)

V případě druhého překladu z pera Carla Richtera se převod poznámek nedá očekávat, vzhledem k tomu, že se v původních vydáních románu *Waverley* až do roku 1829 nevyskytovaly. V Richterově překladu je však převedena zestručněná a v závorce uvedená první ze dvou výše zmíněných poznámek ze začátku 2. kapitoly. Pravděpodobně jde o

iniciativu samotného překladatele, který se snažil podat čtenářům pomocnou ruku v podobě vlastních vysvětlivek, jak jsme to zmínili již výše.

.... und warf manchen Blick voll Hoffnung und Verlangen nach Herzogenbusch, Avignon und Italien (wo sich die vertriebenen Mitglieder der Familie Stuart aufhielten.) (str. 15 R)

V reprezentativním vzorku překladu Carla Richtera nacházíme doklady o tom, že text, který překládal, byl více méně totožný s textem prvního vydání románu *Waverley*, a v daných pasážích zároveň odlišný od textu vydání Magnum Opus. Chybí zde například převod některých vsuvek, které Scott do textu připsal při revizi pro souborné vydání z roku 1829, jako té ze 2. kapitoly *for Sir Everard was never supposed strong in the powers of persuasion* (str. 22 MO). Nebo jiný pravopis jména ve 12. sloce básně ze 22. kapitoly *Callain-More* (str. 116 1.V a str. 191 R) místo *Callum-More* (str. 239 MO) či původního gaelského zvolání: „*Ceade millia molighart*“ (str. 125 1.V a str. 204 R) místo „*Ceud mile mhalloich ort*“ (str. 256 MO).

Srovnání německých překladů s českou verzí románu překladatelek Hanušové a Králové poukazuje na odlišné překladatelské strategie německých překladatelů na straně jedné a českých překladatelek na straně druhé. Jak jsme už zmínili, zdá se, že pro německé překladatele je primární autor a jeho styl. Pro české překladatelky je to spíše romanticko-historický příběh a jeho dějovost. Proto se také, na rozdíl od svých německých kolegů, uchýlily ke zkracování a převyprávění pasáží. Nápadné je také přeskupování pořadí informací v rámci jednotlivých pasáží či úplné vynechání těžko přeložitelných reálií v mnohem větší míře, než jak je tomu u překladatelů německých. Překladatelky také nekladly takový důraz na převedení veškerých detailů Scottova vyprávění jako jejich němečtí kolegové. Nelpí na syntaktickém uspořádání originálu a dlouhá souvětí rozdělují do kratších, a tím zvyšují srozumitelnost textu. Zároveň tím však stírají výrazný rys Scottova rukopisu.

Na základě těchto odlišností lze říci, že překladatelky Hanušová s Královou nezhotovily českou verzi románů výhradně na základě překladů z druhé ruky, v našem případě tedy německých překladů. Zároveň však nelze s jistotou tvrdit, že při své práci neměly některý z německých překladů k ruce.

Jediným vodítkem, které by možná mohlo spojovat českou verzi románu s německými překlady, jsou tři drobnosti a odchylky společné českému a jednomu z německých převodů. Richter ve svém překladu 24. kapitoly převedl slovo *shouts* německým *Schüsse* (výstřely, str. 201 R). Podobně se v české verzi na odpovídajícím místě v textu objevuje slovo *výstřely* (str. 147 Č).

Ve 2. kapitole románu se rozebírají neúspěšné námluvy Sira Everarda, které nakonec vlastně dopadly dobře, neboť jinak by došlo ke sňatku mezi mladou dámou, která miluje jiného, a mladým šlechticem, který se v podstatě ani ženit nechce. Relativně obecnou větu originálu bez konkrétního podmětu, který může implikovat oba mladé lidi,

... the sacrifice might have been completed, as doubtless has happened in many similar instances,.... (str. 22 MO)

přeložil Richter tak, že do ní dodal jméno oné mladé dámy, a tím udělal oběť těchto praktik jen z ní, nikoli z obou mladých lidí.

...würde Miß Emilie, sicher nicht zum ersten Male in ähnlichen Fällen, ein beklagenswerthes Opfer der Konvenienz geworden sein,.... (str. 19 R)

Podobně postupovaly také české překladatelky

...málem by se lady Emilie byla obětí stala, jak to často v takových případech bývá,.... (str.14 Č)

Překladatel Richter i české překladatelky jakoby nepřesně porozuměli gaelskému oslovení s významem *drahá*, když v pasáži, v níž Flora volá na svoji služebnou Unu slovy:

Una, *Mavourneen!* (str. 231 MO)

vynechávají čárku za křestním jménem a převádějí tak, jako by šlo o jméno a příjmení:

Una Mavourneen! (str. 184 R i str. 136 Č)

Jako vliv němčiny působí v českém textu také nepřevedení jména *Melchior* na *Melichar*, když jméno *Gasper* anglického originálu a *Kasper* německého překladu je převedeno českým *Kašpar*: „*Kašpar, Melchior, Baltazar, max-prax-fax*“ (str. 148 Č). Jména tří králů se objevují v zaříkávadle, kterému Waverley nerozumí, protože je pronášeno gaelsky, avšak tato tři jména rozezná, neboť jsou mu známa. Otázkou je, zda se v roce 1875 počestěná obdoba hebrejského jména Melchior běžně vyskytovala. Podobně je to také s převedením jména Edwardovy tety *Rachel* (v prvním vydání má pravopisnou podobu *Rachael* a tak se objevuje i v Richterově převodu str. 21 R). U Herrmanna najdeme německou variantu tohoto jména, tedy *Rahel* (str. 13 H), kterou zvolily i české překladatelky.

Na závěr lze říci, že i přes tyto podobnosti se zásadní instrumentální role německých překladů pro převod románu do češtiny neprokázala.

7.3. Translatologická analýza českého překladu románu *Waverley*

Dříve než se zaměříme na výsledky translatologické analýzy českého převodu románu *Waverley*, je třeba se zmínit o problematickém určení původního vydání Scottova románu, které mohlo být předlohou pro české překladatelky. Ze samotného překladu, v němž je sice uvedena předmluva překladatelek, se nedozvíme, z jaké předlohy autorky překladu vycházely. Z publikace zabývající se rekonstrukcí původního prvního vydání na základě dochovaných zlomků Scottova rukopisu a skutečně vydaných prvních vydání s názvem *Edinburgh Edition of the Waverley Novels – Waverley* víme, že během Scottova života vyšla jeho díla v Británii ve dvanácti edicích, přičemž tou poslední byla edice s názvem *Magnum Opus* vydávaná od roku 1829 (Garside, 2007, s. 404). Každá edice obsahovala větší či menší změny a zásahy do původního textu, ať již ze strany samotného Scotta, jeho dvorního rádce, korektora a tiskaře Jamese Ballantyna nebo Ballantynových spolupracovníků (ibid., 2007, s. 405-406). Asi nejvýraznějším rozdílem mezi edicí *Magnum Opus* a všemi jemu předcházejícími edicemi jsou rozsáhlé historiografické poznámky a všeobecná předmluva k celému soubornému vydání Scottových historických románů. Kromě toho se však objevují i jiné drobné změny a odchylky, které jsme podrobně zachytili při srovnání reprezentativního vzorku kapitol 2, 22 a 24 prvního vydání a vydání *Magnum Opus*. Výsledek tohoto srovnání byl pak podroben analýze ve vztahu k českému převodu těchto kapitol. Například ve 2. kapitole je pasáž, která v prvním vydání zní takto:

The ministry of the period were ... (str. 7 1.V)

Ve vydání *Magnum Opus* takto:

The ministry of George the First's time were .. (str. 17 MO)

A v českém překladu jí odpovídá následující převod:

Tehdáž ministerstvo Jiřího I. ... (str. 10 Č)

Jedním z nápadných rozdílů je jasné přepracování určitých pasáží, které Scott provedl při revizi svého textu jako přípravu na vydání edice *Magnum Opus*:

The vehemence of Sir Everard's resentment against his brother was but short-lived; yet his dislike to the Whig and the placeman, though unable to stimulate him to resume any active measures prejudicial to Richard's interest, *in the succession to the family estate*, continued to maintain the coldness between them. *Richard knew enough of the world, and his brother's temper, to believe that by any ill-considered or precipitate advances on his part, he might turn passive dislike into a more active principle. It was accident, therefore*, which at length occasioned a renewal of their intercourse (str. 23-24 MO, kurzíva HM).

Stejná pasáž otištěná v prvním vydání:

The vehemence of Sir Everard's resentment against his brother was but short-lived; yet his dislike to the whig and the placeman, though unable to stimulate him to resume

any active measures prejudicial to Richard's interest, continued to maintain the coldness between them. Accident at length occasioned a renewal of their intercourse (str. 10 I.V).

A její český převod:

Poměr ale k Richardovi zůstal vždy nuceným a chladným, neb ačkoliv sir Everard vzdal se později úmyslu svého *zbaviti jej dědičného statku* (jak v prudkém rozhorlení byl si předsevzal), přece byla nenávisť proti Whighům příliš hluboce v srdci jeho zakořeněna, než aby jí kvůli rodinným závazkům přemoci dovedl. *Richard naopak znal dosti svět a bratrovu povahu, aby poznal nutnost nedrážditi ho nepředloženým chováním*. Konečně se něco událo, co přimělo bratry k obnovenému se sblížení (str. 15 Č, kurzíva HM).

Ačkoli je český převod syntakticky i lexikálně kondenzovanější a nezpracovává Scottův rozsáhlý aparát historiografických poznámek, můžeme na základě tohoto i výše uvedeného úryvku říci, že překladatelky vycházely z předlohy vydané po roce 1829 a Scottem upravené pro velké souborné vydání všech jeho historických románů. Proto jsme při translatologické analýze českého převodu použili vydání Magnum Opus z roku 1830.

Podíváme-li se na český překlad jako celek, zjistíme, že zachovává členění kapitol předlohy, nikoli však členění do odstavců. Důvodem je především to, že překladatelky přistupují k předloze mnohem volněji než třeba němečtí překladatelé. Nedrží se striktně Scottova vypravěčského stylu, kondenzují jeho rozvláčné vyprávění tím, že nepřevádí všechny autorovy větné vsuvky, doplnění detailů vyprávění či dokonce opakování již řečeného pomocí jiné formulace. Dlouhá souvětí rozdělují do kratších celků, a tím činí český převod dynamičtější.

Na některých místech však vynechání informace původního textu způsobuje jeho ochuzení. To se projevuje například u vykreslení postavy jako je Duncan Macwheeble. V případě této postavy je často vynechán popis jejího postoje, způsobu mluvy nebo dokonce i část její promluvy, což její charakterizaci oslabuje.

S rozhodnutím nezachovávat Scottovu mnohomluvnost a až posedlost detaily souvisí také ztráty v českém převodu, které se projevují na rovině humoru. Úsměvné až ironické scény, které jsou nezbytnou součástí Scottova vyprávění, jsou často z důvodu lexikálního oprošťování ztraceny:

As nothing was to be got from this distracted chorus, excepting „Lord guide us!“ and „Eh sirs!“ ejaculations which threw no light upon the cause of their dismay, Waverley repaired to the fore-court, as it was called, where he beheld Bailie Macwheeble cantering his white pony down the avenue with all the speed it could muster. He had arrived, it would seem, upon a hasty summons, and was followed by half a score of peasants from the village, who had no great difficulty in keeping pace with him (str. 150 MO).

Nemoha vyrozuměti z křiku než slova „Bůh nás chraniž!“ a „Běda, pane!“ obrátil se ku domu, kde zahlédl Macwheebla, jedoucího na svém pony úprkem stromořadím do dvora a provázeného několika sedláky z vesnice, kteří sotva jemu stačili (str. 92 Č).

Je patrné, že komičnost vylíčené scény Macwheebla „řítícího se“ na bílém poníkovi takovou rychlostí, že s ním pohodlně drží krok i vesničané, kteří jdou pěšky, v českém převodu úplně mizí. Podobně i humorné zobrazení rozčileného barona Bradwardina o několik odstavců dále, jehož popis čtenářům usnadňuje představit si danou situaci, v českém převodu zaniká:

Passing from thence towards the garden, Waverley beheld the Baron in person, measuring and re-measuring, with swift and tremendous strides, the length of the terrace; ... (str. 151 MO).

Eduard, nemoha se ničeho dopídit, vkročil do zahrady, kde baron přecházel na terasu u velikém rozčilení (str. 92 Č).

Výrazný rys přístupu k textu – rozdělení a zkracování dlouhých souvětí – jsme zmínili výše. Je však ještě potřeba dodat, že autorky překladu si ve své práci počínaly velmi kreativně, neboť na mnoha místech přeskupují posloupnost informací dané pasáže, aniž by však docházelo k obsahovým ztrátám. Podle našeho názoru jde o moderní a flexibilní práci s textem, která zahrnuje například i použití překladu pomocí opaku: ... *and, if that pleased or interested him, he finished the volume* (str. 29 MO) je převedeno jako *a tento se mu nelíbil neb nějak znechutil – již by ho nikdo k dočtení knížky nebyl donutil* (str. 18 Č), nebo ... *will enable you to take the field as their descendant* (str. 56 MO) zní v češtině jako ... *vstoupíš v svět způsobem hodným svých předkův...* (str. 37 Č). V souvislosti s vypouštěním informací a rozdělováním dlouhých souvětí se v textu překladu nutně objevují věty, které v původním textu nejsou a které mají jistou funkci navazovací a někdy i vysvětlovací:

A martyr at the stake, a soldier in the field, a lonely and banished wanderer consoled by the intensity and supposed purity of his faith under every earthly privation; perhaps a persecuting inquisitor, as terrific in power as unyielding in adversity; any of these seemed congenial characters to this personage (str. 49-50, vol. II. MO).

Tíže by bylo rozhodnouti, zdali osoba, kterouž líčíme, jest mučedník na pranýři, vojín v boji anebo osamělý poustevník. Či snad neustupný inkvizitor, strašný, neshovívavý ve své moci? I tato povaha by se pro příkrou postavu před námi dobře hodila (str. 214 Č, kurzíva HM).

Podobně i v této pasáži:

Even the most simple and unsuspecting of the female sex have (God bless them!) an instinctive sharpness of perception in such matters, ... (str. 45 MO).

Musíme přiznati upřímně, že našli jsme i při nejjednodušších a všemu důvěřujících zástupcích jemného pohlaví tak vytříbený ostrovtip v podobných záležitostech ... (str. 29 Č, kurzíva HM).

V těchto a podobných úryvcích je zjevný hlas překladatelek v roli samostatných vypravěček. Od hlasu Scottova vypravěče se odlišuje tvarem 3. osoby mužského plurálu (*musíme přiznati, našli jsme*).

S rozsáhlými historiografickými poznámkami autora nakládá český převod také velmi volně. Z celkového počtu osmdesát pět poznámek jsou převedeny pouze tři, a to ve srovnání s originálem někdy stručnou a shrnující formou:

Nicholas Amhurst. Nicholas Amhurst, a noted political writer, who conducted for many years a paper called the Craftsman, under the assumed name of Caleb D'Anvers. He was devoted to the Tory interest, and seconded, with much ability, the attacks of Pulteney on Sir Robert Walpole. He died in 1742, neglected by his great patrons, and in the most miserable circumstances. „Amhurst survived the downfall of Walpole's power, and had reason to expect a reward for his labours. If we excuse Bolingbroke, who had only saved the shipwreck of his fortunes, we shall be at a loss to justify Pulteney, who could with ease have given this man a considerable income. The utmost of his generosity to Amhurst, that I ever heard of, was a hogshead of claret! He died, it is supposed, of a broken heart; and was buried at the charge of his honest printer, Richard Francklin.“ (*Lord Chesterfield's Characters Reviewed*, p. 42) (str. 64 MO).

Mikuláš Amhurst byl svého času známý politický spisovatel Toryův se přidržící. Psal pod jmenem Caleb D'Anver's, žil i zemřel v bídných okolnostech (str. 43 Č).

Text překladu obsahuje i tři poznámky překladatelek, které v originálu na daném místě nejsou. Jedna z nich čtenáře v 5. kapitole informuje o tom, kde měli Stuartovci své sídlo v exilu: *V Paříži a v Římě bydlela rodina vyhnaných Stuartů* (str. 30 Č). Další osvětluje původ historické postavy Marie Klementiny Sobieské ve 21. kapitole: *Marie Klementina, dcera Jakuba Pobieského a vnučka hrdinného krále Polského Jana Sobieského, byla manželkou pretendenta, tak zvaného Jakuba III.* (str. 132 Č), a třetí zase označení Karla Eduarda výrazem „Chevalier“ v 50. kapitole: „*Chevalier*,“ *tak nazýván byl vůbec pretendent Karel Eduard* (str. 298 Č).

Dalším výrazným rysem přístupu překladatelek k původnímu textu je vypouštění převážně dobových a místních reálií zahrnujících jak jména osob a míst, tak názvy institucí, které úzce souvisejí s prostředím vzniku původního díla, ale také aluze na literární díla. Výrazně viditelné je to například u poslední kapitoly nazvané *Doslov, který měl býti vlastně předmlouvou*, v němž chybí celý odstavec pojednávající o Scottově inspiraci díly Marie Edgeworth i část následujícího odstavce, v němž Scott zmiňuje díla zabývající se Skotskem a jeho tradicemi z pera dvou skotských autorek.

Ne vždy jsou pasáže související s prostředím původního díla či reáliemi vynechány, často se objevuje nahrazení konkrétního vyjádření obecným, například *present tutor, Mr Pembroke*, (str. 46 MO) je v českém textu *zasloužilý vychovatel* (str. 30 Č), nebo *his moors in Pertshire* (str. 60 MO) je prostě jen *panství* (str. 39 Č) a *expences incurred in the King's*

High Court of Westminster (str. 60 MO) překladatelky převedly jen jako *splátku výdajů procesu jeho v Anglicku* (str. 40 Č). V tomto očišťování převodu od cizích a mezi tehdejšími čtenáři možná i méně známých reálií a v nahrazování konkrétního označení obecným lze spatřovat snahu vyjít vstříc v té době ještě nedostatečně vyvinutému čtenářstvu.

Vzhledem k tomu, že český překlad vznikl v 70. letech 19. století, najdeme v něm mnoho výrazů a vazeb, které na dnešního čtenáře působí zastarale až archaicky, některé mohou být i nesrozumitelné: *Pane setníku mějte ji omluvena* (str. 93 Č), *zasluhuje býti slyšán* (str. 320 Č), *zakraváci* (str. 270 Č) jako převod anglického *bleed to death*, *vojště* (str. 430 Č), *týhodnů* (str. 394 Č). Převod anglického *petticoat men* (str. 152 MO) jako označení horalů nosících kilt na české *bezkalhoťáci* (str. 271 Č) působí dnes dosti úsměvně. U přídavných jmen přivlastňovacích i jmen podstatných je zastaralá genitivní koncovka -v –*v rukou Presbyteriánův* (str. 41 Č), *stíhání lupičův* (str. 94 Č); u sloves koncovka -ti – *předejíti, bojovati, rozloučiti se* (str. 29 Č), či postpozice zájmene – *Divím se velice jmenu tomu* (str. 96 Č). Pozorujeme také zastaralý pravopis například u slov *bohactví, zrůstající* (str. 430 Č) či *spůsobů* (str. 431 Č). Časté je také používání dnes již běžně neužívaných přechodníků, které se zdají být šikovným převodem anglických polovětných vazeb:

Trusting this might be a gardener, or some domestic belonging to the house, Edward descended the steps in order to meet him; but as the figure approached, and long before he could descry its features, he was struck with the oddity of its appearance and gestures (str. 86 MO).

Domnívaje se, že to bude zahradník neb někdo ze sloužících, Eduard sestoupil schodami jemu vstříc, a pozoruje osobu tu poznal již zdaleka jakousi neladnost tahův, a byl konečně zaražen nad ošklivostí vzhledu a posuňky jejími (str. 54 Č).

This conveyed no information, and Edward, repeating his queries, received a rapid answer, in which, from the haste and peculiarity of the dialect, the word „butler“ was alone intelligible (str. 88 MO).

Nedověděv se takto ničeho opakoval otázku svou, a dostal tak rychlou odpověď, že nerozuměl z ní než slovíčko „správce“ (str. 55-56 Č).

V českém textu najdeme i určitou náhradu cizích reálií za reálie domácí, ovesná kaše *oatmeal-porridge* (str. 353 MO) je nahrazena *polévkou* (str. 390 Č), obrat *twelve-penny touch* je převeden jako *dvanáctikrejcarová brošurka* (str. 42 Č). Do této kategorie adaptování cizích reálií by mohlo spadat i počešťování vlastních jmen. Tak se v českém převodu setkáme s *Eduardem, Růženou Bradwardinovou, Lucií Talbotovou, Katuškou (Cathleen)* či *Hanou (Janet)* a v neposlední řadě s poněkud komickým počeštěním pouze jednoho z Fergusových přízvisek *Fergus Mac Ivor Vich Jan Vohr*. U jmen, která nejsou

počeštěna, nacházíme mnoho překlepů: *De la Noue* (str. 33 MO) je v českém převodu *de la None* (str. 21 Č), *Culbertfield* (str. 53 MO) se změnil na *Bulbertfielda* (str. 35 Č), *Mac-Murrough* (str. 232 MO) je na jednom místě *Mac Murongh* (str. 320 Č), místo anglického *Foster* (str. 356 MO) je *Forster* (str. 392 Č) a *Rubrick* (str. 359 MO) má v českém převodu na jednom místě podobu *Bruck* (str. 394 Č).

Výše zmíněná zjištění v textu vedou k možnému vystopování jisté (dnes bychom řekli) překladatelské strategie. Výrazným projevem přístupu překladatelek k předloze je syntaktická kondenzace, lexikální oproštění a rozsáhlé vypustky. Na základě výše uvedených výskytů jsme pro podrobnou translatickou analýzu vybrali reprezentativní vzorek tří kapitol, na nichž si detailně ukážeme, kam překladatelky kladly narativní důraz, a uvedeme důvody, proč se nám tento převod z dnešního hlediska jeví jako adaptační. Reprezentativní vzorek představují kapitoly 2, 22 a 24.

7.3.1 Narativní kondenzace

Již jsme uvedli, že výrazným rysem tohoto adaptačního překladu je kreativní syntaktické přeskupování a syntaktická kondenzace. Tento přístup k překladu se zdá být vědomým a záměrným, odpovídá potřebám nevyspělé čtenářské společnosti, která nebyla schopna rozsáhlé, často několikasvazkové romány vstřebat. Kreativní práce s textem také tříbila schopnosti překladatelů-převypravěčů. Naše překladatelky vystupují spíše jako autorky. Svým adaptačním překladem dokazují, že mají nadání pro naraci. I když z našeho dnešního pohledu zacházejí s textem velmi volně až svévolně, podávají vypravěčsky zdařilý romantický příběh na pozadí historických událostí. Podívejme se na tento úryvek z 24. kapitoly. Waverley se účastní honu společně se svým novým přítelem Fergusem a ostatními náčelníky skotských klanů a jejich muži a pokračuje v poznávání krás i nebezpečí Vysočiny:

At length signals of the approach of the game were descried and heard. Distant shouts resounded from valley to valley, as the various parties of Highlanders, climbing rocks, struggling through copses, wading brooks, and traversing thickets, approached more and more near to each other, and compelled the astonished deer, with the other wild animals that fled before them, into a narrower circuit. Every now and then the report of muskets was heard, repeated by a thousand echoes. The baying of the dogs was soon added to the chorus, which grew ever louder and more loud. At length the advanced parties of the deer began to show themselves; and as the stragglers came bounding down the pass by two or three at a time, the Chiefs showed their skills by distinguishing the fattest deer, and their dexterity in bringing them down with their guns. Fergus exhibited remarkable address, and Edward was also so fortunate as to attract the notice and applause of the sportsmen.

But now the main body of the deer appeared at the head of the glen, compelled into a very narrow compass, and presenting such a formidable phalanx, that their antlers

appeared at a distance, over the ridge of the steep pass, like a leafless grove. Their number was very great, and from a desperate stand which they made, with the tallest of the red-deer stags arranged in front, in a sort of battle-array, gazing on the group which barred their passage down the glen, the more experienced sportsmen began to augur danger. The work of destruction, however, now commenced on all sides. Dogs and hunters were at work, and muskets and fusees resounded from every quarter. The deer, driven to desperation, made at length a fearful charge right upon the spot where the more distinguished sportsmen had taken their stand. The word was given in Gaelic to fling themselves upon their faces; but Waverley, on whose English ears the signal was lost, had almost fallen a sacrifice to his ignorance of the ancient language in which it was communicated (str. 251-253 MO).

Konečně zaznělo znamení, že se blíží zvěř; vzdálené výstřely rozléhaly se po údolích a ozvěna stonásobně je opětovala. Jednotlivé tlupy horalů vylézaly na skály, proplítaly se křovím neb brodily se potůčky, nutíce zděšenou zvěř v užší a užší kruh. Dusot prchající zvěře, štěkot psů, střelení, houkání pohůnců vmísilo se konečně ve sbor nejrůznějších zvuků, vždy silněji a silněji zaznívajících. Průsmykem do údolí vběhl první jelen, za ním po dvou a třech hrnulo se celé stádo. Náčelníci okázali obratnost svou, vyhledávající si nejučinnější kusy za cíl zvukné střelby.

Fergus vyznamenal se obzvláštní hbitostí, i Eduardovi dostalo se pochvaly. Ale pojednou celá tlupa jelenů vrazila v úzké údolí, a spatříc zástup myslivců proti sobě zarazila se na okamžik. Největší z jelenů v popředí hrdě stáli jak vůdci při válečném šiku. Zkušenější myslivci poznali nebezpečí celé situace a zrychlili střelbu. Zvěř až k zuřivosti popuzená vrhla se náhle vši silou zrovna ku předu, kde nejučinnější myslivci stáli! Rychle dán rozkaz vrhnout se na obličej. Waverley však nerozuměl galskému nářečí, a byl by se málem stal obětí nevědomosti té (str. 147-148 Č).

Na první pohled je vidět, že český překlad je stručnější než anglický originál. Pozorujeme přeskupování informace, například zmínka o stonásobné ozvěně se v českém překladu objevuje dříve než v anglickém sledu vyprávění. Naopak výkřik v gaelštině je v českém překladu uveden později než v originále. Věta *Dusot prchající zvěře, štěkot psů, střelení, houkání pohůnců vmísilo se konečně ve sbor nejrůznějších zvuků, vždy silněji a silněji zaznívajících* shrnuje informace obsažené v několika větách originálu. Ve výčtu aktivit horalů není zmíněno prodírání se houštím – *traversing thickets*, pravděpodobně z důvodu značné podobnosti s *proplítáním se křovím*. Nepřevedeny zůstávají i další detaily jako přirovnání jeleních parohů vystupujících na hřebenu údolí k holým stromům. Dvě věty originálu - *The work of destruction, however, now commenced on all sides. Dogs and hunters were at work, and muskets and fusees resounded from every quarter* – jsou maximálně zestručněny do českého *zrychlili střelbu*. Jediné slovo *zvěř* nahrazuje anglické *deer, with the other wild animals*. Najdeme zde i slovníkovou chybu v překladu anglického *shouts* jako *výstřely*. Je možné, že důvodem tohoto chybného překladu mohl být vliv jednoho z německých překladů, v němž se na stejném místě objevuje německé *Schüsse* (str. 201 R, viz. kapitola 7.2.). Přes jistou kondenzovanost českého překladu je v tomto úryvku zachován obsah původního sdělení i dramatičnost líčené situace. Dynamika českého textu podtrhuje akčnost děje a rychlý sled událostí.

Zdá se, že překladatelky se snaží zkracování textu originálu a výpustky na určitých místech kompenzovat vysvětlujícími větami, které jsou čistě jejich autorskou shrnující interpretací vynechaných pasáží a v tomto znění se v originále nevyskytují. Patrné je to v tomto odstavci ve 2. kapitole:

This slow succession of intelligence was of some advantage to Richard Waverley in the case before us; for, had the sum total of his enormities reached the ears of Sir Everard at once, there can be no doubt that the new commissioner would have had little reason to pique himself on the success of his politics. The Baronet, although the mildest of human beings, was not without sensitive points in his character; his brother's conduct had wounded these deeply; the Waverley estate was fettered by no entail, (for it had never entered into the head of any of its former possessors that one of their progeny could be guilty of the atrocities laid by Dyer's Letter to the door of Richard,) and if it had, the marriage of the proprietor might have been fatal to a collateral heir. These various ideas floated through the brain of Sir Everard, without, however, producing any determined conclusion (str. 19 MO).

Toto pozvolné dovídání se událostí velkého světa mělo za okolností, o nichž jednáme, pro Richarda Waverleye tu výhodu, že výše udané zprávy najednou k vědomosti sira Everarda nedorazily a ho nepobouřily, jinak by byl toho nový politický stoupenec pykal. Neb nutno podotknouti, že baronet, ač velmi shovívavý byl, přece více velmi slabých citelných míst na sobě měl, a právě tyto nyní bratr Richard svým chováním hluboce ranil a jej proti sobě popudil.

Sir Everard měl tedy vždy týden času, aby uvážil, jak by dorážející naň události předešel. Mohlť to učiniti sňatkem, který by se bratrovi stal osudným. Zajisté, neboť Waverleyové nebyli nijak vázáni statkem dědičným, protože asi nikdy dřívějším majetníkům na mysl nepřipadlo, že by někdo z potomků veřejně mohl odstoupiti, jak to Richard učinil. *Mělo se tedy něco státi, ale co?*

Takové trapné myšlenky probíhaly hlavou sira Everarda, *když třetí zprávu přečetl*, aniž by se byl k něčemu určitému rozhodl (str. 11-12 Č, kurzíva HM).

Kurzívou jsou zvýrazněna místa, která neodpovídají žádné pasáži originálu. Do českého textu jsou vloženy věty, které jsou čistě subjektivní potřebou překladatelek podat čtenářům jisté vysvětlení. V případě řečnické otázky jde spíš o vytvoření napětí. Je vidět, že překladatelky pracují promyšleně, zakomponovávají své vlastní věty, které nejsou chybné, do textu tak, aby čtenářům usnadnily porozumění obsahu originálu - vidíme přeskupování souvětí pojednávajícího o možném sňatku sira Everarda, který plynule navazuje na zmínku o neexistenci podmínky, že dědictví je vázáno na konkrétního dědice.

O pár odstavců dále, také ve 2. kapitole, překladatelky opět vynechaly část pasáže originálu a tuto výpustku kompenzovaly interpretací jejího obsahu, který podávají na jiném místě a svými vlastními slovy tak, že daná souvětí neodpovídají obdobnému či stejnému souvětí originálu.

This degenerate scion had committed a farther offence against the head and source of their gentility, by the intermarriage of their representative with Judith, heiress of Oliver Bradshawe, of Highley Park, whose arms, the same with those of Bradshawe the regicide, they had quartered with the ancient coat of Waverley. *These offences, however, had vanished from Sir Everard's recollection in the heat of his resentment; and had Lawyer Clippurse, for whom his groom was dispatched express, arrived but*

an hour earlier, he might have had the benefit of drawing a new settlement of the lordship and manor of Waverley-Honour, with all its dependencies. But an hour of cool reflection is a great matter, when employed *in weighing the comparative evil of two measures, to neither of which we are internally partial*. Lawyer Clippurse found... (str. 20 MO, kurzíva HM).

Tito Waverleyové z Highly-Parku prý se poskvřnili sňatkem s Juditou, dědičkou Olivera Bradshawa z Highley Parku, jednoho z kralovrahův. Kdyby byl povoláný advokát Clippmose, pro kterého v nesnázi své sir Everard poslal zvláštního posla, o hodinu dříve přišel, byl by s ním novou dědičnou poslušností i se vším příslušenstvím ustanovil.

Ale hodina chladného rozmýšlení jest důležitou věcí *u pozorování dvou neshod*. Sir Everard totiž srovnával událost s Juditou z Highley Parku s postavením bratrovým. *Ve své rozhořčenosti nemohl poznati, co více ho hněte, netrpěliv jsa vlastními city, které ho velice ovládaly a rozhodnutí ztěžovaly*. Advokát Clippmose našel.... (str. 12-13 Č, kurzíva HM).

Význam první věty originálu zvýrazněné kurzívou se v textu českého převodu objevuje později a je vysvětlen. Je to dáno pravděpodobně nedostatečným převodem anglického *in weighing the comparative evil of two measures* pouhým a nic neříkajícím *u pozorování dvou neshod*. Proto je jen naznačený obsah původního sdělení v českém převodu vyjádřen explicitně. Z nejasných důvodů je v textu nesprávně uvedeno jméno právníka *Clippurse* jako *Clippmose*. Pravopis názvu panství *Highley Park* má v rozmezí pouhých dvou vět dvě různé podoby. Zde je však nutné podotknout, že i v původním textu edice *Magnum Opus* se vyskytují podobné nesrovnalosti. V českém převodu úplně mizí pasáž o erbů Waverleyů, na který se inkriminovaným sňatkem dostal i erb Olivera Bradshawa.

7.3.2 Hlediska vyprávění a subjektivizace děje

Hlas překladatelek je patrný především na místech, kde se vypravěč obrací ke čtenářům, ale na rozdíl od českého převodu používá neosobní pasivní konstrukci. Například v tomto úryvku ve 24. kapitole: *It is unnecessary to trace the progress of our hero's recovery. The sixth morning had arrived, and he was able to walk about with a staff, when....*(str. 261 MO), kterému v češtině odpovídá úryvek *Nechceme stopovati do podrobna postup léčení Eduarda; povíme toliko, že když šesté ráno svítalo, mohl choditi o holi a ...* (str. 151 Č). Podobně je tomu také v první větě úryvku z 2. kapitoly:

For it may be observed in passing, that instead of those mail-coaches, by means of which every mechanic at his six-penny club may nightly learn from twenty contradictory channels the yesterday's news of the capital, a weekly post brought, in those days, to Waverley-Honour, a Weekly Intelligence, ... (str. 18 MO).

Musíme zde k objasnění podotknouti, že místo nynější denní pošty, kterou již v noci z dvaceti stran o událostech v hlavním městě dne předešlého se sběhších se dovídáme, tehdejší pošta je jednou za týden do zámku Waverleyův dojížděla a vzácný týdně přinášela (str. 11 Č).

Anglickou realii *every mechanic at his six-penny club may nightly learn* typickou pro Scottovu současnost, kdy měli dělníci přístup do čítáren, ve kterých jim byly k dispozici noviny a časopisy (Garside, 2007, s. 528), se překladatelky rozhodly nahradit vztažením obsahu původního sdělení k jejich vlastní přítomnosti, což podtrhuje i slůvko *нынější* ve spojitosti s denní poštou.

Výrazně zaznívá hlas překladatelek také v tomto úryvku ve 22. kapitole, v němž Flora objasňuje Waverleymu tradice spojené se starou keltskou poezií:

„The recitation,“ she said, „of poems, recording the feats of heroes, the complaints of lovers and the wars of contending tribes, forms the chief amusement of a winter fire-side in the Highlands. Some of these are said to be very ancient, and if they are ever translated into any of the languages of civilized Europe, cannot fail to produce a deep and general sensation. Others are more modern, ...“ (str. 230 MO, kurzíva HM).

„Přednášení básní, v nichž se opěvají buď činy hrdinské buď stesky milujících, neb půtky nepřátelských kmenů, tvoří u nás hlavní zábavu zimních večerů. Máme velmi staré zpěvy, které by v překladu do řeči vzdělaných národů obdiv vzbuzovaly. *Novější básně naše, ...*“ (str. 135 Č, kurzíva HM).

V českém převodu Flora ústy překladatelek hovoří za sebe i „svůj lid“. Její již tak silné národnostní cítění je tu, ve srovnání s originálem, ještě zesíleno.

Jistým zásahem do původního textu je změna vyprávěcího hlediska v úryvku ze 22. kapitoly:

Having gained the open air by a postern door, *they walked* a little way up the wild, bleak, and narrow valley in which the house was situated, following the course of the stream that winded through it. ... It was up the course of this last stream that *Waverley*, like a knight of romance, *was conducted by* the fair *Highland damsel*, his silent guide. A small path, which had been rendered easy in many places for Flora's accomodation, *led him* through scenery of a very different description from that which *he* had just quitted. Around the castle, all was cold, bare, and desolate, yet tame even in desolation; but this narrow glen, at so short a distance, *seemed to open* into a land of romance. The *rocks* assumed a thousand peculiar and varied forms. In one place, a *crag* of huge size presented its gigantic bulk, as if to forbid the passenger's farther progress; and it was not until *he* approached its very base, that *Waverley* discerned the sudden and acute turn by which the pathway wheeled its course around this formidable obstacle (str. 232-233 MO, kurzíva HM).

Vystoupivše malýma dvířkami z ohrazení *ubírali se* úzkým temným údolím, po břehu řeky je protékající. ... Po břehu tohoto *kráčel Waverley* po boku čilé *horálky*, nemluvné své průvodkyně. Úzká stezka, upravená k pohodlí Flořinu, *vedla je* krajinou, jaké posud *byl neviděl*. Nejbližší okolí zámku, pusté a neuhledné, jak jsme je popsali, lišilo se velmi od úzkého, ladného údolí, jímž *kráčeli* a které *je vedlo* do romantického kraje. Jednotvárnost dřívějších míst nahražena zde rozmanitostí bizarních tvarů skal a vůbec celého okolí. Pojednou *ocitli se* před ohromnou příkře se vypínající skalou, jež zabraňovala, jak se zdálo, další postup. Ustoupivše však stranou *uzřeli* v roklině úzký průchod ... (str. 136-137 Č, kurzíva HM).

Český i anglický úryvek nejdříve shodně popisuje, jak Waverley se svou průvodkyní Unou vycházejí z hradu. Posléze je pozornost anglického vypravěče a zde ještě i českých vypravěček soustředěna pouze na Edwardův prožitek romantické krajiny, která ho obklopuje. V následujících pasážích originálu, ve kterých je popsána tato okolní krajina, se český převod zaměřuje na dějovost scény, přičemž protagonisty děje se, na rozdíl od originálu, stávají jak Waverley, tak jeho horalská průvodkyně.

7.3.3 Nesympatie k exhibicionistickému a historizujícímu scottovskému vypravěči

Výrazem subjektivní adaptační překladatelské strategie jsou vědomé a záměrné výpustky. Jednou z rozsáhlejších výpustek v českém převodu vybraných kapitol je vynechání úvodního odstavce 24. kapitoly, v němž se vypravěč nejdříve obrací na čtenáře a v humorné pasáži o čtenářově svobodné vůli uznává, že mu nehrozí žádný postih, pokud autorovu knihu nedočte. Poté vypravěč uvádí zdroj, skotského historika Lindsaye of Pitscottie, kterého zde cituje a ze kterého může čerpat. Citát líčí přípravy honu na jeleny na počest Jamese V., který se konal v roce 1530 (Garside, 2007, s. 565). Dalším možným zdrojem pro našeho autora je v prvním odstavci také uvedený anglický básník John Taylor. Zmínka o něm v českém textu 24. kapitoly chybí, celá kapitola začíná až volnou parafrází Scottem citované sloky Taylorovy básně. V této parafrázi chybí poslední dva verše, v nichž se srovnávají sporty horalů a „poangličtěných“ obyvatel skotské Nížiny. Za ní je vynechán odstavec, v němž se autor opět obrací na čtenáře a který navazuje na odstavec úvodní, v českém převodu chybějící. České překladatelky pravděpodobně „zakčňovaly“ příběh vynecháváním Scottových rozvláčných oslovování čtenářů a vyjmenovávání zdrojů inspirace či směru, jakým by se román měl ubírat.

Vynechána je také celá krátká lehce filozofující pasáž druhého odstavce 2. kapitoly – *Painters talk of the difficulty of expressing the existence of compound passions in the same features at the same moment: It would be no less difficult for the moralist to analyze the mixed motives which unite to form the impulse of our actions* (str. 15-16 MO), v níž Scott naznačuje, jak těžké je zachytit vnitřní pohnutky jedince, které stojí za jeho činy, a rozumět jim.

Snaha potlačit hlas autora tam, kde se obrací na čtenáře nebo přirovnává dění v minulosti k tomu, jak věci fungují v jeho současnosti, se projevila i v tomto úryvku ve 24. kapitole, kde je zraněný Waverley nesen horaly na nosítkách:

This was settled by Mac-Ivor, who had a litter prepared, of „birch and hazel grey,“^[footnote] which was borne by his people with such caution and dexterity as

renders it not improbable that they may have been the ancestors of some of those sturdy Gael, who have now the happiness to transport the belles of Edinburgh, in their sedan-chairs, to ten routs in one evening (str. 257 MO).

Fergus vzal uspořádání na se, a dal ku přenešení splésti nosítka z březového a lískového proutí. ... Vyzdvižen na ramena bodrých Galů byl tak pozorně a zvolna nešen, ... (str. 149 Č)

Kromě již zmíněného syntaktického přeskupování, které se objevuje i v rámci tohoto odstavce, tu chybí zmínka o horalech nosících v Edinburghu Scottovy současnosti nosítka mladých dam na různé společenské akce (Garside, 2007, s. 566).

Český překlad je systematicky ochuzen také o četné pasáže zahrnující literárně kritické aluze a encyklopedické znalosti. Například ve 22. kapitole připodobňuje Scott postavu Flory sedící u vodopádu ke scénám zobrazeným na krajinomalbách klasika franouzského malířství Nicolase Poussina. O kousek dál v textu působí Flora na Waverleyho jako mocná čarodějka z rytířských příběhů renesančních básníků Maria Boiarda a Ludovica Ariosta, oblíbené četby mladého Scotta. Ani jedna z těchto aluzí se však v českém převodu neobjevuje. Narážka na konci 24. kapitoly evokující návrat Cervantesova Dona Quixota z jeho prvního dobrodružství je převedena po smyslu zvoláním „*Rozevři brány, překrásná princezno, a vítěj raněného rytíře i smutného průvodce, kterýžto zavinil poranění jeho*“ (str. 152 Č).

Pasáže zobrazující historické, politické či etnografické pozadí skotsko-anglického soužití jsou buď vynechány, jako *High-Church predilections and prejudices* (str. 15 MO) či zmínka o posvátnosti nejvyššího britského řádu, Podvazkového řádu, pro Sira Everarda *as sacred as either Garter or Blue-mantle* (str. 25 MO) ve 2. kapitole, nebo často zobecněny a převedeny podle smyslu. Anglické vyjádření ve 24. kapitole *joys of the shell, as Ossian has it* (str. 252 MO) vztahující se ke starověké skotské tradici popíjení z lastury, jak to v epické básni *Fingal* vysvětluje její autor, skotský básník James Macpherson (Garside, 2007, s. 565), je v češtině převedeno jako *přípitky* (str. 147 Č). Po smyslu je obecným vyjádřením v češtině... *mladším bratrem jest a že toto podřízené postavení* ... (str. 9 Č) ve 2. kapitole převedeno anglické ... *sustaining the character of Will Wimble* ... (str. 15 MO). Postavu Willa Wimbla, mladšího bratra baroneta z vážené rodiny Wimblových, stvořil pro své dílo *Days with Sir Roger De Coverley* anglický esejista Joseph Addison. Název týdeníku přinášejícího na sídlo Waverley-Honour informace *Dyer's Weekly Newsletter* je převedeno pouze obecným *týdenník* (str. 11 Č). Tento zobecňující přístup je pravděpodobně vstřícným gestem překladatelek vůči v té době ještě nerozvinuté čtenářské společnosti.

Příkladem ochuzení českého textu tam, kde Scott v originálu naznačuje vztah mezi Skoty a Angličany, je tento úryvek z 24. kapitoly:

This good old man, whose charity and hospitality were unbounded, would have received Waverley with kindness, had he been the meanest Saxon peasant, since his situation required assistance (str. 260 MO).

Pod krovem ctihodného starce, jehož lidumilnost jevila se v neobmezeném pohostinství, byl Waverley s pečlivou laskavostí přivítán a opatrován. Dobrý stařec, který nejchudšímu sluhovi vydatné pomoci poskytoval, aniž by se kdo zaň přimlouval, ... (str. 151 Č).

Vynecháním anglického *Saxon*, které jednoznačně označuje sluhu jako Angličana, vypadává slůvko důležité pro pochopení nezměrné pohostinnosti a dobroty skotského šlechtice. Poskytl by pomoc i tomu nejchudšímu Angličanovi, kdyby ji potřeboval. I přesto, že je příslušníkem znepráteleného tábora. Proto slovo *sluha* není ekvivalentním převodem. Překladatelky se svou výpustku pravděpodobně snažily kompenzovat vsuvkou, která v originálu není a původní význam stejně nepřibližuje - *aniž by se kdo zaň přimlouval*.

Snahu nahradit cizí reálii za domácí bychom mohli spatřovat v poněkud zvláštním převodu typické anglické jednotky míry, míle, na hodinu: *It chanced that the infant with his maid had strayed one morning to a mile's distance from the avenue of Brere-wood Lodge, his father's seat* (str. 24 MO) – *Jednou stalo se, že se svou chůvou se vzdálil asi hodinu od statku otcovského* (str. 15 Č). Podobně také ve 22. kapitole najdeme místo *about a quarter of a mile from the castle* (str. 232 MO) české *asi čtvrt hodiny od věže* (str. 136 Č).

7.3.4 Poetizace a etnický kolorit

Další modifikace Scottova vypravěčství (do jisté míry spojená se strategií vypouštět historické a místní reálie) se projevuje ve 22. kapitole u písně, kterou Flora zpívá Waverleymu uprostřed divoké a romantické krajiny skotské Vysočiny v doprovodu skotské harfy. V *Edinburgh Edition of the Waverley Novels – Waverley* (Garside, 2007, s. 561) se v poznámkách k textu dozvíme, že tyto verše jsou pravděpodobně překladem gaelské písně *Agus O Mhòrag* a podobají se i jiným gaelským písním, které se vztahují k jakobitským povstáním z let 1715 a 1745. Jsou proto prosyceny místy, která byla spojena s postupem prince Charlese Edwarda a jeho stoupenců poté, co přistál v severozápadní oblasti Skotska zvané Moidart. Jak sám vypravěč ústy Flory naznačuje, je báseň v podstatě jakýmsi seznamem jmen horalských klanů, které se nakonec postavily na stranu Charlese Edwarda

nebo které se jinak proslavily svými chrabřými činy na obranu skotské nezávislosti. Z celkového počtu patnácti slok originálu je do češtiny převedeno jen slok pět. Chybí sloka připomínající vlajku, kterou Charles Edward vztyčil na počátku jakobitského povstání v roce 1745 u vesnice Glenfinnan. Toto místo je zmíněno i v předcházející sloce. Vzhledem k tomu, že Flora tuto událost zmiňuje v době Waverleyho návštěvy v sídle Glennaquoich, dává tak vypravěč čtenáři najevo, že druhé jakobitské povstání roku 1745 již začalo. Překladatelky dále vynechaly šest slok se jmény skotských klanů, které se zúčastnily jakobitského povstání či jiných významných bitev historie. Na samém konci kapitoly chybí tři závěrečné sloky vyzývající k boji za svobodu i přesto, že i v českém textu Flora předtím Waverleymu slibuje ... *zazpívám vám poslední sloky písně, než dorazí k nám bratr...* (str. 141 Č).

Při převodu písně, tedy alespoň její části, se překladatelky snažily zachovat její rytmus, ponechávají totiž tříslabičné metrum - původní anapest nahrazují pro češtinu vhodnějším a funkčně ekvivalentním daktylem. Na některých místech se drží originálu poměrně věrně, jinde překladatelky převádí poměrně volně, např. ve 12. verši ve 3. sloce:

The deeds of our sires if our bards should rehearse,
Let a blush or a blow be the meed of their verse!
Be mute every string, and be hush'd every tone,
That shall bid us remember the fame that is flown (str. 238 MO).

O činech aj předkův kdyby věštcí pěli,
Zpěvu hlas by selhal, umlkly strun zvuky;
Synové by studem, zármutkem se rděli;
Sláva klesla vinou nečinné jen ruky (str. 140 Č, kurzíva HM).

Česká podoba 12. verše je pravděpodobně výsledkem interpretace komplexního historicko-kulturního pozadí básně a je na tomto místě explikována. Ve verších 9-12 nacházíme jisté odlišnosti. Modalita 9. verše v českém převodu není úplně přesná. Významu originálu by lépe odpovídalo české *pokud* následované v dalších verších důrazným *at'* ve spojení s nastolením ticha. 10. a 11. verš mají v českém převodu kvůli rýmu opačné pořadí než v originálu. Dochází zde i ke konkretizaci a změně perspektivy, když místo anglického *be the meed of their verse* je v češtině *synové by studem, zármutkem se rděli*. Sémantický význam sloky jako celku je, i přes zmíněné odlišnosti, blízký originálu. Vyjadřuje, s jakou pokorou a obdivem, dokonce i pocitem studu, by synové svých předků (kteří jsou v českém převodu explicitně zmíněni a zdůrazněni) měli vyslechnout píseň o jejich udatných činech. Imperativní až hněvivé ladění původní dikce je v českém převodu odmocněno.

Poměrně volně pojaly překladatelky převod 4. sloky. Ve 13. verši českého převodu jsou opět explicitně zmíněni *synové*, ačkoli se v originálu na tomto místě nevyskytují –

synové, aj vzhůru (str. 140 Č). Přidán je také obsah celého 16. verše – *Chrabrou ducha hudbou cizinci bud' hráno* (str. 140 Č). Ve 14. a 15. verši se objevuje perzonifikace – *ejhle kyne ráno; vítajíc je řeka* (str. 140 Č), navíc je ve 14. verši zobecněno anglické *the streams of Glenfinnan* (str. 238 MO) jako *řeka* (str. 140 Č).

Problematické pasáže nacházíme v 5. sloce českého převodu, ve verších 17-20:

Ye sons of the strong, when that dawning shall break,
Need the harp of the aged remind you to wake?
That dawn never beam'd on your forefathers' eye,
But it roused each high chieftain to vanquish or die (str. 238 MO).

Synové vy rekův! zda nás k činům v jitru
Probudí hlas harfy? starcova ta píseň?
Vzhůru nechat' pomsta zaplápolá v nitru;
Raději smrt volnou, než tu déle tíseň! (str. 140 Č)

Sporné je použití modality v 17. verši českého převodu – české *zda* neodpovídá významu anglického *need* v tomto verši, v němž se pěvec táže, jestli je opravdu potřeba, aby bard potomky hrdinů svou písní probudil ze sna či dřímoty, která tu symbolizuje jistou pasivitu. Což do určité míry vysvětluje konkretizaci českým *k činům*. Otázka v originále je spíše důrazným napomenutím než otázkou, jak je tomu v českém převodu. Důraz je v českém převodu přesunut do veršů 19-20. Anglické *dawn* nebo *dawning*, zopakované hned v několika verších originálu, je symbolem nového začátku a nových nadějí soustředěných kolem osoby Charlese Edwarda nikoli jen *jitrem*. Zájmemem *nás* (str. 140 Č) jako by opět promlouvaly překladatelky a ztotožňovaly se s konajícími postavami a posilovaly tak kolektivní, tedy národní vyznění písně. Poslední dva verše českého převodu neodpovídají originálu a mohly by být kompenzací za vynechané závěrečné tři sloky původní písně, které také nabádají k boji.

Motiv synů jako nástupců chrabrých předků, kteří neváhali bojovat za svobodu a nezávislost svého národa, se v původní písni i českém překladu objevuje na několika místech. I když ne vždy se stejným vyzněním. V původní verzi jsou synové v 1. sloce nejdříve zobrazení jako národ Gaelů. Ve 3. i 4. sloce jsou implicitně přítomni jako potomci obecně. Tato obecná rovina se však postupně v jednotlivých slokách, především těch, které v českém převodu schází, mění na rovinu konkrétní. Jsou zde zmíněni synové významných klanů, kteří se účastnili bojů v jakobitských povstáních způsobem sobě vlastním. V závěrečných slokách se opět objevují synové v obecném významu horalů, kteří by měli následovat hrdinské činy svých předků. V původní bojové písni se symbolický kruh, v němž význam slova *synové* přechází od smyslu celého národa, k obecnému významu potomků, dále přes syny konkrétních významných klanů, uzavírá obecně pojatým významem synů jako příslušníků národa horalů. V českém převodu je zachycen jen obecný

motiv synů jako těch, kteří si mají vzít příklad ze svých předků, a mají teď sami rozhodnout o vlastním osudu tím, že budou bojovat za svobodnou budoucnost. Vynechání těch slok písně, které podávají obraz o chabrosti konkrétních klanů a jejich postoji k jakobitskému povstání, a které líčí skutečná místa s povstáním spojená, a zobecněný význam slova *sons* činí z českého převodu spíše obecnou válečnou píseň nabádající k boji za svobodu a nezávislost. Zdá se tedy, že překladatelky směřovaly ve svém převodu staré gaelské válečné písně spíš k obecně národnímu vyznění, které mohlo být relevantní pro Čechy usilující o národní svébytnost.

Ve 24. kapitole českého textu chybí rýmované zaklínadlo, které si bylinář při sběru bylin opakoval a které podtrhuje víru skotských horalů v tradiční život úzce spjatý s přírodou a v mýty a pověry s tím spojené. O pár stran dále najdeme scénu, v níž se Waverley ptá svého nového hostitele, u něhož se Edward zotavuje ze svých zranění, kdy a kam odjel jeho přítel Fergus:

On asking his host, if he knew where the Chieftain was gone? the old man looked fixedly at him, with something mysterious and sad in the smile which was his only reply. Waverley repeated his question, to which his host answered in a proverb, ---

„What sent the messengers to hell,
Was asking what they knew full well.“

He was about to proceed, but Callum Beg said, rather pertly, as Edward thought, that „Ta Tighearnach (i.e. the Chief) did not like ta Sassenagh Duinhé-wassel to be pingled wi' mickle speaking, as she was na tat weel“ (str. 260-261 MO).

Eduard zvědavě se tázal, kam výprava Fergusova směřuje; na místě odpovědi však sluha naň upřeně pohlédl a tajuplně se usmál. Stařec chtěl pak ve vysvětlení pokračovati, ale Callum Beg uštěpačně mu přerušil řeč, řka, že pán jeho nemiluje řeči o věcech, které sám pověděti nechce (str. 151 Č).

Český text je viditelně stručnější, vynecháno je nejen pořekadlo, ale také věta, která mu předchází. Vynechání barvitého lidového přirovnání vede k obecnému vyznění českého převodu. Výrazy v gaelštině nejsou zachovány. Vyjádření Calluma Bega ve skotštině je v českém převodu pravděpodobně subjektivní interpretací překladatelek, neboť je úplně jiné než původní přímá řeč. Sluha Callum Beg v ní Waverleyho dotaz odbývá tím, že se odvolává na nedobry zdravotní stav zvědavého Waverleyho, který se podle náčelníka musí šetřit. Vyhýbavá odpověď Calluma Bega v originále je zdvořilejší, neboť bere ohled na Waverleyův zdravotní stav (i když ten je tu jen záminkou), než odpovídající věta českého převodu, která vyznívá spíše jako napomenutí Waverleyho přílišné zvědavosti. Anglické *Chieftain*, náčelník, je v češtině nahrazeno vlastním jménem *Fergus*. Tato praxe se projevuje na mnoha místech českého překladu, kdy oslovení postav neodpovídá přesně originálu a často je zaměňováno například *Waverley* za *Eduarda* či *baronet* za *Sira Everarda* a naopak. Překladatelky se při přestylizování původního textu pravděpodobně

přehledly, když napsaly, že na Edwarda se místo odpovědi upřeně podíval *sluha*, ačkoli v originále se na něj mlčky dívá starý šlechtic.

Ani příležitostné další výrazy v gaelštině jako *tinchel* (str. 252 MO), *deasil* (str. 255 MO) nebo zvolání *Ceud mile mhalloich ort!* nejsou v českém převodu zachovány. Francouzské *sans tache* (str. 21 MO) je přeloženo do češtiny slovy *Bez poskvrny* (str. 13 Č). Jiná zvolání v gaelštině v českém převodu ponechána jsou, jako zaříkávadlo starého „ranhojiče“ ve 24. kapitole *Gasper-Melchior-Balthazar-max-prax-fax* (str. 255 MO), které je zčásti počeštěno *Kašpar, Melchior, Baltazar, max-prax-fax* (str. 148 Č). V tomto případě by však převod prapodivných slůvek znějících spíše jako zaříkávadlo z pohádek pro děti, než jako smysluplné výrazy v gaelštině, neměl smysl. Jinde je pravděpodobně nesprávně pochopené zvolání *Una, Mavourneen* (str. 231 MO), které v gaelštině znamená Uno, má drahá (Garside, 2007, s. 560), v češtině ponecháno, ale vypadá spíše jako jméno a příjmení, protože tato dvě slova nejsou oddělena čárkou, a za nimi následuje vysvětlující věta, která v originálu není, navíc křestní jméno nemá tvar 5. pádu – *Una Mavourneen, zavolala na jednu z dívek, ...* (str. 136 Č). Podobně také v německém převodu Carla Richtera (viz. kapitola 7.2.).

7.3.5 Nedostatky pochopení

Dosud jsme zmiňovali případy adaptačního přístupu překladatelek k původnímu textu, který měl za následek ochuzení stylu vypravěče a prokreslení postav či oslabení encyklopedických a kulturně historických rysů originálu. Teď se zaměříme na místa, v nichž došlo k sémantickým posunům způsobeným pravděpodobně nepochopením originálu či přehlédnutím. Ve 2. kapitole jsou citována slova staré písně, podle které se prý Richard Waverley řídil:

Passive obedience was a jest,
And psahw! was non-resistence (str. 16 MO).

„Skrovně kdo vždy poslušen,
Nikomu nebývá odporen“ (str. 10 Č).

Český převod vyznívá opačně než originál, ve kterém se zesměšňuje bezmezná poslušnost a snaha neprotivit se. V českém textu je poslušnost chválena. Další neporozumění originálu, které možná vyplývá z omezenější znalosti jazyka, se vyskytuje také ve 2. kapitole, kdy překladatelky převádí anglické *return* ve větě ... *Richard Waverley, Esquire, was returned for the ministerial borough of Barterfaith; ...* (str. 17 MO) takto: ... *Richard Waverley z ministerského sídla v Bartenfaithu se vrátil...* (str. 11 Č). Avšak význam tohoto

slovesa v daném úryvku je *zvolit*, Richard Waverley byl zvolen do parlamentu za samosprávnou oblast Barterfaith. V českém textu je navíc překlep v názvu správní oblasti. V úvodní pasáži 22. kapitoly říká Fergus své sestře, že Waverley obdivuje keltskou poezii, ačkoli jí vůbec nerozumí. Škádlí svou sestru, když říká:

I have told him you are eminent as a translator of Highland poetry, and that Mac-Murrough admires your version of his songs upon the same principle that Captain Waverley admires the original,---because he does not comprehend them (str. 228 MO).

Řekl jsem mu již, jak zběhlá jsi v překládání skotských básní, a že i Mac Murrough obdivuje se tvým překladům anglickým, jako setník Waverley keltickým originálům, jakkoliv ani jednomu jich slovu nerozuměl (str. 134 Č).

Přípustková spojka *jakkoliv* zde není úplně na místě, neboť oslabuje humor anglického textu, v němž je vtipnost vyjádřena příčinným vztahem pomocí spojky *because*. Možná přehlédnutí či překlep způsobily, že Waverley je ve 22. kapitole českého převodu omámen krásou krajanky a nikoli místa: *The wild beauty of the retreat, bursting upon him as if by magic ...* (str. 235 MO) - *Osamělá přísná krása krajanky dojala ho zároveň kouzelnou mocí ...* (str. 138 Č).

Ve 24. kapitole je Fergus rozčilen nad přílišnou úslužností lékaře, který ošetřoval Waverleyho zranění z honu, a tak jej okřikne a přiměje opustit provizorní stan určený k ošetření raněného: „*A hundred thousand curses on you!*“ *and so pushed the helper of men out of the cabin* (str. 256 MO). V českém převodu má ale provizorní stan trochu nelogicky dveře: „*Sto tisíc hromů do tebe!*“ *a vystrčil jej ze dveří* (str. 149 Č). Podívejme se teď na úryvek z 24. kapitoly popisující Waverleyho nového hostitele, starého šlechtice žijícího v ústraní:

Claiming himself no rights of clanship or vassalage, he was fortunate in the alliance and protection of Vich Ian Vohr, and other bold and enterprising chieftains, who protected him in the quiet unambitious life he loved. It is true, the youth born on his grounds were often enticed to leave him for the service of his more active friends; but a few old servants and tenants used to shake their grey locks when they heard their master censured for want of spirit, and observed, „When the wind is still, the shower falls soft“ (str. 259-260 MO).

Prostá mysl jeho nežádala sobě žádných vyznamenání, proč se vzdal práva náčelnického a žil pod ochranou Vich Jan Vohra a jiných zmužilých, podnikavých náčelníků, kteří toho tichého, skrovného muže milovali. Stávalo se arcíř často, že zlomyslní lidé snažili se odloučit jemu mladíky, a pobízeli je, aby vstoupili v službu činnějších vůdcův, ale staří zasloužilí služebníci hleděli zameziti takové nešváry (str. 150-151 Č).

První věta českého převodu tohoto úryvku neodpovídá originálu a je subjektivní interpretací překladatelek, stejně jako zmínka o tom, že náčelníci měli tohoto starého muže v oblibě. K posunu dochází ve vyjádření, že se stařec *vzdal práva náčelnického*, zde šlo

spíš o to, že se vzdal života v klanovém systému, nebyl příslušníkem žádného klanu, není jisté, zda by byl náčelníkem. Přičemž zmínka o tom, že nebyl zároveň ani poddaným, v českém převodu chybí úplně. Překladatelky úryvek trochu přibarvují, když zmínku o tom, že mladé lidi narozené na jeho panství často láká služba tam, kde se něco děje, podávají jako zlomyslnost jiných, kteří se je snaží záměrně odloudit. O zamezení této skutečnosti starými sloužícími není v originále ani řeč, nejde tu ani o interpretaci citovaného přirovnání, které v českém převodu chybí.

Posunu se překladatelky dopustily při převodu spojeném se zeměpisným určením v samém závěru 24. kapitoly, kde se mluví o několika číslech novin vydávaných v Edinburghu s názvem *Caledonian Mercury*, k nimž Scott dodává, že šlo o *the only newspaper which was then published to the north of the Tweed* (str. 262 MO), tedy na sever od řeky Tweed, míněno ve Skotsku jako takovém. V českém převodu se však dočteme, že Edward obdržel několik čísel *jedinkého tehdejšího časopisu severního Skotska* (str. 152 Č).

7.4. Zhodnocení prvního českého překladu románu *Waverley*

Provedená analýza reprezentativního vzorku českého převodu románu *Waverley* se pokusila odhalit překladatelskou strategii překladatelek Hanušové a Králové. Ukázala, že autorky zvolily cestu adaptačního převodu, který českým čtenářům předkládá romantický historický příběh, v němž svou roli hraje i zobrazení cizího, v době vzniku převodu pravděpodobně takřka neznámého prostředí anglo-skotského pomezí a skotských horalů. Tento významný rys příběhu je však ve srovnání s originálem do značné míry oslaben právě adaptačním přístupem překladatelek. Jejich nesympatie ke Scottovu exhibicionistickému a historizujícímu vypravěčství, které se projevuje v redukci autorova oslovení čtenářů, ve vypouštění kulturně historických a místních reálií, v obětování entografické specifičnosti a stírání skotského koloritu nezachováváním gealských výrazů, vede ke zploštění plastického a barvitého obrazu života skotské Vysočiny a k jeho obecnému vyznění. Potlačování Scottova exhibicionismu se projevuje také na rovině charakterizace některých postav a líčení humorných scén. Komické scény v českém podání vyznívají i kvůli všudypřítomné kondenzaci textu vážně a ochuzují českého čtenáře o Scottovu laskavou ironii. Nahrazování konkrétního obecným tam, kde jde o kulturně historickou či místní reálii, jejíž překlad byl pravděpodobně nad síly překladatelek, a téměř úplné vynechání rozsáhlých historických a etnografických poznámek nenaplnuje zcela to, co si překladatelky předsevzaly a co uvádějí ve své předmluvě, a sice přeložit Scottův

román tak, aby neutrpělo „poetické líčení mravův a poměrův Skotska v osmnáctém století ve své původnosti“ (Scott, 1875, s. 1). O to lépe se jim podařilo naplnit druhý rozměr svého záměru, tedy podat čtenářům „živé popisy tamějších krajín ve své barvitosti a svěžesti“ (ibid., 1875, s. 1). Narativní kondenzace, v českém převodu vede k dynamické naraci a vytvoření akčního a silně romantického příběhu. Líčení dramatické scény honu na jeleny, která se mohla Waverleymu stát osudnou, či patetické scény, v níž Flora přednáší Waverleymu starou skotskou píseň v nejromantičtější krajině uprostřed skotské Vysočiny, ukazuje vypravěčské schopnosti českých překladatelek. Výsledkem jejich moderní a flexibilní práce s původním textem, která se nevyhýbá syntaktickému přeskupování, použití převodu pomocí opaku, posunu vyprávěcího hlediska a explicitaci, je dějovější a dynamičtější vyprávění. Zajímavé je také soustředění se českých překladatelek na prožitky jiných postav, ne jen mladého Edwarda Waverleyho, tam, kde to originál nenabízí. Jejich svérázný přístup k převodu jim umožňuje nechat v textu na mnoha místech zaznít jejich vlastnímu vypravěčskému hlasu na straně jedné a oslabit hlas původního vypravěče na straně druhé, a tím dát vzniknout vlastní naraci.

Při studiu prvního českého převodu Scottova románu *Waverley* je třeba mít na zřeteli dobu jeho vzniku, neboť obsahuje mnoho dnes již zastaralých až archaických vazeb a výrazů, které mohou na dnešního čtenáře působit neobratně či komicky. Avšak ve srovnání s jinými překlady Scottových děl do češtiny vzniklými také v 19. století je jazyk převodu Hanušové a Králové již plně vyvinut, je schopen vypořádat se s náročným textem a cizí nepřizpůsobuje násilně českému, ale naopak se s ním poměřuje a snaží se jinonárodní specifičnost zachytit. Vedle toho je však v českém textu také možné vystopovat zobecňování ve prospěch obecnějšího, tedy i českého vyznění, patrného v převodu staré skotské válečné písně.

VIII. Závěr

Recepce Waltera Scotta a jeho děl měla ve všech třech studovaných oblastech – angloskotské, severoamerické a české – jedno společné: vyvolala nadšení a katapultovala tohoto skotského autora mezi nejslavnější a nejvýznamnější světové spisovatele.

Angličtí i skotští čtenáři i kritici oceňovali především novost a neotřelost Scottova spojení historických událostí s fiktivními příběhy a zvláště pravdivost jeho zpracování skotské historie sužované komplikovaným vztahem Anglie a Skotska. Scott ve svých dílech přicházel se smířlivým řešením, které zdůrazňovalo nutnost zanechat nikam nevedoucích skotsko-anglických konfliktů a nastoupit cestu progresivního sjednocení Skotska s Anglií. Svými díly usiloval o sjednocení, ze kterého by obě země profitovaly. Obrovský čtenářský úspěch autora, který zůstal po několik let v anonymitě, dokládá ohromný náklad, v jakém se jeho knihy často v několika edicích následujících těsně po sobě tiskly. V době své největší slávy byl obviňován z toho, že píše jen pro zisk, neboť rychlost, s jakou chrlil své často třísvazkové romány, byla ohromující. Po finančním krachu nakladatelství a tiskárny Jamese Ballantyna, nichž byl Scott společníkem, se jízlivá slova kritiků údajně „ziskuchtivého“ Scotta naplnila. Walter Scott se totiž rozhodl, že všechny své pohledávky, které dosahovaly vlivem nákladné přestavby Scottova sídla Abbotsfordu a rušného společenského života astronomických výšek, zaplatí z výtěžku své umělecké práce. Romány napsané pod tíhou nastalé situace se nutně liší svou hodnotou od raných děl.

Scott miloval lesk a krásu dávných časů, ale zároveň byl zastáncem pokroku a směřování vpřed. Spojení zdánlivě protichůdného, snaha zobrazovat pravdivě historické události, poukazovat stejným dílem na silné i slabé stránky, jeho národní cítění i obyčejná lidská vřelost z něj pro mnoho jeho čtenářů a obdivovatelů udělaly morálního hrdinu. Stal se pro ně nesmrtelným spisovatelem, který přispěl k tomu, že se z Bohem zapomenutého Skotska stala nejromantičtější země na světě.

Takto bylo Skotsko vnímáno také ve Spojených státech amerických. Nejenže Američané horlivě četli díla „Velkého neznámého,“ ale také rádi a v hojném množství navštěvovali Skotsko a místa se Scottovými romány spojená. Skotská literární tradice zastoupená básníky Jamesem Macphersonem, Allanem Ramsayem, Robertem Burnsem a samozřejmě také Walterem Scottem se pro svou romantiku a akcentované národní vyznění tvorby stala vzorem pro literaturu nově se ustavujícího moderního národa. Pod vlivem Scottova historického románu se američtí autoři pokoušeli o vytvoření původních děl zobrazujících vlastní americkou historii.

Svou specifickou podobu měla recepcce Scottova prozaického díla na americkém Jihu. Pocit národního uvědomění, který v Američanech Scottova díla vzbudila, se od 50. let 19. století začal na americkém Jihu měnit v jižanský nacionalismus. Uspořádání jižanské společnosti před Občanskou válkou se systémem plantáží s otroky se zhlédlo v motivu středověkého rytířství zobrazeného ve Scottově prvním „neskotském“ románu *Ivanhoe*. Kult, který zosobňoval ideál venkovského aristokrata a zdvořilého ochránce žen a nevinných prostoupil celý Jih. Ničím neobvyklým nebylo ani pořádání turnajů po vzoru turnaje vylíčeného právě v románu *Ivanhoe*. Tento ohromný vliv Waltera Scotta na americký Jih ostře kritizoval americký spisovatel Mark Twain a učinil Scotta do značné míry zodpovědným za Občanskou válku. Odpůrci tohoto nařčení se domnívají, že Twain Scottův vliv příliš přecenil a opomenul také vliv jiných prokazatelně oblíbených literátů na prohlubování záliby amerického Jihu v kultu rytířství a na rozvoj jižanského nacionalismu.

Jistým projevem recepcce Scottovy tvorby byla snaha Jižana Thomase Dixona napodobit strategii výstavby Scottových děl i jím použitých témat ve svém rasistickém historickém románu *The Clansman*. Jeho černobílé a selektivní vylíčení historických událostí období rekonstrukce vyznívá jako drastické zjednodušení scottovských motivů a myšlenek.

Česká recepcce Scottových děl přišla s jistým zpožděním, které bylo dáno specifickým vývojem české kultury v období národního obrození.²⁰ Hledání národní svébytnosti, které bylo ve svých počátcích neodmyslitelně spjato s vytvořením vlastní národní kultury a ustavením spisovného jazyka, jejichž vývoj byl na mnoho staletí historicko-politickými poměry v zemi násilně přerušeno, bylo pohledem do vlastní minulosti s cílem posílit národní uvědomění. K obohacení téměř nerozvinuté domácí tvorby v počátcích národního obrození sloužily převážně překlady z cizích literatur. Tou nejbližší kulturou, ze které mohla česká čerpat, byla německá, a ačkoli se české národní obrození snažilo vymezit právě vůči kultuře německé, přijímala česká bilingvní společnost bez větších problémů díla světové literatury nejdříve v německých překladech. Proto byl překlad německy psané literatury do češtiny v období národního obrození paradoxní situací, neboť publikum bylo tyto texty schopné přijímat více v německé verzi než v českém převodu.

Snaha vymanit se z německého vlivu vedla českou kulturu ke hledání jiných kulturních oblastí. A tak začala česká kultura objevovat kromě slovanských kultur i kulturu skotskou. V Čechách, podobně jako v Severní Americe, byly nadšeně přijaty údajně

²⁰ Toto zpoždění v kontextu Evropy je velmi dobře vidět ve srovnání s překladovým a nakladatelským boomem Scottových románů v sousedním Německu, který v podstatě okamžitě reagoval na vydávání originálů.

překlady zpěvů keltského barda Ossiana. Národní a ohlasová poezie Waltera Scotta způsobila v Čechách úplnou senzaci. Čelakovského prozaický překlad Scottovy *Panny jezerní* z roku 1826 se stal významnou literární událostí té doby. Scottova díla přinesla do české literatury epické příběhy z historie. V zobrazení pyšného vědomí slavné minulosti spatřovali čeští vlastenci naději na lepší budoucnost. Zároveň si uvědomovali bohatství látek i historických postav českých dějin a volali po jejich zpracování po vzoru historických románů Waltera Scotta. Silným národním vyzněním svých děl a jejich romantikou Scott skutečně inspiroval literaturu nově se konstituujícího moderního národa českého, stejně jako amerického. Čeští literáti Václav Kliment Klicpera, Karel Hynek Mácha či Josef Kajetán Tyl se pokoušeli o vytvoření vlastních původních historických románů, které by naplňovaly Scottovu strategii románové tvorby – propojení historie, poutavosti a ponaučení. Nedaří se jim to beze zbytku, a tak se Tyl uchyluje k překladu. Nejdříve k veršovanému převedení dvou epizod ze Scottova prvního „neskotského“ románu *Ivanhoe* a později se jej pokouší přeložit celý, aby nahradil neexistující produkci domácího historického románu. K vydání celého díla však nikdy nedošlo a tento Scottův román si na své vydání v českém překladu musel počkat do poloviny 60. let 19. století.

První český převod prvního ze Scottových skotských románů *Waverley* z roku 1875 je stejně jako předešlé české překlady Scottových historických románů z 19. století – *Puritáni* z roku 1841 (*Old Mortality*) a *Richard Lev a templáři angličtí* vydaný roku 1865 (*Ivanhoe*) – adaptačním beletristickým překladem. Zároveň je ale, na rozdíl od dříve vyhotovených překladů, svou narativní vyspělostí a zachycením většiny obsahu komplexního příběhu prvním „moderním překladem.“

Z provedené analýzy reprezentativního vzorku českého převodu románu *Waverley* vyplývá, že narativní důraz je kladen na dějovost a dramatickost příběhu a vylíčení silně romantického příběhu. Tohoto záměru překladatelky dosáhly oproštěním se od zdoluhavého a rozvláchného vyprávění Scottova vypravěče, čímž oslabily autoritu Scottova vypravěčského stylu. Prokázaly tím však také, že jsou samy schopnými vypravěčkami a dokáží si svým někdy až svérázným způsobem poradit s takto náročným původním textem. Přístup překladatelek k překladu je promyšlený, výpusťky jsou vedeny snahou zpřístupnit rozsáhlý text nabitý faktografickými a historickými informacemi odhalujícími komplikovaný vztah Anglie a Skotska ještě nevyvinuté české čtenářské společnosti. Toto zpřístupnění prvního ze Scottových skotských románů českému čtenářstvu, které se projevuje právě redukcí Scottovy mnohomluvnosti a encyklopedických znalostí, však, kromě setření Scottova rukopisu, vede k ochuzení českého textu o důležité detaily anglo-skotského konfliktu, které přispívají k porozumění motivů a pohnutek stojících za

jakobitskými povstáními z let 1715 a 1745. Syntaktická kondenzace a lexikální oprošťování také způsobily, že český převod je ochuzen o humor a ironii původního textu na straně jedné a posílen ve své dějovosti a romantičnosti na straně druhé.

Subjektivní adaptační přístup překladatelek Hanušové a Králové pravděpodobně naplňuje ještě i v 70. letech 19. století překladatelskou normu požadovanou již ve 40. letech Tylem a následovanou i v 50. letech Vojáčkovým a Klácelovým překladem románu Harriet Beecher Stowe *Uncle Tom's Cabin* a Šírovým překladem *Ivanhoea* vydaným roku 1865. Takový překlad beletrie byl blízko původní české tvorbě proto, že překladatelé a překladatelky vytvářeli novou naraci. Až další výzkum českých překladů Scottových historických románů z přelomu století (včetně románu *Kenilworth* z pera Dory Hanušové) umožní sledovat, jak a kdy se tato překladatelská norma začala proměňovat.

IX. Resumé

Práce se zabývá problematikou recepcce nového a světově přivítaného žánru historického románu Waltera Scotta a jeho podob v konkrétních kulturních oblastech.

Těžištěm teoretické části práce je studium a srovnání recepcce Scottova prozaického díla v kontextu angloskotském, originálním; severoamerickém, především jižanském, a v kontextu českém. Studium recepcce ve stejnojjazyčných kulturních kontextech dokazuje platnost hypotézy, že každý jedinečný kulturní kontext modeluje svou vlastní interpretaci. V jinojazyčném prostředí, jako je české, jsou výsledkem takové kulturní interpretace vlastní jazykové překlady. Jednotlivé kapitoly, zabývající se recepcí v daných kulturních oblastech, popisují bezprecedentní úspěch Scottem ustaveného žánru historického románu. Práce v popisu recepcce vychází z dobových kritik a recenzí a z monografií, které se scottovskou recepcí zabývají. Oproti české recepci, která se projevuje jako národně se uvědomující jen náznakově (v kulturních ohlasech, ve výběru románů pro překlad, v jejich textech a paratextech) se recepcce severoamerická projevuje jako transformace vlivů Scottova díla v původní tvorbě, ale i v kulturních postojích a společenském životě. Specificky recepcce na severoamerickém Jihu má rysy jižansky nacionální. Překroucená interpretace Scottových myšlenek je ilustrována na příkladu románu Thomase Dixona *The Clansman* (1905). Od Scotta si Dixon vypůjčil některé prvky jeho romanopiseckého umění, které se však v Dixonově pojetí proměnily v jednostranné, nikoli objektivní vidění doby rekonstrukce. Dixonův román na rozdíl od Scottových děl nepřichází s nabídkou smíru, nýbrž podněcuje násilí a nenávisť.

Studium recepcce české nastiňuje specifickou kulturně-politickou situaci české kultury v době, v níž začala se zpožděním Scottovu tvorbu přijímat. Popisuje také vliv Scottova básnického a prozaického díla na české autory, jejichž cílem bylo vytvořit specificky český historický román, a pro něž se na dlouho nedostižným vzorem a měřítkem tohoto úsilí stala právě Scottova rozsáhlá románová tvorba. V rámci české recepcce se práce zaměřuje na překlad jako receptivně produktivní akt. České čtenářstvo bylo zvyklé číst německy. Německé překlady se často stávaly prvním médiem české recepcce světové literatury. Kapitola *Překlad jako recepcce* popisuje první české převody Scottových románů *Old Mortality* (1841) a *Ivanhoe* (1865). Na základě teoretických úvah z oblasti teorie a dějin překladu, dobového uvažování o překladu a jeho hodnocení a v neposlední řadě také na základě popisu dvou výše zmíněných raných českých překladů práce nastiňuje dobovou překladatelskou normu.

Podrobnější translatická analýza českého převodu románu *Waverley* vzala v úvahu nerozvinutost českého překládání z angličtiny ještě i v druhé polovině 19. století, a proto ověřila hypotézu, o možné instrumentální roli německých překladů románu pro české překladatelky. Výsledky analýzy ukázaly, že první český převod románu *Waverley* je na rozdíl od německých převodů beletristickým adaptačním překladem, který však můžeme ve srovnání s ranějšími českými převody Scottových románů označit za první moderní překlad. Analýza také prokázala, že překlad, ač vzniklý v 70. letech 19. století, naplňuje vystopovanou překladatelskou metodu, požadovanou již ve 40. letech a následovanou překlady z let padesátých.

X. Summary

The dissertation deals with the reception of new and world-acclaimed genre of Walter Scott's historical novel and its forms in specific cultures. The theoretical part of this dissertation is focused on comparing the reception of Scott's prose in the original Anglo-Scottish context, in North American cultural context with special emphasis on the context of the American South, and in Czech context. The researching of the two English speaking cultural contexts proves our hypothesis claiming that every single cultural context shapes its own interpretation. Such cultural interpretation in the non-English speaking context materialises in the form of translations. Each chapter on the reception in given cultures deals with the unprecedented success of the new genre of historical novel as established by Walter Scott. When describing the reception the dissertation uses period reviews and criticisms, and monographs dealing with Scott's reputation. In comparison with the Czech reception, which manifests itself as nationally conscious only allusively (in cultural responses, in the choice of novels to be translated, in their texts and paratexts), the reception in North America manifests itself as the transformation of the influence of Scott's works on original literature and also in cultural attitudes and social life. Specifically, the reception in the American South has attributes of Southern nationalism. A distorted interpretation of Scott's ideas is illustrated by the example of Thomas Dixon's novel *The Clansman* (1905). Dixon borrowed from the patterns and formulas of Scott's historical novels, but turned them through his interpretation into subjective rather than objective view of Reconstruction. Dixon's novel, unlike Scott's, offers no reconcilliation but encourages hatred and violence.

The chapter on the Czech reception outlines the specific Czech political and cultural situation at the time of delayed reception of Scott's poetry and prose. This chapter describes the influence of Scott's works on Czech writers whose aim was to create the Czech historical novel. For them Scott's historical novels became, for a long time, an unattainable model and benchmark of such efforts. Within the chapter on the reception in the Czech context the dissertation deals with translation as an act of reception and production. Czech readership was used to reading in German. German translations often became the first medium of the Czech reception of foreign literature. The chapter *Translation as Reception* describes the first Czech translations of Scott's historical novels *Old Mortality* (1841) and *Ivanhoe* (1865). The dissertation outlines the translation norms and conventions of the period, based on: theoretical thought in the field of translation

theory and history; on general thought on translation and its review of the period; and on the basis of description of the two above mentioned early Czech translations.

Detailed analysis of the first Czech translation of *Waverley* took into consideration the still underdeveloped system of translating from English into Czech in the second half of the 19th century. Therefore the hypothesis claiming that German translations could be used as possible tools for the two Czech female translators was verified. The analysis has shown that the first Czech version of *Waverley* is, unlike the German versions, an adaptative translation of fiction and can be in comparison with earlier Czech versions of Scott's historical novels marked "modern." The analysis indicates that the 1870s translation fulfills the outlined translation norms and conventions which were required as early as the 1840s and closely followed by Czech translations made in the 1850s.

XI. Bibliografie

Prameny

A Discourse concerning the Influence of America on the Mind. *The North American Review*. January 1824, vol. 18, no. 17, s. 157-162.

A Tournament on the Potomac. *Harper's Weekly*. October 1865, vol. 9, no. 458, s. 636-637.

Biography. *The Walter Scott Digital Archive* [online]. Edinburgh: Edinburgh University Library. Last updated February 11, 2005 [cit. 2008-04-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.walterscott.lib.ed.ac.uk/biography/index.html>>.

Centennial Exhibition. *Harper's Weekly*. November 1876, vol. 20, no.1044.

DAICHES, D. 1971. *Sir Walter Scott and his world*. London : Thames and Hudson. ISBN 0-500-13032-9.

DIXON, T. 1970. *The Clansman, an Historical Romance of the Ku Klux Klan*. Lexington: The University Press of Kentucky. ISBN 0-8131-0126-3.

Dora Hanušová. *Ženské listy*. 1908, roč. 36, č. 2, s. 25-29.

George Eliotová. Úvaha literární od D.H. *Ženské listy*. 1879, roč. 7, č. 1, s. 1-8.

HAZLITT, W. Sir Walter Scott. *The New Monthly Magazine*. April 1824, vol. 10, no. 40, s. 297-304.

HÝSEK, M. *J. K. Tyl*. Praha: Mánes, 1926.

Libuše, matice zábavy a vědění. *Hlídky literární*, 1892, roč. 9, č. 1, s. 28-29.

Literatura. *Ženské listy*. 1875, roč. 3, č. 1, s.10-11.

MAYHEAD, R. 1968. *Walter Scott*. London: Routledge and Kegan Paul. ISBN 0-710-06223-0.

Memoirs of distinguished authors. Sir Walter Scott. *Harper's Weekly*. August 1871, vol. 15, no. 764.

MOUREK, V.E. 1890. *Přehled dějin literatury anglické*. Praha: J. Otto.

NERUDA, J. 1911. Richard Lev a Templáři angličtí. In QUIS, L. (ed.). *Kritické spisy Jana Nerudy, řada 2, díl 7*. Praha: F. Topič, s. 190-193.

Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí. Praha: J. Otto, 1888-1909. 28 sv.

PATTEE, F.J. (ed.). 1937. *American Writers, A Series of Papers Contributed to Blackwood's Magazine (1824-1825), by John Neal*. Durham: Duke University Press.

SABINA, K. Slovo o románu a o českém zvláště. *Lumír*. 1858, roč. 8, č. 24; č. 44, s. 553-576; s. 1033-1056.

SCOTT, W. 1830. *Ivanhoe; A Romance*. London: Whittaker & Co. [online]. Literature Online 1996- [cit. 2006-02-18]. Dostupné z WWW:
 <http://gateway.proquest.com/openurl?ctx_ver=Z39.88-2003&xri:pqil:res_ver=0.2&res_id=xri:lion&rft_id=xri:lion:ft:Prose:Z000042856:0>.

SCOTT, W. 1831. *Old Mortality*. Pest, Leipzig and London: Otto Wigand. A Complete Edition of the Waverley Novels, vol. 14-16.

SCOTT, W. 1841. *Puritáni*. Přel. V. Špínka. Praha: V. Špínka.

SCOTT, W. 1865. *Richard Lev a Templáři angličtí*. Přel. F. Šír. Praha: J. Pospíšil.

SCOTT, W. 1814. *Waverley; or, 'Tis Sixty Years Since*. In GARSIDE, P. (ed.). *The Edinburgh Edition of the Waverley Novels. Vol. I*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007. ISBN 978-0-7486-0567-5.

SCOTT, W. 1830. *Waverley; or, 'Tis Sixty Years Since*. London: Whittaker & Co. [online]. Literature Online 1996- [cit. 2006-02-09]. Dostupné z WWW:
 <http://gateway.proquest.com/openurl?ctx_ver=Z39.88-2003&xri:pqil:res_ver=0.2&res_id=xri:lion&rft_id=xri:lion:ft:Prose:Z000043214:0>.

SCOTT, W. 1844. *Waverley oder 's ist nun sechzig Jahre*. Přel. M. Carl Richter. Leipzig: Verlag der Gebrüder Schumann. Walter Scott's Sämmtliche Romane; Bd. 2

SCOTT, W. [1851?] *Waverley, oder Vor sechzig Jahren*. Přel. Carl Herrmann. Leipzig: Verlag von Carl Zieger. Walter Scott's Sämmtliche Werke; Bd. 1.

SCOTT, W. 1875. *Waverley aneb Před šedesáti lety*. Přel. Dor. Hanušová a Paul. Králová. Praha: Theodor Mourek.

SCOTT, W. 1880. *Waverley, oder Vor sechzig Jahren. Ein historischer Roman*. Přel. Carl Herrmann. Leipzig: Verlag von Carl Zieger.

TIEFTRUNK, K. Slovo o románu a dějepise českém. *Časopis Musea Království českého*. 1876, č. 50, sv. 3, s. 525-536.

TWAIN, M. 1899. *Life on the Mississippi*. New York: P. F. Collier & Son Company. Works. *The Walter Scott Digital Archive* [online]. Edinburgh: Edinburgh University Library. Last updated December 15, 2007 [cit. 2008-05-10]. Dostupné z WWW:
 <<http://www.walterscott.lib.ed.ac.uk/works/index.html>>.

Zprávy pražské a z venkova. *Pražské noviny*. 1853, č. 17, s. 4.

Zprávy spolkové a školní. *Ženské listy*. 1875, roč. 3, č. 10, s. 162.

Zvěstovatel. *Česká včela*. 1843, roč. 10, č. 64, s. 256.

Literatura

- APEL, F. 1983. *Literarische Übersetzung*. Stuttgart: J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung. ISBN 3-476-10206-8.
- BACHLEITNER, N. *Übersetzungsfabriken. Das Deutsche Übersetzungswesen in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts* [online]. Wien: Universität Wien, Abteilung für Vergleichende Literaturwissenschaft, Oktober 2002 [cit. 2008-06-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.univie.ac.at/comp-lit/vorlagen/Uebersetzungsfabriken.pdf>>.
- CASH, W.J. 1941. *The Mind of the South*. New York: A. Knopf.
- DODD, W.E. 1919. *The Cotton Kingdom, a Chronicle of the Old South*. New Haven: Yale University Press.
- EASTON, A. 2002. Nation Making and Fiction Making: Sarah Orne Jewett, The Tory Lovers, and Walter Scott, Waverley. In BEER, J.; BENNETT, B. (eds.). *Special Relationships: Anglo-American Affinities and Antagonisms 1854-1936*. Manchester: Manchester University Press, s. 139-159. ISBN 0-7190-5817-1.
- ECKENRODE, H.J. Sir Walter Scott and the South. *The North American Review*. October 1917, vol. 206, no. 743, s. 595-603.
- FIEDLER, L.A. 1979. *The Inadvertent Epic: from Uncle Tom's Cabin to Roots*. New York: Simon & Schuster. ISBN 0-6712-5372-7.
- FORST, V. et al. 1993. *Lexikon české literatury*. [Díl] 2, H-L. Praha: Academia.
- GRAY, R.; ROBINSON, O. (eds.). 2004. *A Companion to the Literature and Culture of the American South*. Malden: Blackwell Publishing. ISBN 0-631-22404-1.
- HAYDEN, J.O. (ed.). 1970. *Scott: The Critical Heritage*. London: Routledge & Kegan Paul. ISBN 0-7100-6724-0.
- HILLHOUSE, J.T. 1968. *The Waverley Novels and their Critics*. New York: Octagon Books.
- HOOK, A. 1999. *From Goosecreek to Gandercleugh: Studies in Scottish-American Literary and Cultural History*. East Linton: Tuckwell Press. ISBN 1-89841-058-5.
- CHANDLER, J. 1990. The Historical Novel Goes to Hollywood: Scott, Griffith, and Film Epic Today. In RUOFF, G.W. (ed.). *The Romantics and Us: Essays on Literature and Culture*. New Brunswick: Rutgers University Press, s. 237-273. ISBN 0-8135-1498-3.
- CHUDOBA, F. 1947. *Pod listnatým stromem*. 2. rozšířené vydání. Praha: Jan Laichter.
- KALIVODOVÁ, E. 2002. Období lumírovské a přelom století. In HRALA, M. (ed.). *Kapitoly z dějin českého překladu*. Praha: Karolinum, s. 51-63. ISBN 80-246-0386-1.

- KALIVODOVÁ, E. 2005. Romantika, klasičnost a gender v českých překladech Waltera Scotta. In HRALA, M (ed.). *Český překlad II (1945-2004)*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav translatologie. ISBN 80-7308-101-6.
- KALIVODOVÁ, E. Český liberalismus nebo české zápecnictví? Jak se Chaloupka strýčka Toma stala v Čechách dětskou literaturou. In ŘEPA, M. (ed.). *Devatenácté století v nás. Mýty, symboly, instituce, vzory chování, které nás přežily*. (Sborník mezinárodního vědeckého symposia, Praha, 29. 5. – 1. 6. 2007). V tisku.
- KOLLER, W. 1992. *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. 4., völlig neu bearbeitete Aufl. Heidelberg: Quelle & Meyer. ISBN 3-8252-0819-2.
- LANDRUM, G.W. Sir Walter Scott and His Literary Rivals in the Old South. *American Literature*. November 1930, vol. 2, no. 3, s. 256-276.
- LEVÝ, J. 1957. *České teorie překladu*. Praha: SNKLHU.
- LEVÝ, J. 1998. *Umění překladu*. Vyd. 3., upr. a rozš. verze 2. Praha: Ivo Železný. ISBN 80-237-3539-X.
- MACURA, V. 1983. *Znamení zrodu*. Praha: Československý spisovatel.
- MAGOWAN, K. 1999. Coming between the „Black Beast“ and the White Virgin: the Pressures of Liminality in Thomas Dixon. In *Studies in American Fiction, vol. 27, iss. 1*. Boston: Dept. of English, Northeastern University, s. 77-102.
- MÁNEK, B. 1991. *První české překlady Byronovy poezie*. Praha: Karolinum.
- MANNING, S. 2002. Did Mark Twain bring down the temple on Scott's shoulders? In BEER, J.; BENNETT, B. (eds.). *Special Relationships: Anglo-American Affinities and Antagonisms 1854-1936*. Manchester: Manchester University Press, s. 139-159. ISBN 0-7190-5817-1.
- MASNEROVÁ, E. 2002. Překladová literatura národního obrození. Překlad 50. - 80. let 19. století. In HRALA, M. (ed.). *Kapitoly z dějin českého překladu*. Praha: Karolinum, s. 31-40. ISBN 80-246-0386-1.
- ORIAN, G.H. The Romance Ferment after Waverley. *American Literature*. January 1932, vol. 3, no. 4, s. 408-431.
- ORIAN, G.H. Walter Scott, Mark Twain and the Civil War. *The South Atlantic Quarterly*. 1941, vol. 40, no. 4, s. 342-359.
- OSTERWEIS, R.G. 1949. *Romanticism and Nationalism in the Old South*. New Haven: Yale University Press.
- POPOVIČ, A. 1975. *Teória umeleckého prekladu: aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. 2. vyd. Bratislava: Tatran

- PROCHÁZKA, M. et al. 2003. *Slovník spisovatelů: anglická literatura, africké literatury v angličtině, australská literatura, indická literatura v angličtině, irská literatura, kanadská literatura v angličtině, karibská literatura v angličtině, novozélandská literatura, skotská literatura, waleská literatura*. 2., opr. a dopl. vyd. Praha: Libri. ISBN 80-7277-131-0.
- PROCHÁZKA, M. 2007. From Romantic Folklorism to Children's Adventure Fiction: Walter Scott in Czech Culture. In PITTOCK, M. (ed.). *The Reception of Sir Walter Scott in Europe*. London: Continuum, s. 173-189; 357-359. ISBN 0-8264-7410-1.
- RANDALL, D.A. Waverley in America. *The Colophon, new series*. Summer 1935, vol. 1, no. 1, s. 39-55.
- SCHMIDT, P. Postcolonial Theory, and New South Literature. *The Mississippi Quarterly*. 2003, vol. 56, s. 545-554.
- STOLZE, R. 2005. *Übersetzungstheorien - Eine Einführung*. 4., überarbeitete Aufl. Tübingen: Günter Narr Verlag.
- The Birth of a Nation. *Wikipedia, the free encyclopedia* [online]. Last modified June 20, 2008 [cit. 2008-07-15]. Dostupné z WWW:
<http://en.wikipedia.org/wiki/The_Birth_of_a_Nation>.
- TODD, W.; BOWDEN, A. 1998. *Sir Walter Scott, A Bibliographical History 1796-1832*. New Castle: Oak Knoll Press. ISBN 1-884718-64-7.
- TOURY, G. 1995. *Descriptive translation studies and beyond*. Amsterdam-Philadelphia: Benjamins. ISBN 90-272-1606-1.
- VESELÝ, J. 2002. Překlady doby obrozenské. In HRALA, M. (ed.). *Kapitoly z dějin českého překlada*. Praha: Karolinum, s. 125-135. ISBN 80-246-0386-1.

XII. Seznam příloh

Příloha č. 1 - *Waverley; or, 'Tis Sixty Years Since*, 1. vydání z roku 1814.

Příloha č. 2 - *Waverley; or, 'Tis Sixty Years Since*, vydání Magnum Opus z roku 1830.

Příloha č. 3 - *Waverley aneb Před šedesáti lety*, první český překlad z roku 1875. Přel.

Dora Hanušová a Paulina Králová.

Příloha č. 4 - *Waverley oder 's ist nun sechzig Jahre*, německý překlad z roku 1844. Přel.

Carl Richter.

Příloha č. 5 - *Waverley, oder Vor sechzig Jahren*, německý překlad z roku [1851?]. Přel.

Carl Herrmann.

Příloha č. 6 – *Parallels between Dixon and Scott*, seminární práce.